

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
2. หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนบ้านหนองจันทน์ พุทธศักราช 2546
3. ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
4. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์
5. ความรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

มีการเริ่มใช้หลักสูตรตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 และปีการศึกษา 2547 ในโรงเรียนนำร่องและโรงเรียนเครือข่าย ต่อมาในปีการศึกษา 2548 กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ทุกชั้นเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2545: คำสั่ง) เพื่อเป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และ ขอนำเสนอโดยสรุป ดังนี้

1.1 หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศจึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ ดังนี้

1.1.1 เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทย ควบคู่กับความเป็นสากล

1.1.2 เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

- 1.1.3 ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ
- 1.1.4 เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
- 1.1.5 เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

1.2 จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาและประกอบอาชีพ จึงกำหนด จุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

- 1.2.1 เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของ พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม อันพึงประสงค์
- 1.2.2 มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
- 1.2.3 มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าทาง วิทยาการมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
- 1.2.4 มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
- 1.2.5 รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
- 1.2.6 มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่า เป็นผู้บริโภค
- 1.2.7 เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 1.2.8 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- 1.2.9 รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามเป้าหมาย จุดหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้ ที่กำหนดไว้ ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษาจึงมีโครงสร้าง หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 4)

1.3 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ช่วงชั้น	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา	
	ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-3)	ช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-6)	ช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-3)	ช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-6)
	← การศึกษาภาคบังคับ →			
	← การศึกษาขั้นพื้นฐาน →			
กลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม				
ภาษาไทย	♥	♥	♥	♥
คณิตศาสตร์	♥	♥	♥	♥
วิทยาศาสตร์	♥	♥	♥	♥
สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม	♥	♥	♥	♥
สุขศึกษาและพลศึกษา	•	•	•	•
ศิลปะ	•	•	•	•
การงานอาชีพและเทคโนโลยี	•	•	•	•
ภาษาต่างประเทศ	•	•	•	•
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	♣	♣	♣	♣
เวลาเรียน	ประมาณ ปีละ 800- 1000 ชม.	ประมาณ ปีละ 800- 1000 ชม.	ประมาณ ปีละ 1000 - 1200 ชม.	ประมาณ ปีละ 1000- 1200 ชม.

หมายเหตุ

♥ สาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักเพื่อสร้างฐานการคิด การเรียนรู้ และแก้ปัญหา

• สาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างความเป็นมนุษย์ และศักยภาพพื้นฐานในการคิด และการทำงาน

♣ กิจกรรมที่เสริมสร้างการเรียนรู้นอกจากสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และการพัฒนา
ตน ตามศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 8)

จากโครงสร้างหลักสูตรจะสรุปได้ว่า หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระ และมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณภาพของผู้เรียนไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพ สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน สถานศึกษาสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ สำหรับสาระ และ มาตรฐานการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ที่ได้กล่าวถึงคือ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ซึ่งประกอบไปด้วย 3 สาระดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 18)

1.4 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระศิลปะ

สาระที่ 1 : ทัศนศิลป์

มาตรฐาน ศ 1.1 : สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด ต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทย และสากล

สาระที่ 2 : ดนตรี

มาตรฐาน ศ 2.1 : เข้าใจและแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ คุณค่า ถ่ายทอดความรู้สึกความคิดต่อดนตรี อย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 2.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของดนตรี ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทย และสากล

สาระที่ 3 : นาฏศิลป์

มาตรฐาน ศ 3.1 : เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานนาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด อย่างอิสระชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 3.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

1.5 ความสำคัญ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม สุนทรียภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ ดังนั้นกิจกรรมศิลปะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง และแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ พัฒนกระบวนการรับรู้ทางศิลปะ การเห็นภาพรวม การสังเกตรายละเอียดสามารถค้นพบศักยภาพของตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้ด้วยการมีความรับผิดชอบมีระเบียบวินัยสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

1.6 วิสัยทัศน์

การเรียนรู้กลุ่มศิลปะ มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจ การคิดที่เป็นเหตุเป็นผลถึงวิธีการศิลปะ ความเป็นมาของรูปแบบ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและรากฐานทางวัฒนธรรม ค้นหาผลงานศิลปะสื่อความหมายกับตนเอง ค้นหาศักยภาพ ความสนใจส่วนตัว ฝึกการรับรู้ การสังเกตที่ละเอียดอ่อนอันนำไปสู่ความรัก เห็นคุณค่าและเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ และสิ่งรอบตัว พัฒนาเจตคติ สมาธิ รสนิยมส่วนตัว มีทักษะกระบวนการ วิธีการแสดงออก การคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงศิลปะในสังคม ในบริบทการสะท้อนวัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมอื่น พิจารณาว่าผู้คนในวัฒนธรรมของตนมีปฏิริยาตอบสนองต่องานศิลปะ ช่วยให้มีมุมมองและโลกทัศน์กว้างไกล ช่วยเสริมความรู้ความเข้าใจในทัศนคติด้านอื่นๆ สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของชีวิต สภาพเศรษฐกิจและสังคม การเมืองและการปกครอง ความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนา ด้วยลักษณะธรรมชาติ ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ การเรียนรู้เทคนิค วิธีการทำงาน ตลอดจนเปิดโอกาสให้แสดงออกอย่างอิสระ ทำให้ผู้เรียนได้รับการส่งเสริม และสนับสนุนให้คิดริเริ่มสร้างสรรค์ คัดแปลง จินตนาการ มีสุนทรียภาพทางศิลปวัฒนธรรมไทยและสากล กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเสริมสร้างให้มีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ช่วยให้มีจิตใจที่งดงาม มีสมาธิ สุขภาพกาย สุขภาพจิต ที่มีความสมดุล อันเป็นรากฐานของการพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตโดยส่วนตน และส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตโดยรวม (กรมวิชาการ. 2545 : 2-3)

1.7 คุณภาพผู้เรียน

เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะแล้ว ผู้เรียนจะมีจิตใจงดงาม มีสุนทรียภาพ รักความสวยงาม ความเป็นระเบียบ รับรู้อย่างพินิจพิเคราะห์ เห็นคุณค่าความสำคัญ

ของศิลปะ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญา ของคนในชาติ สามารถค้นพบศักยภาพความสนใจตนเองเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือการ ประกอบอาชีพทางศิลปะ มีจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นพัฒนาตนเองได้ และแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ มีสมาธิในการทำงานมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ สามารถ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

คุณภาพของผู้เรียนเมื่อจบช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6) เมื่อจบช่วงชั้นที่ 2 ผู้เรียนจะมีคุณภาพ ดังนี้

1. สร้างและเสนอผลงานศิลปะจากจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การสังเกต ทางศิลปะ ได้แก่ ทักษะธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ ทักษะในการใช้เทคนิค ให้เกิดผลตามความต้องการของตนเอง อธิบายให้ผู้อื่นรับรู้โดยใช้ศัพท์เบื้องต้นทางศิลปะได้

2. รับรู้ทางศิลปะ ได้แก่ ทักษะธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ ซึ่งสามารถช่วยในการวิเคราะห์งานศิลปะ และอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจในความสวยงาม และความ ไพเราะของศิลปะได้

3. ระบุงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจ ประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ในปัจจุบันมีผลหรือได้รับอิทธิพลจากงานศิลปะได้

4. นำความรู้ทางศิลปะสาขาต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และการเรียนรู้ กลุ่มสาระอื่น ๆ

5. สนใจสร้างงานศิลปะ มีความสุขกับการทำงาน มั่นใจในการแสดงออก ยอมรับ ความสามารถของผู้อื่นตระหนัก ชื่นชมในคุณค่าของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มรดกทาง วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล (กรมวิชาการ, 2545 : 3-4)

จากโครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สรุปได้ว่า หลักสูตร มีความมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนที่เรียนจบหลักสูตรแล้วจะเป็นผู้มีจิตใจที่คงงามมีคุณธรรม จริยธรรม เห็นความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยและสากล เป็นผู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความมั่นใจและกล้าแสดงออก สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 กำหนดให้ครูผู้สอนต้องจัดทำ สารการเรียนรู้เพื่อใช้เป็นหลักสูตรสถานศึกษา โดยให้อ้างอิงจากสาระการเรียนรู้และมาตรฐาน การเรียนรู้ของแต่ละช่วง เสนอเป็นตารางวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้ ดังนี้

1.8 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น และสาระสำคัญกลุ่มการเรียนรู้สาระศิลปะ

สาระที่ 1 : ทักษะศิลป์

มาตรฐาน ศ 1.1 : สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ด้านจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่าทางทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด ต่องานศิลปะ อย่างอิสระชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐานการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
1. สื่อความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจด้วยวิธีการต่างๆ อย่างมั่นใจ	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสื่อความคิดและจินตนาการด้วยวิธีการทางทัศนศิลป์ 2. สร้างสรรค์ผลงานทางทัศนศิลป์โดยถ่ายทอดออกจากความประทับใจกับสิ่งที่พบเห็น 3. สร้างสรรค์งานทาง ทัศนศิลป์ด้วยเทคนิคต่างๆ ที่หลากหลาย 4. สร้างสรรค์งานด้วยความมั่นใจ 5. ซาบซึ้งผลงานของศิลปิน โดยนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างงานของตัวเอง
2. นำความรู้ทางทัศนศิลป์ไปใช้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ และชีวิตประจำวัน	<ol style="list-style-type: none"> 1. การนำความรู้เบื้องต้นทางทัศนศิลป์ไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น และใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญญาไทย และสากล

มาตรฐานการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
1. รู้ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะ ในท้องถิ่นและศิลปะไทย	<ol style="list-style-type: none"> 1. ประวัติศาสตร์ศิลปะ 2. ทฤษฎีศิลป์ 3. ศึกษาศิลปะไทยและศิลปะสากล 4. ความเป็นมาของสิ่งรอบตัวที่เกี่ยวข้องกับงานทัศนศิลป์

มาตรฐาน ศ 1.2 (ต่อ)

มาตรฐานการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
2. พึงพอใจและยอมรับในภูมิปัญญาของการสร้างงานทัศนศิลป์ การสืบทอดการทำงานศิลปะ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล	<ol style="list-style-type: none"> 1. ช่างซึ่งและสนใจในงานทัศนศิลป์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล 2. สืบทอดงานทัศนศิลป์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล 3. สร้างสรรค์งานศิลปะ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

สาระที่ 2 : ดนตรี

มาตรฐาน ศ 2.1 : เข้าใจ และแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ คุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐานการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
1. ใช้เครื่องดนตรีได้อย่างถูกต้อง และปลอดภัย	<ol style="list-style-type: none"> 1. ฝึกการแสดงเครื่องดนตรี 2. การดูแลและบำรุงรักษาเครื่องดนตรี 3. ใช้เครื่องดนตรีได้อย่างถูกต้อง โดยคำนึงถึงความปลอดภัย
2. แสดงออกถึงความรู้สึกในการรับรู้ความไพเราะของเสียงด้วยวิธีการต่างๆ ตามความสนใจ	<ol style="list-style-type: none"> 1. วิเคราะห์องค์ประกอบของดนตรีด้วยทฤษฎีทางดนตรี และความสนใจ 2. การรับรู้ความไพเราะของดนตรีด้วยความซาบซึ้ง 3. แสดงออกถึงความรู้สึกในการรับรู้ความไพเราะของดนตรี
3. แสดงความคิดเห็นเรื่ององค์ประกอบดนตรีตามหลักการทางดนตรี	<ol style="list-style-type: none"> 1. แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับดนตรีด้วยหลักการเหตุผล และทฤษฎีทางดนตรี 2. ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ได้อย่างเหมาะสม

มาตรฐาน ศ 2.1 (ต่อ)

มาตรฐานการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
4. สร้างสรรค์ทางดนตรีและนำความรู้ทางดนตรีไปใช้กับวิชาอื่นๆ และชีวิตประจำวันได้	1. การสร้างสรรค์งานดนตรีทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลัง 2. การประยุกต์ใช้ดนตรีกับกลุ่มวิชาอื่น ๆ และ ในชีวิตประจำวัน 3. การบูรณาการสาระดนตรีอย่างเหมาะสมกับวัย และความสนใจทางดนตรี

มาตรฐาน ศ 2.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของดนตรี ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

มาตรฐานการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
1. รู้ว่าดนตรีสะท้อนให้เห็นถึงแหล่งที่มา	1. ประวัติความเป็นมาของดนตรีไทย และดนตรีสากล 2. ประวัติของนักดนตรีไทย และนักดนตรีสากล
2. ฟังพอใจและยอมรับในภูมิปัญญาของการสร้างงานดนตรีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล	1. คุณค่าของดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล 2. ฟังพอใจและยอมรับภูมิปัญญาของการสร้างงานดนตรี

สาระที่ 3 : นาฏศิลป์

มาตรฐาน ศ 3.1 : เข้าและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐานการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
1. ทดลองใช้เทคนิคการแสดงออก ฟีกการแสดงออกอย่างอิสระตามจินตนาการหรือเรื่องแต่ง หรือประสบการณ์ชีวิตในแบบการแสดงสด หุ่นเงา หุ่นสร้างสรรค์ หรือหน้ากาก	1. เรียนรู้หลักการและทฤษฎีนาฏศิลป์เบื้องต้น 2. การฝึกการแสดงออกใน การแสดงสด หุ่นเงา หุ่นสร้างสรรค์ หรือ หน้ากาก 3. การแสดงที่ออกมาจากจินตนาการ หรือจากประสบการณ์

มาตรฐาน ศ.3.1 (ต่อ)

มาตรฐานการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
<p>2. เข้าใจพื้นฐานการรำ เต้น เบื้องต้น และการแสดงออกตามลักษณะและรูปแบบ</p> <p>3. แสดงออกทางนาฏศิลป์จากประสบการณ์ การฝึกฝน การสังเกต</p>	<p>1. เรียนรู้พื้นฐานการรำ เต้น เบื้องต้น และการแสดงออก</p> <p>2. ฝึกปฏิบัติเบื้องต้น</p> <p>2.1 การเคลื่อนไหวอย่างอิสระ</p> <p>2.2 การเคลื่อนไหวอย่างมีรูปแบบ</p> <p>2.3 การรำ เต้น และการแสดงออก</p> <p>1. วิธีการประดิษฐ์ท่าประกอบการแสดง</p> <p>2. แสดงออกทางนาฏศิลป์จากประสบการณ์</p>
<p>4. แสดงออกถึงความรู้สึกและความคิดเห็นเกี่ยวกับงานของเพื่อนร่วมชั้น และผลงานการแสดงอื่น ๆ บนพื้นฐานความเข้าใจการแสดง</p>	<p>การฝึกฝน การสังเกต</p> <p>3. มีทักษะการแสดงที่เกิดจากการฝึกฝน</p> <p>4. กล้าแสดงออก</p> <p>5. การฝึกร่างกายให้เคลื่อนไหวอย่างสง่างาม</p> <p>6. การจัดกิจกรรมทางนาฏศิลป์</p> <p>1. การเป็นผู้ชมที่ดีและมีสมาธิ</p> <p>2. การฝึกรับรู้ด้านความรู้สึกและการหาเหตุผล</p> <p>3. การฝึกการแสดงออกทางความคิดเห็น และการใช้เหตุผลด้วยทัศนคติที่สร้างสรรค์</p> <p>4. เสนอแนะ ร่วมคิด เกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อการแสดง</p>
<p>5. วิเคราะห์รูปแบบ และการแสดงนาฏศิลป์ประเภทต่างๆ</p>	<p>1. ความรู้พื้นฐานด้านนาฏศิลป์</p> <p>2. วิเคราะห์รูปแบบนาฏศิลป์</p> <p>3. วิเคราะห์ท่าทางการแสดงนาฏศิลป์</p>
<p>6. เชื่อมโยงความเข้าใจเกี่ยวกับละครสร้างสรรค์ และนาฏศิลป์กับกลุ่มสาระอื่นๆ และชีวิตประจำวัน</p>	<p>1. การสร้างสรรค์งานละครสร้างสรรค์ และนาฏศิลป์</p> <p>2. การประยุกต์ใช้ ละครและนาฏศิลป์กับกลุ่มสาระอื่นๆ และในชีวิตประจำวัน</p> <p>3. การบูรณาการ นาฏศิลป์อย่างเหมาะสมกับวัยและความสนใจทางละคร</p>

มาตรฐาน ศ 3.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทาง วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญา ไทย และสากล

มาตรฐานการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
1. นำประสบการณ์การเรียนรู้ นาฏศิลป์และละครสร้างสรรค์มา ทำความเข้าใจกับประสบการณ์ ของตนเองและครอบครัว	1. นำประสบการณ์การเรียนรู้นาฏศิลป์และ การละครสร้างสรรค์มาทำความเข้าใจกับบทบาทของ ตนเองและครอบครัว 3. รับรู้ว่าการแสดงเป็นเพียงบทบาทสมมุติที่แสดง เลียนแบบธรรมชาติและพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ เท่านั้น
2. ฟังพอใจและยอมรับในภูมิ ปัญญาของการสร้างผลงาน การ สืบท่อนาฏศิลป์ ที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล	4. เก็บสิ่งที่ดีหรือข้อคิดจาก นาฏศิลป์ ละคร มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน แยกแยะได้ว่าสิ่งไหน คือการแสดง สิ่งไหนคือเรื่องจริง 1. สุนทรียะของนาฏศิลป์ 2. การสื่อความคิด ความรู้สึกทางนาฏศิลป์ 3. การเข้าชมหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมทาง ศิลปวัฒนธรรมหรือการละครของภูมิปัญญา ท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

1.9 ความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานการเรียนรู้และความคาดหวังรายปี โดยนำเสนอเป็นตารางที่ 3

สาระที่ 3 : นาฏศิลป์

มาตรฐาน ศ 3.1 : เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน การเรียนรู้	ความคาดหวังรายปี		
	ป. 4	ป. 5	ป. 6
1. ทดลองใช้ เทคนิคการ แสดงออก ฟีก การแสดงออก	1. สามารถใช้การ เคลื่อนไหวร่างกาย เสียง และภาษาสื่อ ความหมายให้ผู้อื่น	1. สามารถ ใช้การ เคลื่อนไหวร่างกาย เสียง และภาษาสื่อความหมาย ให้ผู้อื่นรับรู้ได้	1. สามารถใช้การเคลื่อนไหว ร่างกาย เสียง และภาษาสื่อ ความหมายให้ผู้อื่นรับรู้ได้ 2. สามารถแสดงบทบาท
อย่างอิสระตาม จินตนาการหรือ เรื่องแต่งหรือ ประสบการณ์ ชีวิตในแบบการ แสดงสด หุ่นเงา หุ่นสร้างสรรค์ หรือหน้ากาก	รับรู้ได้ 2. สามารถแสดง บทบาท สีหน้า และ น้ำเสียงได้ตรงตัว ละคร 3. มีความกล้า แสดงออก 4. ใช้ภาษาพูดได้ ถูกต้องตามวัย 5. เรียนรู้หลักการและ ทฤษฎีนาฏศิลป์ เบื้องต้น	2. สามารถแสดงบทบาท สีหน้า และน้ำเสียงได้ ตรงตัวละคร 3. มีความกล้าแสดงออก 4. ใช้ภาษาพูดได้ถูกต้อง ตามวัย 5. เรียนรู้หลักการและ ทฤษฎีนาฏศิลป์เบื้องต้น 6. ฟีกการแสดงออกในการ แสดงสด หุ่นเงา หรือ หน้ากาก	สีหน้า และน้ำเสียงได้ ตรงตัวละคร 3. มีความกล้าแสดงออก 4. ใช้ภาษาพูดได้ถูกต้อง ตามวัย 5. เรียนรู้หลักการ และ ทฤษฎีนาฏศิลป์เบื้องต้น 6. ฟีกการแสดงออก ในการแสดงสด หุ่นเงา หรือหน้ากาก 7. การแสดงที่ออกมาจาก จินตนาการหรือ ประสบการณ์ 2.2 การรำ เต้น และ แสดงออก 3. แสดงท่าทางได้สวยงาม และประณีต

มาตรฐาน ศ. 3.1 (ต่อ)

มาตรฐาน การเรียนรู้	ความคาดหวังรายปี		
	ป. 4	ป. 5	ป. 6
3. แสดงออกทาง นาฏศิลป์จาก ประสบการณ์ การฝึกฝน การสังเกต	1. แสดงออกทาง นาฏศิลป์จาก ประสบการณ์ การฝึกฝน 2. มีทักษะการแสดง ที่เกิดจากการฝึกฝน 3. กล้าแสดงออก 4. การฝึกร่างกายให้	1. สังเกตท่าทางของสัตว์ และนำมาประยุกต์เป็น ท่ารำประดิษฐ์ 2. แสดงออกทางนาฏศิลป์ จากประสบการณ์ การฝึกฝน การสังเกต 3. มีทักษะการแสดง ที่เกิดจากการฝึกฝน 4. กล้าแสดงออก 5. การฝึกร่างกายให้ เคลื่อนไหวอย่าง สง่างาม	1. สังเกตท่าทางของสัตว์ และนำมาประยุกต์เป็น ท่ารำประดิษฐ์ 2. แสดงออกทางนาฏศิลป์ จากประสบการณ์ การฝึกฝนการสังเกต 3. มีทักษะการแสดง ที่เกิดจากการฝึกฝน 4. กล้าแสดงออก 5. ฝึกร่างกายให้เคลื่อนไหว อย่างสง่างาม 6. การจัดกิจกรรมทาง นาฏศิลป์
4. แสดงออกถึง ความรู้สึกและ ความคิดเห็น เกี่ยวกับงานของ เพื่อนร่วมชั้น และผลงานการ แสดงอื่นๆ บน พื้นฐานความ เข้าใจการแสดง	1. การเป็นผู้ชมที่ดี ยอมรับความ สามารถของผู้อื่น 2. การฝึกรับรู้ด้าน ความรู้สึกและการ หาเหตุผล 3. ให้กำลังใจผู้แสดง อย่างจริงใจ	1. การเป็นผู้ชมที่ดีและ มีสมาธิ ยอมรับ ความสามารถของผู้อื่น 2. การฝึกรับรู้ด้านความ รู้สึกและการหาเหตุผล 3. การฝึกการแสดงออก ทางความคิดเห็น และ ใช้เหตุผลด้วยทัศนคติ ที่สร้างสรรค์ 4. ให้กำลังใจผู้แสดง อย่างจริงใจ	1. การเป็นผู้ชมที่ดีและ มีสมาธิ ยอมรับความ สามารถของผู้อื่น 2. การฝึกรับรู้ด้านความ รู้สึกและการหาเหตุผล 3. การฝึกการแสดงออก ทางความคิดเห็น และ ใช้เหตุผลด้วยทัศนคติ สร้างสรรค์ 4. เสนอแนะ ร่วมคิด เกี่ยวกับความรู้สึกที่มี ต่อการแสดง 5. ให้กำลังใจผู้แสดงอย่าง จริงใจ

มาตรฐาน ศ. 3.1 (ต่อ)

มาตรฐาน การเรียนรู้	ความคาดหวังรายปี		
	ป. 4	ป. 5	ป. 6
5. วิเคราะห์ รูปแบบ และ การแสดง นาฏศิลป์ ประเภทต่างๆ	1. ความรู้พื้นฐาน ด้านนาฏศิลป์	1. ความรู้พื้นฐาน ด้านนาฏศิลป์ 2. วิเคราะห์รูปแบบ นาฏศิลป์	1. ความรู้พื้นฐาน ด้านนาฏศิลป์ 2. วิเคราะห์รูปแบบ นาฏศิลป์ 3. วิเคราะห์ท่าทางการ แสดงนาฏศิลป์
7. เชื่อมโยงความ เข้าใจเกี่ยวกับ ละครสร้างสรรค์ และนาฏศิลป์กับ กลุ่มสาระอื่นๆ และชีวิตประจำวัน	1. การสร้างสรรค์งาน ละครสร้างสรรค์ และนาฏศิลป์ 2. การประยุกต์ใช้ ละครและนาฏศิลป์ กับกลุ่มสาระอื่นๆ และในชีวิตประจำวัน	1. การสร้างสรรค์งานละคร สร้างสรรค์ และนาฏศิลป์ 2. การประยุกต์ใช้ ละคร และนาฏศิลป์กับกลุ่มสาระ อื่นๆ และในชีวิตประจำวัน 3. การบูรณาการ นาฏศิลป์ อย่างเหมาะสมกับวัย	1. การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ 2. การประยุกต์ใช้ ละคร และนาฏศิลป์กับกลุ่ม สาระอื่นๆ และในชีวิต ประจำวัน 3. การบูรณาการ นาฏศิลป์ อย่างเหมาะสมกับวัยและ ความสนใจทางละคร

มาตรฐาน ศ 3.2: เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
ของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

มาตรฐาน การเรียนรู้	ความคาดหวังรายปี		
	ป. 4	ป. 5	ป. 6
1. นำประสบการณ์ การเรียนรู้ นาฏศิลป์และ ละครสร้างสรรค์ มาทำความเข้าใจ กับประสบการณ์ ของตนเองและ ครอบครัว	1. รับรู้อาณาฏศิลป์ เป็นการแสดงจาก ประสบการณ์ของ ตนเองและเลียนแบบ ธรรมชาติ 2. นำประสบการณ์ การเรียนรู้นาฏศิลป์ มาทำความเข้าใจกับ บทบาทของตนเอง และครอบครัว	1. รับรู้อาณาฏศิลป์ เป็นการแสดงจาก ประสบการณ์ของ ตนเองและเลียนแบบ ธรรมชาติ 2. นำประสบการณ์ การเรียนรู้นาฏศิลป์ มาทำความเข้าใจกับ บทบาทของตนเอง และครอบครัว	1. รับรู้อาณาฏศิลป์ เป็นการแสดงจาก ประสบการณ์ของ ตนเองและเลียนแบบ ธรรมชาติ 2. นำประสบการณ์ การเรียนรู้นาฏศิลป์ มาทำความเข้าใจกับ บทบาทของตนเอง และครอบครัว

มาตรฐาน ศ 3.2 (ต่อ)

มาตรฐานการเรียนรู้	ความคาดหวังรายปี		
	ป. 4	ป. 5	ป. 6
	3. เก็บสิ่งที่ดีหรือข้อคิดจากนาฏศิลป์ละคร มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน 4. แยกแยะได้ว่าสิ่งไหนคือการแสดงสิ่งไหนคือเรื่องจริง	3. รับรู้ว่าการแสดงเป็นเพียงบทบาทสมมุติที่ใช้ในแสดงเท่านั้น 4. เก็บสิ่งที่ดีหรือข้อคิดจากนาฏศิลป์ ละคร มาประยุกต์ใช้ใน	3. รับรู้ว่าการแสดงเป็นเพียงบทบาทสมมุติที่แสดงเลียนแบบธรรมชาติและพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์เท่านั้น 4. เก็บสิ่งที่ดีหรือข้อคิด
		ชีวิตประจำวัน 5. แยกแยะได้ว่าสิ่งไหนคือการแสดงสิ่งไหนคือเรื่องจริง	จาก นาฏศิลป์ ละคร มาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน 5. แยกแยะได้ว่าสิ่งไหนคือการแสดงสิ่งไหนคือเรื่องจริง
2. ฟังพอใจและยอมรับในภูมิปัญญาของการสร้างผลงานการสืบท่อนาฏศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยและสากล	1. สนุกสนานกับนาฏศิลป์ 2. การสื่อความคิดความรู้สึกทางนาฏศิลป์ 3. การเข้าชมหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมหรือการละครของภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยและสากล	1. สนุกสนานกับนาฏศิลป์ 2. การสื่อความคิดความรู้สึกทางนาฏศิลป์ 3. การเข้าชมหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมหรือการละครของภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยและสากล	1. สนุกสนานกับนาฏศิลป์ 2. การสื่อความคิดความรู้สึกทางนาฏศิลป์ 3. การเข้าชมหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมหรือการละครของภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยและสากล

1.11 กระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ต้องการการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้เรียนต้องเรียนรู้ให้ครบถ้วนด้วยสมอง ใจ และเรียนรู้ด้วยตนเองต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยการจัดการให้ผู้เรียนขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติม มีความรับผิดชอบ กล้าแสดงออก และเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม ผู้เรียนใช้กระบวนการทำงานตามสถานการณ์ทำงานตามสถานการณ์ให้มากยิ่งขึ้นไปตามช่วงชั้นปี ในการจัดการเรียนรู้จะเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พัฒนาความฉลาดทางสติปัญญาและอารมณ์ ให้เห็นคุณค่าของตนเอง เพื่อการแสดงออกอย่างอิสระ เพิ่มการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติได้จริงเพิ่ม โครงการตามศักยภาพ เพื่อให้ผู้เรียนมีความสุข มีเสรีภาพในการเรียน และแสวงหาความรู้ได้เองตามความต้องการ

ยุทธศาสตร์การเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

การเรียนรู้กลุ่มสาระศิลปะมียุทธศาสตร์ดังนี้

1. การเรียนรู้แบบพัฒนาความสามารถในกระบวนการคิดของผู้เรียน เป็นยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องมีการใช้ข้อมูลทางศิลปะกับกระบวนการคิดของตนเอง และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ด้วยการตัดสินใจ / เลือkyุทธศาสตร์กระบวนการ/ประเมินตนเอง/วางแผนปฏิบัติงาน/ลงมือปฏิบัติ/ตรวจสอบและปรับปรุงผลงานอยู่เสมอ

1.1 คิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creative thinking) ด้วยการสร้างแนวคิดใหม่/แสวงหาพิจารณาทางเลือกอย่างหลากหลาย/ประยุกต์ปรับเข้าหาแนวทาง/สำรวจทางเลือกที่เหมาะสม/ตั้งข้อถกแถลงร่วมกัน

1.2 คิดวิเคราะห์ (Critical thinking) ด้วยกระบวนการตรวจสอบ/ทำให้ชัดเจน/จัดระบบ/ให้เหตุผล/วิเคราะห์/ทำให้กระจ่างชัด/ตั้งสมมุติฐาน/ทำนาย/ประเมิน/สังเคราะห์

1.3 คิดไตร่ตรอง (Reflective thinking) วิธีนี้จะคิดด้วยการตั้งคำถามถามตนเอง/เชื่อมโยงความคิดก่อนหน้าความคาดหวังและประสบการณ์ปัจจุบันเข้าด้วยกัน/ประเมิน/วิเคราะห์ที่ตั้งสมมุติฐาน/แสวงหาทางเลือกที่เหมาะสม

2. การเรียนรู้แบบการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) เป็นยุทธศาสตร์ การเรียนรู้ศิลปะด้วยการเรียนรู้โดยการปฏิบัติเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยการปฏิบัติทดลอง หาเหตุผลด้วยตนเอง สัมผัสจริงด้วยตนเอง สร้างด้วยตนเองเป็นประสบการณ์ตรง

3. การเรียนรู้แบบการประเมินตนเอง (Self assessment) เป็นยุทธศาสตร์การเรียนรู้ศิลปะที่มีการลำดับขั้นตอน ไว้ชัดเจน โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเองหรือประเมินเพื่อนในชั้นเรียนอย่างมีเหตุผล

4. การเรียนรู้ด้วยการแก้ปัญหา (Problem – based learning) เป็นยุทธศาสตร์การเรียนรู้ศิลปะ ที่เน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาเอง หาทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง ตั้งแต่การกำหนดปัญหา และค้นหาวิธีการแก้ปัญหา ด้วยวิธีและขั้นตอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน

5. การเรียนรู้แบบเชื่อมโยงบูรณาการความรู้สหสาขา (Multidisciplinary approach) เป็นยุทธศาสตร์การเรียนรู้ศิลปะที่สามารถบูรณาการการเชื่อมโยงความรู้ และกระบวนการทั้งในกลุ่มสาระเดียวกันและระหว่างกลุ่มสาระอื่น

1.12 การวัดและประเมินผล

หลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง มีการติดตามประเมินผลตามมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ซึ่งใช้เป็นเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน ที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ/กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินการเรียนรู้ของตนเอง และใช้วิธีการประเมินจากสภาพจริง ด้วยวิธีการประเมินผลที่หลากหลาย มีการบันทึกผลการประเมินอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาผู้เรียนศิลปะอย่างต่อเนื่อง ในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ศิลปะตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงจำเป็นที่ผู้สอนจะต้องวัดผลและประเมินผลให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ทักษะ ด้านกระบวนการคุณธรรม จริยธรรม และด้านค่านิยม ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาผู้เรียน

จากตารางวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานการเรียนรู้และความคาดหวังรายปีสรุปได้ว่า เมื่อผู้เรียนจบหลักสูตรนาฏศิลป์ ช่วงชั้นที่ 2 ผู้เรียนสามารถเคลื่อนไหวร่างกาย ประกอบจังหวะได้ สามารถสื่อความหมายด้วยภาษาท่าทางนาฏศิลป์ให้ผู้อื่นรับรู้ได้ สามารถแสดงละคร หุ่น เงาน้ำกาก มีความคิดสร้างสรรค์ และ คิดจินตนาการงานนาฏศิลป์ได้เหมาะสมตามวัย สามารถแยกแยะได้ว่าเรื่องใดเป็นเรื่องบทบาทสมมติ และเรื่องใดเป็นเรื่องจริง รู้คุณค่าและหวงแหนศิลปะและวัฒนธรรม มีสุนทรียภาพทางนาฏศิลป์เป็นผู้ที่มีความงามด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม สามารถนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รู้จักบูรณาการความรู้กับชีวิตจริง

2. หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนบ้านหนองจันทน์ พุทธศักราช 2546

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรแกนกลางที่สถานศึกษาได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา จึงมีการแบ่งเนื้อหาสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ หลักสูตรสถานศึกษามีความเป็นท้องถิ่นเพราะสนองความต้องการของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา ในที่นี้จะได้เสนอในส่วนที่เป็นกลุ่มสาระศิลปะ สาระนาฏศิลป์ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การสร้างหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ของโรงเรียนบ้านหนองจันทน์ พุทธศักราช 2546 เป็นหลักสูตรที่ได้พัฒนาให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ ราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เพื่อให้สอดคล้องกับแนวนโยบายและความต้องการการจัดการศึกษาของชาติ ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ดังนั้น โรงเรียนบ้านหนองจันทน์ ได้ดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2546 โดยยึดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นแนวในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยได้แบ่งสาระการเรียนรู้ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดที่นักเรียนจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้จัดแบ่งเนื้อหาวิชาเป็น 8 กลุ่มสาระและ 1 กิจกรรม โดยมีรายละเอียดของกลุ่มสาระ ดังนี้

1. กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
2. กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์
3. กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์
4. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
5. กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา
6. กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
7. กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี
8. กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ

จะเห็นได้ว่าจาก สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ จัดอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์

1. กิจกรรม คือ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียน ได้เกิดพัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้

พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ สามารถช่วยพัฒนาสังคมให้เป็นธรรมขึ้น มีความเสมอภาค
 ควบพัฒนาความตระหนัก เข้าใจ และยอมรับสภาพแวดล้อมที่ตนดำรงชีวิตอยู่ยึดมั่นในข้อตกลง
 ร่วมกันต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งในระดับส่วนตนระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก
 หลักสูตรสถานศึกษาควรสร้างให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเป็นผู้บริโภคที่ตัดสินใจแบบมีข้อมูล
 และเป็นอิสระและเข้าใจในความรับผิดชอบ

2.2 แนวทางการจัดหลักสูตรสถานศึกษา

เพื่อให้การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาดำเนินไปด้วยดี บรรลุตามที่คาดหวังจึง ได้มี
 กำหนดแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

2.2.1. การจัดทำสาระของหลักสูตร มีขั้นตอนดังนี้

1) กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์จากมาตรฐาน
 การเรียนรู้ช่วงชั้นที่กำหนดไว้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ มาจัดเป็นผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
 รายปีหรือรายภาค ที่ระบุถึงความรู้ ความสามารถของผู้เรียน ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้
 ในแต่ละปี หรือ ภาค นั้นการกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคของสาระการ
 เรียนรู้ของรายวิชาที่มีความเข้มข้น (Honour course) ให้สถานศึกษากำหนดได้ตามความเหมาะสม
 สอดคล้องกับรายวิชาที่จะจัด

2) กำหนดสาระการเรียนรู้รายปี หรือ รายภาค โดยวิเคราะห์จากผลการเรียนรู้ที่
 คาดหวังรายปีหรือรายภาคที่กำหนดไว้ในข้อ 1) ให้สอดคล้องกับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้
 กลุ่มสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของ
 ท้องถิ่นและของชุมชน

3) กำหนดเวลาและหรือจำนวนหน่วยกิต สำหรับสาระการเรียนรู้รายภาค ทั้ง
 สาระการเรียนรู้พื้นฐานและสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษากำหนดเพิ่มเติมขึ้น ดังนี้ ช่วงชั้นที่ 1
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 และช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษา
 ปีที่ 1-3 กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายปีและกำหนดจำนวนเวลาเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้อง
 กับมาตรฐานและสาระการเรียนรู้

ในการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ อาจบูรณาการทั้งภายในและระหว่างสาระการเรียนรู้
 หรือเป็นการบูรณาการเฉพาะเรื่องตามลักษณะสาระการเรียนรู้ หรือเป็นการบูรณาการที่สอดคล้อง
 กับวิถีชีวิตของผู้เรียน โดยพิจารณาจากมาตรฐานการเรียนรู้ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน
 การจัดการเรียนรู้สำหรับหน่วยการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนรู้โดย
 การปฏิบัติโครงงานอย่างน้อย 1 โครงงาน

4) จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยวิเคราะห์จากคำอธิบายรายวิชา รายปี หรือ รายภาคและหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนด กำหนดเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนและผู้สอน ตามโครงสร้างหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และแนวทางการจัดหลักสูตรสถานศึกษา สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระนาฏศิลป์ แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนเป็นยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องมีการใช้ข้อมูลทางศิลปะกับกระบวนการคิดของตนเอง และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ด้วยการตัดสินใจ พิจารณาเลือกที่เหมาะสม ยุทธศาสตร์กระบวนการประเมินตนเอง การวางแผนปฏิบัติงาน ลงมือปฏิบัติตรวจสอบและปรับปรุงผลงานอยู่เสมอ สาระการเรียนรู้กลุ่มศิลปะ สาระนาฏศิลป์ จึงเป็นสาระที่สามารถส่งเสริมความคิดให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีทักษะกระบวนการคิด และเกิดความคิดสร้างสรรค์

2.3 ความสำคัญ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม สนุกทริยภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ดังนั้นกิจกรรมศิลปะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง และแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์พัฒนากระบวนการรับรู้ทางศิลปะ การเห็นภาพรวม การสังเกตรายละเอียดสามารถค้นพบศักยภาพของตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้ ด้วยการมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

2.4 วิสัยทัศน์

ภายในปีการศึกษา 2549 โรงเรียนบ้านหนองจันทน์มุ่งพัฒนาการศึกษาโดยเฉพาะครู บุคลากรทางการศึกษาและนักเรียนให้เป็นคนดี มีความรู้ มีคุณธรรม มีสุขภาพที่ดี รู้จักรับผิดชอบ ชั่วดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบต่อตัวเองและชุมชน มีสถานะเป็นผู้นำ และเป็นผู้ตามที่ดี มีปัญญาเฉลียวฉลาด เห็นคุณค่าของการศึกษารักที่จะเรียนรู้ รักที่จะร่วมกิจกรรมของชุมชนและส่วนรวม สามารถดำรงชีพอย่างมีความสุข ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ยึดมั่นในคำสั่งสอนของศาสนา ในด้านการศึกษามุ่งพัฒนาให้ครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียนได้รับการศึกษาและรับบริการสนับสนุนที่ดี โดยยึดมั่นตามหลักของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2545 โดยเฉพาะการพัฒนาการศึกษา โดยให้เน้นความก้าวหน้าอย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

โดยครูจะเป็นผู้เตรียมและจัดสภาพแวดล้อม ให้นักเรียนสามารถเข้ามาเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการเรียนรู้ ให้มีการพัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่ง ในด้านสังคมยึดมั่นให้ครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียน รักที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนและส่วนรวม โดยเป็นไปตามกรอบของประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น แต่ต้องอยู่ในขอบเขตของ กฎหมาย โดยนำเอาความรู้ความสามารถที่ได้รับจากการศึกษามาพัฒนาชุมชน ทั้งทางหลักการและทางปฏิบัติด้านประเพณีและวัฒนธรรม มุ่งหวังให้ครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียน ช่วยกันสนับสนุนประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยจัดให้สถานศึกษาเป็นแกนนำและ มีส่วนรวมในการฟื้นฟูและสืบสานประเพณี และวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ต่อไปอย่างถูกต้อง ในด้านจริยธรรมมุ่งหวังให้ ครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียนยึดมั่นต่อขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม เป็นคนดีของสังคม หลีกเลียงจากอบายมุขและสิ่งเสพติด

การเรียนรู้ศิลปะมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ การคิดที่เป็นเหตุเป็นผล ถึงวิธีการทางศิลปะ ความเป็นมาของรูปแบบ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และรากฐานทางวัฒนธรรม ค้นหาว่าผลงานศิลปะสื่อความหมายกับตนเอง ค้นหาศักยภาพ ความสนใจส่วนตัว ฝึกการเรียนรู้ การสังเกตที่ละเอียดอ่อนอันนำไปสู่ความรัก เห็นคุณค่าและเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ และสิ่งรอบตัว พัฒนาเจตคติ สมาธิ รสนิยมส่วนตัว มีทักษะ กระบวนการ วิธีการแสดงออก การคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงบทบาทของศิลปกรรมในสังคม ในบริบทของการสะท้อนวัฒนธรรม ทั้งสะท้อนให้เห็นมุมมองของชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และความเชื่อความศรัทธาทางศาสนา ด้วยลักษณะธรรมชาติของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ การเรียนรู้เทคนิควิธีการทำงาน ตลอดจนการเปิดโอกาสให้แสดงออกอย่างอิสระ ทำให้ผู้เรียนได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้คิดริเริ่มสร้างสรรค์ คัดแปลง จินตนาการ มีสุนทรียภาพ และเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทยและสากล

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเสริมสร้างให้ชีวิตมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ช่วยให้มีจิตใจที่งดงาม สมาธิที่แน่นอน สุขภาพกายและสุขภาพจิต มีความสมดุลเป็นรากฐานของการพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ชาติโดยส่วนตน และส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของสังคมโดยรวม

2.5 คุณภาพของผู้เรียน

เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะแล้ว ผู้เรียนจะมีสภาพจิตใจที่งดงามมีสุนทรียภาพ มีรสนิยม รักความสวยงาม รักความเป็นระเบียบ มีการรับรู้อย่างพินิจพิเคราะห์ เห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนศิลป วัฒนธรรม

อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของคนในชาติ สามารถค้นพบศักยภาพ ความสนใจของตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพทางศิลปะ มีจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่น พัฒนาตนเองได้ และแสดงออกได้อย่างสร้างสรรค์ มีสมาธิในการทำงาน มีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2.6 กระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ต้องการการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้เรียนต้องเรียนรู้ให้ครบถ้วนด้วยสมอง กาย ใจ และเรียนรู้ด้วยตนเองต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยการจัดการให้ผู้เรียนขวนขวายหาความรู้ เพิ่ม ความรับผิดชอบ กล้าแสดงออก และเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม ผู้เรียนใช้กระบวนการทำงานตาม สถานการณ์ทำงานตามสถานการณ์ให้มากยิ่งขึ้นไปตามช่วงชั้นปี ในการจัดการเรียนรู้จะเน้น ผู้เรียนเป็นสำคัญ พัฒนาความฉลาดทางสติปัญญาและอารมณ์ ให้เห็นคุณค่าของตนเอง เพื่อการ แสดงออกอย่างอิสระ เพิ่มการมีส่วนร่วม ในการปฏิบัติได้จริง เพิ่มโครงการตามศักยภาพ เพื่อให้ ผู้เรียนมีความสุข มีเสรีภาพ ในการเรียนและแสวงหาความรู้ได้เองตามความต้องการ

2.7 การวัดและประเมินผล

หลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็น สำคัญโดยให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง มีการติดตามประเมินผลตามมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่ม สาระการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ซึ่งใช้เป็นเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียนที่ ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ/กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ให้ผู้เรียน มีส่วนร่วมในการประเมินการเรียนรู้ของตนเอง และใช้วิธีการประเมินจากสภาพจริง ด้วย วิธีการประเมินผลที่หลากหลาย มีการบันทึกผลการประเมินอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นข้อมูล ในการพัฒนาผู้เรียนศิลปะอย่างต่อเนื่อง

ในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงจำเป็นที่ผู้สอนจะต้องวัดผลและประเมินผลให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ทักษะ/ กระบวนการคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม

สำหรับหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนบ้านหนองจันทน์ สาระการเรียนรู้ศิลปะ สารนาฏศิลป์ สรุปได้ว่า ได้จัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและ ความสนใจของผู้เรียนซึ่งอาศัยหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นแกนกลาง โดยมีสาระแกนกลาง ร้อยละ 60 และมีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ร้อยละ 40

3. ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นกลุ่มสาระที่ว่าด้วยศาสตร์เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม เช่น งานทัศนศิลป์ งานด้านดนตรี งานด้านนาฏศิลป์ และการละคร ดังนั้นในโอกาสนี้ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมเนื้อหาสาระความรู้เกี่ยวกับ สาระศิลปะพอสังเขป ดังนี้

3.1 ลักษณะงานศิลปะแบ่งออกตามภูมิภาค

3.1.1 ศิลปะพื้นบ้านภาคเหนือ

ภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่อยู่ตอนบนสุดของประเทศ สภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง อากาศเย็นสบาย ทำให้ผู้คนในท้องถิ่นนี้มีบุคลิกที่เรียวงามใส สามารถสร้างสรรค์งานศิลปะได้อย่างงดงามปราณีต บางท้องถิ่นภาคเหนือยังได้รับอิทธิพลศิลปวัฒนธรรมจากประเทศพม่าและอินเดียอีกด้วย

3.1.2 ศิลปะพื้นบ้านภาคอีสาน

ภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของไทย มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงและมักประสบกับสภาวะแห้งแล้งบ่อย ทำให้ผลงานศิลปะในท้องถิ่นนี้ มักเกี่ยวกับการดำรงชีวิต การต่อสู้กับภัยแล้ง เช่น การทำภาชนะเครื่องใช้ บางพื้นที่ได้รับอิทธิพลจากขอม

3.1.3 ศิลปะพื้นบ้านภาคกลาง

ภาคกลางเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติสมัยโบราณดังนั้นจึงมีศิลปะหลายรูปแบบ เช่น เครื่องปั้นดินเผาชาวมอญ รูปปั้นยักษ์วัดโพธิ์ และยักษ์วัดแจ้ง

3.1.4 ศิลปะพื้นบ้านภาคใต้

ภาคใต้เป็นภูมิภาคที่อยู่ตอนใต้ของประเทศไทย ผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ ส่วนมากมีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ เนื่องจากส่วนใหญ่ติดทะเลจึงประกอบอาชีพชาวประมง เป็นส่วนมากผลงานศิลปะในภูมิภาคนี้จึงเกี่ยวข้องกับทะเลและได้รับอิทธิพลมาจากทางมลายู เช่น เรือกอและ การแต่งกาย จะเห็นได้ว่าผลงานด้านศิลปะมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของผู้คนทุกยุคทุกสมัย เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ (เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ. 2544 : 92-95)

3.2 ศิลปะกับชีวิตประจำวัน

ในชีวิตประจำวันมักเห็นผลงานศิลปะปรากฏอยู่ทั่วไป เช่น ป้ายโฆษณา เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ภาพวาด สิ่งเหล่านี้ล้วนนำความรู้ด้านศิลปะมาใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์

ทั้งสิ้น เช่น ในเรื่องการแต่งกายถ้าหากเราสามารถเลือกเสื้อผ้าเครื่องแต่งให้เหมาะสมกับลักษณะรูปร่างของตนเองก็จะทำให้มีบุคลิกภาพที่ดีและเป็นที่ยอมรับของคนที่อยู่รอบข้าง (เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ . 2544 : 86)

3.3 ศิลปะกับการบูรณาการ

การเรียนวิชาอื่น ไม่ว่าจะเป็นวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ หรือวิชาอื่น ๆ หากนำความรู้ทางศิลปะมาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน ช่วยให้เกิดความสนุก เพลิดเพลิน และได้เรียนรู้เพิ่มเติมรวมทั้งทำให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น โดยเฉพาะการวาดภาพ ประกอบเนื้อหา (เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ . 2544 : 87)

สรุปได้ว่า การนำสาระความรู้ทางศิลปะที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การออกแบบ สร้างสรรค์ การวาดภาพ การแต่งกาย มาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะทำให้ บทเรียนมีความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ทำให้ผู้เรียนมีความสนใจ และมีความรู้ ความเข้าใจ ในบทเรียนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสาระนาฏศิลป์สามารถจัดกิจกรรมการเรียนแบบบูรณาการ ได้กลุ่ม การเรียนรู้ศิลปะ ประกอบด้วย 3 สาระ เมื่อนำจัดกิจกรรมการเรียนรู้สามารถจัดการเรียนรู้ แบบบูรณาการ กันได้ ระหว่าง สาระทัศนศิลป์ สาระดนตรี และสาระนาฏศิลป์ ซึ่งผู้วิจัยขอสรุป ขอบข่ายตามสาระการเรียนรู้กลุ่มศิลปะ ในที่นี้ขอนำเสนอความรู้เกี่ยวกับสาระนาฏศิลป์ ดังนี้

3.4 ความรู้เกี่ยวกับสาระนาฏศิลป์

นาฏศิลป์ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 นั้นมีความหมายว่า ศิลปะแห่งการละครและการฟ้อนรำ ในทางนาฏศิลป์หมายถึง การเคลื่อนไหว อริยาบทต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดความหมายและอารมณ์ให้ผู้ชมรับรู้นาฏศิลป์ นอกจากจะแสดงความเป็นอารยะ ของประเทศแล้ว ยังเป็นเสมือนแหล่งรวมศิลปะและการแสดงหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน โดยมี มนุษย์เป็นศูนย์กลาง ในการที่จะสร้างสรรค์ อนุรักษ์ และถ่ายทอดสืบต่อไป

พื้นฐานที่สำคัญของการเรียนรู้นาฏศิลป์คือ นาฏยศัพท์ เพราะนาฏยศัพท์เป็นพื้นฐาน การเรียนสำคัญของการแสดงนาฏศิลป์ไทย ในที่นี้ผู้วิจัยได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับนาฏศิลป์ เพื่อนำเสนอเป็นลำดับต่อไป

3.5 ที่มาของนาฏศิลป์

นาฏศิลป์ไทยมีกำเนิดมาจากภูมิปัญญาไทย การแสดงบ้านพื้นในแต่ละภาคซึ่งสะท้อน ให้เห็นวิถีชีวิตชาวไทยในชนบท ที่มีการทำมาหากิน การดำรงชีวิต และศิลปะการละเล่นพื้นเมือง ตามเทศกาลงานรื่นเริง ตลอดจนการเลียนแบบธรรมชาติ นาฏศิลป์ไทยจึงมีแหล่งกำเนิด ดังนี้

3.5.1 การเลียนแบบธรรมชาติ แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ

ขั้นต้น เกิดแต่วิสัยสัตว์ เมื่อเวทนาส่วยอารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นสุขเวทนา หรือ ทุกขเวทนามีกัตาม ถ้าอารมณ์แรงกล้าไม่กลั่นไว้ได้ ก็แสดงออกมาให้เห็นปรากฏ เช่น เด็กทารก เมื่อพอใจ ก็หัวเราะตบมือ กระโดดโลดเต้น เมื่อไม่พอใจก็ร้องไห้ ดิ้นรน

ขั้นต่อมา เมื่อคนรู้ความหมายของกิริยาท่าทางมากขึ้น ก็ใช้กิริยาเหล่านั้นเป็นภาษา สื่อความหมาย ให้ผู้อื่นรู้ความรู้สึกและความประสงค์ เช่น ต้องการแสดงความเสน่หาก็ก้มข้ม กุ่มกริมขม้อยขม้ายชายตา หรือ โกรธเคืองก็ทำหน้าตาตมึงทึง กระตืบ กระแทก

ต่อมาอีกชั้นหนึ่ง มีผู้ฉลาดเลือกเอากิริยาท่าทางซึ่งแสดงอารมณ์ต่างๆ นั้นมาเรียง สอดคล้องติดต่อกันเป็นขบวนพื่อนรำให้เห็นงาม จนเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชม

3.5.2 การเช่นสรวงบูชา มนุษย์แต่โบราณมามีความเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงมีการ บูชาเช่นสรวงเพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประทานพรให้ตนสมปรารถนา หรือขอให้ขจัดปัดเป่าสิ่ง ที่ตนไม่ปรารถนาให้สิ้นไป การบูชาเช่นสรวง มักถวายสิ่งที่ตนเห็นว่าดีหรือที่ตนพอใจ เช่น ข้าวปลาอาหาร ขนมหวาน ผลไม้ ดอกไม้ จนถึง การขับร้อง พื่อนรำ เพื่อให้สิ่งที่ตนเคารพ บูชานั้นพอใจ ต่อมามีการพื่อนรำบำเรอกษัตริย์ด้วย ถือว่าเป็นสมมุติเทพที่ช่วยบำบัดทุกข์บำรุง สุขให้ มีการพื่อนรำรับขวัญขุนศึกนักรบผู้กล้าหาญ ที่มีชัยในการสงครามปราบข้าศึกศัตรู ต่อมา การพื่อนรำก็คลายความศักดิ์สิทธิ์ลงมา กลายเป็นการพื่อนรำเพื่อความบันเทิงของคนทั่วไป

3.5.3 การรับอารยธรรมของอินเดีย เมื่อไทยมาอยู่ในสุวรรณภูมิใหม่ๆ นั้น มีชนชาติ มอญ และชาติขอมเจริญรุ่งเรืองอยู่ก่อนแล้ว ชาติทั้งสองนั้นได้รับอารยธรรมของอินเดียไว้ มากมาเป็นเวลานาน เมื่อไทยมาอยู่ในระหว่างชนชาติทั้งสองนี้ ก็มีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิด ไทยจึงพลอยได้รับอารยธรรมอินเดียไว้หลายด้าน เช่น ภาษา ประเพณี ตลอดจนศิลปะการละคร ได้แก่ ระบำ ละครและ โขน (บ้านรำไทย คอท คอม)

โมฬี ศรีแสนยงค์ (2549: 19) ได้กล่าวถึงที่มาของนาฏศิลป์ไว้ว่า การเกิดนาฏศิลป์ มีอยู่ 2 ประการ คือ เกิดจากมนุษย์เลียนแบบธรรมชาติ และเกิดจากการเช่นบวงสรวงพระผู้ เป็นเจ้า ดำเนินการเกิดนาฏกรรมไทยมี 2 ดำเนิน คือ พระพรหมเป็นผู้สร้างนาฏเวท และ พระอิศวรเป็นผู้สร้างดำเนินนาฏศาสตร์ จึงมอบตำราแก่พราหมณ์ไปสอนมนุษย์โลก

สรุปได้ว่า นาฏศิลป์ไทย มีกำเนิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น จากวิถีชีวิต การเลียนแบบ ธรรมชาติ การเช่นบวงสรวงพระผู้เป็นเจ้า จนพิธีกรรมสืบทอดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม การละเล่นพื้นเมือง และการแสดงรื่นเริงต่างๆ มีการนำมาประยุกต์หรือ วัฒนาการตามยุคสมัยในปัจจุบัน

3.6 องค์ประกอบของนาฏศิลป์

การแสดงออกของนาฏศิลป์ไทย ต้องอาศัยบทร้องและทำนองเพลงประกอบการแสดง และองค์ประกอบที่สำคัญๆ มี 6 ประการ ดังนี้

1. แบบแผนการแสดง
2. จำนวนผู้แสดง
3. ดนตรี ทำนอง และ เนื้อร้อง
4. ลีลาการแสดง
5. เครื่องแต่งกาย
6. อุปกรณ์การแสดง

องค์ประกอบของนาฏศิลป์ทั้ง 6 นี้จะมีอยู่ในการแสดงเกือบทุกประเภท จะสามารถบอกให้รู้ว่าการแสดงนั้นจัดอยู่ในจำพวกการแสดงประเภทใด การแสดงนาฏศิลป์แต่ละประเภท มีความงดงามแตกต่างกันไปตามลักษณะแยกได้ดังนี้ คือ นาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์พื้นเมือง และนาฏศิลป์สากล (เอกรินทร์ สัมहाสาล และคณะ. 2544 : 199-202)

3.7 ประเภทของนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ เป็นการรวมความเป็นเลิศของศิลปะแขนงต่าง ๆ วิวัฒนาการมาพร้อมกับความเจริญของมนุษย์ โดยอาศัยพลังและเจตนา เป็นเครื่องผลักดันให้จิตกระตุ้นร่างกายให้แสดง การเคลื่อนไหว มีจังหวะ มีแบบแผน เพื่อให้เกิดความสุข ความเข้าใจ และความงดงาม แก่ตนเอง และผู้อื่น นาฏศิลป์ไทย เป็นศิลปวัฒนธรรมประจำชาติแต่โบราณ เป็นศิลปะชั้นสูง แยกประเภท การแสดงออกเป็นหลายแบบ ใช้ภาษาท่าเหมือนกัน แต่แยกลักษณะและประเภทการแสดง แตกต่างกัน ขอบข่ายของนาฏศิลป์ไทย จำแนกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ โขน หนัง หุ่น ละคร รำ ละครร่ำ ละครร้อง ละครสังคีต ละครพูด การละเล่นของหลวง การเล่นเบ็กรัง การละเล่นพื้นเมือง

นาฏศิลป์ไทยประเภทต่างๆ ดังกล่าวมานี้ เรียกกัน โดยทั่วไปว่า "มหรสพ" ซึ่งหมายถึง การเล่นรื่นเริง มีโขน ละคร หรือสิ่งที่คล้ายคลึงกัน ปัจจุบันมหรสพมีความหมายกว้างขวาง รวมไปถึงการเล่นรื่นเริงทุกชนิด มี ระบำ รำ ฟ้อน ละคร และ โขน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอเป็นลำดับ ดังนี้

(5) ปรับปรุงจากสื่อการสอน เป็นระบำประดิษฐ์และสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้นำสู่บทเรียน เหมาะสำหรับเด็ก ๆ เป็นระบำง่าย ๆ เพื่อสร้างความสนใจ ประกอบบทเรียนต่าง ๆ เช่น ระบำสูตรคูณ ระบำวรรณยุกต์ ระบำประเภทปรับปรุงขึ้นใหม่นี้ ลักษณะทำรำจะไม่ตายตัว จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ ตัวบุคคล ตลอดจนฝีมือและความสามารถของผู้สอนและตัวนักเรียนเอง

สรุปได้ว่า ระบำเป็นแสดงการรำรำเป็นหมู่เป็นชุดเป็นการแสดงที่สวยงามการแสดงมีความพริ้วเฟื่อง โดยการแสดงมีทั้งแสดงประกอบเนื้อร้องและที่ไม่มีเนื้อร้อง

3.7.2 รำ

รำ หมายถึง การแสดงที่มุ่งความงามของการรำรำ เป็นการแสดงท่าทางลีลาของผู้รำ โดยใช้มือ และแขน เป็นหลัก ประเภทของการรำ ได้แก่ การรำเดี่ยว การรำคู่ การรำหมู่

1) การรำเดี่ยว คือ การรำที่ใช้ผู้แสดงเพียงคนเดียว จุดมุ่งหมายคือ

1.1 ต้องการอวดฝีมือในการรำ

1.2 ต้องการแสดงศิลปะรำรำ

1.3 ต้องการสลัดฉาก เพื่อรอการซักถาม หรือตัวละครแต่งกายยังไม่เสร็จเรียบร้อย การรำเดี่ยว เช่น การรำอุบายต่าง ๆ รำมโนราห์บูชายัญ รำพลายชุมพล ฯลฯ

2) การรำคู่ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ รำคู่ในเชิงศิลปะการต่อสู้ ไม่มีบทร้อง และรำคู่ในชุดสวยงาม

(1) การรำคู่ในเชิงศิลปะการต่อสู้ ได้แก่ กระบี่ กระบอง ดาบสองมือ โล่ ดาบ เขน ดั้ง ทวน และรำกริช เป็นการรำไม่มีบทร้อง ใช้สลัดฉากในการแสดง

(2) การรำคู่ในชุดสวยงาม ทำรำในการรำจะต้องประดิษฐ์ให้สวยงาม ทั้งทำรำที่มีคำร้องตลอดชุด หรือมีบางช่วงเพื่ออวดลีลาทำรำ มีบทร้องและใช้ท่าทางแสดงความหมายในตอนนั้น ๆ ได้แก่ หนุมานจับสุพรรณมังฉา หนุมานจับนางเบญจกาย พระรามตามกวาง พระลอลตามไถ่ รามสูร เมขลา รจนาเลี้ยงพวงมาลัย ทูษยันต์ตามกวาง รำแม่บทรำประเลง รำดอกไม้เงินทอง รถเสนจับม้า

3) การรำหมู่ เป็นการแสดงมากกว่า 2 คนขึ้นไป ได้แก่ รำโคม ญวนรำกระถาง รำพัด รำวงมาตรฐาน และรำวงทั่วไป การแสดงพื้นเมืองของชาวบ้าน เช่น เดินกำรำเดี่ยว รำกลองยาว

สรุปได้ว่า ไร่ การแสดงรำมีทั้ง ไร่เดี่ยว ซึ่งเป็นการแสดงอวดฝีมือและศิลปะในการรำรำ ส่วนรำคู่เป็นการแสดงศิลปะรำมีลีลาต่อสู้ และรำหมู่ มีผู้แสดงประกอบตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป การรำเป็นการแสดงโดยใช้มือและแขนเป็นหลัก

3. 7.3 ฟ้อน

ฟ้อน หมายถึง ศิลปะการแสดงที่เป็นประเพณีของทางภาคเหนือ จะใช้ผู้แสดงเป็นจำนวนมาก มีลีลาการฟ้อนพร้อมเพรียงกันด้วยจังหวะที่ค่อนข้างช้า การพิจารณาศิลปะการฟ้อนที่ปรากฏในลานนาปัจจุบัน

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (มปป.) ได้แบ่งการฟ้อนออกเป็น 5 ประเภท คือ

- 1) ฟ้อนที่สืบเนื่องมาจากการนับถือผี เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อและพิธีกรรม เป็นการฟ้อนเก่าแก่ที่มีมาช้านาน ได้แก่ ฟ้อนผีผด ผีเม็ง ฟ้อนผีบ้านผีเมือง ฟ้อนผีนางด้ง
- 2) ฟ้อนแบบเมือง หมายถึง ศิลปะการฟ้อนที่มีลีลาแสดงลักษณะเป็นแบบฉบับของ "คนเมือง" หรือ "ชาวไทยวน" ได้แก่ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนเจิง ตบมะผาบ ฟ้อนดาบ ตีกลองสะบัดไชย ฟ้อนสาวไหม
- 3) ฟ้อนแบบม่าน เป็นการผสมผสานกันระหว่างศิลปะการฟ้อนของพม่า กับของไทยลานนา ได้แก่ ฟ้อนม่านม่วยเชียงดา
- 4) ฟ้อนแบบเงี้ยวหรือแบบไทยใหญ่ หมายถึง การฟ้อนตลอดจนการแสดงที่รับอิทธิพล หรือมีต้นเค้ามาจากศิลปะการแสดงของชาวไทยใหญ่ ได้แก่ เล่นโถ กิ่งกะหว่า (กินนรา) หรือฟ้อนนางนก กำเบือกคง มองเซิง ฟ้อนไต (ไทยใหญ่) ฟ้อนเงี้ยว
- 5) ฟ้อนที่ปรากฏในบทละคร เป็นการฟ้อนที่มีผู้คิดสร้างสรรค์ขึ้นในการแสดงละครพื้นทาง ซึ่งนิยมในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ ฟ้อนน้อยใจยา ฟ้อนลาวแพน ฟ้อนม่านมณฑล

ความสำคัญของการฟ้อนรำไทย การฟ้อนรำของไทย มีลักษณะเฉพาะตัว และมีความเป็นไทยในตัวเองเป็นอย่างยิ่ง เป็นศิลปะประจำชาติ ไม่ซ้ำหรือเหมือนของชาติอื่น นับว่าเป็นสมบัติอันเป็นวัฒนธรรมของชาติที่น่าภูมิใจยิ่ง ลักษณะของความเป็นไทย ได้แก่ ทำรำอันอ่อนช้อยงดงาม และแสดงอารมณ์ตามลักษณะที่แท้จริงของคนไทย มีความหมายอย่างกว้างขวาง มีดนตรีประกอบ ดนตรีนี้จะแทรกอารมณ์ หรือรำกับเพลงที่มีแต่ทำนองก็ได้ หรือมีเนื้อร้องและให้ทำรำไปตามเนื้อร้องนั้น ๆ

สรุปได้ว่า ฟ้อนเป็นการแสดงที่มีลีลาอ่อนช้อยสวยงาม ลีลาการฟ้อนค่อนข้างช้า เป็นประเพณีทางภาคเหนือ ผู้แสดงมีจำนวนมาก

3.7.4 ละคร

ละคร หมายถึง ศิลปะการแสดงที่ผูกเป็นเรื่องราว มีเหตุการณ์โยงกันเป็นตอนๆ ลักษณะการแสดงประกอบด้วยบทร้อง ทำทาง การรำยรำ การเจรจา และนาฏศิลป์อื่นๆ โดยมีการจัดฉากให้สอดคล้องกับบทละคร ละครมีหลายประเภท เช่น ละครนอก ละครใน ละครดึกดำบรรพ์ ละครพันทาง เป็นต้น

3.7.5 โขน

โขน เป็นศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ มีทั้งการรำและการเดินที่ออกท่าทางเข้ากับดนตรี ผู้แสดงถูกสมมติให้เป็นยักษ์ ตัวลิง มนุษย์ (ตัวพระ ตัวนาง) และเทวดา โดยสวมหน้า ซึ่งเรียกว่า “หัวโขน” ในปัจจุบันผู้แสดงเป็นมนุษย์และเทวดาบางพวกไม่สวมหน้า ผู้แสดงไม่ต้องร้องหรือเจรจาเอง ผู้แสดงทำท่าทางตามบทบาทเจรจา และคำร้อง

โขนมีหลายประเภท เช่น โขนกลางแปลง โขนโรงนอก หรือ โขนนั่งราว โขนโรงในหรือโขนหน้าจอ และโขนฉาก

สรุปได้ว่า ประเภทของนาฏศิลป์ไทยประกอบไปด้วย ระบำ รำ ฟ้อน ละคร และโขน แต่ละประเภทจะมีการแยกย่อยออกไปอีก ซึ่งแต่ละประเภทตามแบบแผนหรือลีลาการแสดง ผู้แสดงจะต้องเคลื่อนไหวร่างกายให้สอดคล้องกลมกลืนกันไปกับทุกส่วนของร่างกาย การฝึกหัดการเคลื่อนไหวมือและเท้า ในวงการละครไทยเรียกว่า "นาฏยศัพท์" พื้นฐานที่สำคัญของการเรียนรู้นาฏยศัพท์เป็นพื้นฐานของการแสดงนาฏศิลป์ไทย ในที่นี้ผู้วิจัยได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับนาฏยศัพท์ เพื่อนำเสนอเป็นลำดับ ดังนี้

3.8 นาฏยศัพท์

นาฏยศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เกี่ยวกับลักษณะท่ารำ ที่ใช้ในการฝึกหัดเพื่อแสดง โขน ละคร เป็นคำที่ใช้ในวงการนาฏศิลป์ไทย สามารถสื่อความหมายกันได้ทุกฝ่ายในการนาฏศิลป์ไทย

ประเภทของนาฏยศัพท์

แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. นามศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่เรียกชื่อท่ารำ หรือชื่อท่าที่บอกอาการการกระทำของผู้นั้น เช่น วง จีบ สลักมือ ม้วนมือ คลายมือ กรายมือ ฉายมือ ปาดมือ กระทบ กระดก ยกเท้า ก้าวเท้า ประเท้า ตบเท้า กระทุ้ง กระเทาะ จรดเท้า แตะเท้า ซอยเท้า ขยั้นเท้า ฉายเท้า สะดุดเท้า รวมเท้า โย้ตัว ยักตัว ตีไหล่ กล่อมไหล่

2. กิริยาศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เรียกในการปฏิบัติบอการกิริยา แบ่งออกเป็นดังนี้

2.1 ศัพท์เสริม หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เรียกเพื่อปรับปรุงท่าทำให้ถูกต้องสวยงาม เช่น ก้นวง ลดวง ส่องมือ ค้างมือ หักข้อ หลบศอก เปิดคาง กคคาง ทรงตัว แผ่นตัว ตึงไหล่ กคไหล่ ค้างเอว กคเกลียวข้าง ทับตัว หลบเข้า ถีบเข้า แฉ่งเข้า เปิดสัน ชักสัน

2.2 ศัพท์เลื่อม หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เรียกชื่อท่าหรือท่วงท่าของผู้รำที่ไม่ถูกต้องตามมาตรฐาน เพื่อให้ผู้รำรู้ตัวและแก้ไขท่าของตนเองให้ดี เช่น วงล้ำ วงคว่ำ วงเหยียด วงหัก วงสั้น คอค้อม คางโก๋ ฟาดคอ เกร็งคอ หอบไหล่ ทรวดตัว ข่มตัว เหลี่ยมล้ำ รำแอ้ รำถน รำเลื้อย รำล้ำจังหวะ รำหน่วงจังหวะ

3. นาฏยศัพท์เบ็ดเตล็ด หมายถึง ศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้เรียกในภาษานาฏศิลป์ นอกเหนือจากนามศัพท์ และกิริยาศัพท์ เช่น จีบยาว จีบสั้น ลักคอ เดินมือ เอียงทางวง คืบตัวอ่อนเหลี่ยม เหลี่ยมล่าง แม่ท่า ท่า-ที ขึ้นท่า ยืนเข้า ทลายท่า นายโรง พระใหญ่-พระน้อย นางกษัตริย์ นางตลาด ผู้เมีย ขึ้นเครื่อง และ ศัพท์แทน เช่น จีบคว่ำใช้คำว่า จีบจิบ แทน เป็นต้น

ลักษณะต่าง ๆ ของนาฏยศัพท์

แบ่งตามการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกาย ได้แก่

1. ส่วนศีรษะ

เอียง คือ การเอียงศีรษะ ต้องกลมกลืนกับไหล่และลำตัวให้เป็นเส้นโค้ง ถ้าเอียงซ้ายให้หน้าเบือนทางขวาเล็กน้อย ถ้าเอียงขวาให้หน้าเบือนทางซ้ายเล็กน้อย

ลักคอ คือ การเอียงคนละข้างกับไหล่ที่กคลง ถ้าเอียงซ้ายให้กคไหล่ขวา ถ้าเอียงขวา ให้กคไหล่ซ้าย

เปิดคาง คือ ไม่ก้มหน้า เปิดปลายคาง และทอดสายตาดตรงสูงเท่าระดับตา

กคคาง คือ ไม่เซิดหน้าหรือเงยหน้ามากเกินไป

2. ส่วนแขน

วง คือ การเหยียดมือให้ตึงทั้งห้านิ้ว แต่นิ้วหัวแม่มือหักเข้าหาฝ่ามือเล็กน้อย การตั้งวงที่สวยงาม ต้องหักข้อมือเข้าหาฝ่าแขนบนให้มาก ทอดฝ่าแขนให้ส่วนโค้งพองาม และงอศอกเล็กน้อย วงแบ่งออกเป็น ดังนี้

วงบน คือ ยกแขนไปข้างลำตัว ทอดศอกโค้ง มือแบ ตั้งปลายนิ้วขึ้นวงพระ ปลายนิ้วอยู่ระดับง่ามศีรษะ ส่วนวงนางปลายนิ้วจะอยู่ระดับหางคิ้วและวงแคบกว่า

วงกลาง คือ การยกส่วน โคง้ของลำแขนให้ปลายนิ้วสูงระดับไหล่ ลำแขน ส่วนบนลาดกว่าวงบน

วงหน้า คือ ส่วน โคง้ของลำแขนที่ทอดโค้งอยู่ข้างหน้า วงพระผายกว้างกว่า นาง ปลายนิ้วอยู่ระดับแก้ม วงนางปลายนิ้วอยู่ระดับปาก

วงพิเศษ คือ อยู่ระหว่างวงบนและวงกลาง

วงบัวบาน คือ ยกแขนขึ้นข้างลำตัว ให้ศอกสูงระดับไหล่ หักศอกให้แขน ท่อนล่างพับเข้าหาตัว ตั้งฉากกับแขนท่อนบน มือแบหงายปลายนิ้วชี้ไปข้างๆ ตัววงนางจะแคบ กว่าวงพระ

วงล่าง คือ การตั้งวงระดับต่ำที่สุด โดยทอดส่วน โคง้ของลำแขนลงข้างล่าง อยู่ระดับเอว โดยตั้งมือตรงหัวเข็มขัด ตัวพระกันศอกให้ห่างตัว

3. ส่วนมือ

มือแบ นิ้วชี้ กลาง นาง ก้อย ดิดกัน ดิ่งนิ้ว หัวแม่มือ กาง หลบไปทางฝ่ามือ หักข้อมือไปทางหลังมือ แต่มีบางท่าที่ หักข้อมือ ไปทางฝ่ามือ เช่น ท่าป้องหน้า

มือจิบ คือ การกรีดนิ้ว โดยเอานิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือจรดกัน ให้ปลายนิ้ว หัวแม่มือจรดข้อแรกของปลายนิ้วชี้ ให้ดิ่งนิ้ว นิ้วกลาง นาง ก้อย กรีดห่างกัน หักข้อมือไปทาง ฝ่ามือ จิบแบ่งเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่

1) จิบหงาย คือ การหงายฝ่ามือให้ปลายนิ้วชี้ขึ้น ถ้าวูระดับหน้าท้อง เรียกว่า จิบหงายชายพก

2) จิบคว่ำ คือ การคว่ำฝ่ามือให้ปลายนิ้วชี้ลง หักข้อมือเข้าหาลำแขน

3) จิบหลัง คือ การส่งแขนไปข้างหลัง ดิ่งแขน พลิกข้อมือให้ปลายนิ้ว ชี้ขึ้น แขนดิ่งและส่งลำแขน ไปด้านหลัง

4) จิบปรกหน้า คือ การจิบที่คล้ายกับจิบหงาย แต่หันจิบเข้าหาลำตัว ด้านหน้า ทั้งแขนและมือชูอยู่ด้านหน้าผาก ตั้งลำแขนขึ้น ทำมุมที่ข้อพับตรงศอก หันจิบเข้าหา หน้าผาก

5) จิบปรกข้าง คือ การจิบที่คล้ายกับจิบปรกหน้า แต่หันจิบเข้าหา แงศირษะ ลำแขนอยู่ข้างๆ ระดับเดียวกับวงบน

6) จิบต่อแก้ว คือ ลักษณะกริยาท่าทางคล้ายจิบ ใช้นิ้วหัวแม่มือ กดเล็บ นิ้วกลาง หักปลายนิ้วหัวแม่มือคล้ายวงแหวน นิ้วที่เหลือเหยียดดิ่ง หักข้อมือเข้าหาลำแขน

4. ส่วนลำตัว

ทรงตัว คือ การยื่นให้หนึ่ง เป็นการใช้ลำตัวตั้งแต่ศีรษะ ตลอดถึงปลายเท้า ในท่าที่สวยงาม ไม่เอนไปทางใดทางหนึ่งขณะที่ยืน

แผ่นตัว คือ กิริยาอาการทรงตัวชนิดหนึ่ง มาจากท่าก้าวเท้า แล้วส่งตัวขึ้น ยืนรับน้ำหนักไม่ต้องงอเข่าหลัง และเปิดสันหลังอีกเท้าหนึ่งอยู่ข้างๆ

ตั้งไหล่ คือ การร่าหลังตั้ง หรือคั่นหลังขึ้น ไม่ปล่อยให้ไหล่ค่อม

กดไหล่ คือ กิริยากดไหล่โน้มตัวไปข้างใดข้างหนึ่ง ทำพร้อมกับการเอียง ศีรษะ กดลงเฉพาะไหล่ ไม่ให้สะโพกเอียงไปด้วย

ตีไหล่ คือ การกดไหล่ แล้วบิดไหล่ข้างที่กดไปข้างหลัง

กลมไหล่ คือ กดไหล่ แล้วบิดไหล่ข้างที่กดมาข้างหน้า

ยักตัว คือ กิริยาของลำตัวส่วนเคลียวหน้ายักขึ้นลง ไหล่จะขึ้นลงตามไปด้วย แต่สะโพกอยู่คงที่ และถักคอด้วย

ตั้งเอว คือ กิริยาของเอวด้านหลังตั้งขึ้นตรง ไม่ห่อหน้าตัว

5. ส่วนเข่าและขา

เหลี่ยม คือ ลักษณะของเข่าที่เบะห่างกัน เมื่อก้าวเท้า พระต้องกันเข่าให้ เหลี่ยมกว้าง ส่วนนางก้าวข้าง ต้องหลบเข่า ไม่ให้มีเหลี่ยม

จรดเท้า คือ อาการของเท้าข้างใดข้างหนึ่งที่วางอยู่ข้างหน้า น้ำหนักตัวจะอยู่ที่เท้าหลัง เท้าหน้าจะใช้เพียงปลายจมูกเท้าแตะเบาๆ ไว้กับพื้น (จมูกเท้า คือ บริเวณเนื้อ โคนนิ้วเท้า)

แตะเท้า คือ การใช้ส่วนของจมูกเท้าแตะพื้น แล้ววิ่งหรือก้าว ขณะที่ก้าว ส่วนอื่นๆ ของเท้าถึงพื้นด้วย

ชอยเท้า คือ กิริยาที่ใช้จมูกเท้าวางกับพื้น ยกส้นเท้าขึ้นๆ ทั้ง 2 ข้าง แล้ว ย่ำซ้ายขวาถี่ๆ จะอยู่กับที่หรือเคลื่อนที่ก็ได้

ขยับเท้า คือ เหมือนชอยเท้า ต่างกันที่ขยับเท้าต้องไขว้เท้าแล้วทำกิริยาเหมือน ชอยเท้า ถ้าขยับเคลื่อนที่ไปทางขวาก็ให้เท้าซ้ายอยู่หน้า ถ้าขยับเคลื่อนที่ไปทางซ้ายก็ให้เท้าขวา อยู่หน้า

ฉายเท้า คือ กิริยาที่ก้าวหน้า แล้วต้องการลากเท้าที่ก้าวมาพักไว้ข้างๆ ให้ใช้ จมูกเท้าจรดพื้นไว้เหยียดสันนิคหน้อย แล้วลากมาพักไว้ในลักษณะเหลี่ยมเท้า โดยหันปลายเท้า ที่ฉายมาให้อยู่ด้านข้าง

ประเท้า คือ อาการที่สืบเนื่องจากการจรดเท้า โดยยกจมูกเท้าขึ้น ใช้สันเท้า

วางกับพื้น ย่อเข่าลงพร้อมทั้งแตะจมูกเท้าลงกับพื้น แล้วยกเท้าขึ้น

ตบเท้า คือ กิริยาของการใช้เท้าคล้ายกับประเท้า แต่ไม่ต้องยกเท้าขึ้น ห่มเข่าตามจังหวะที่ตบเท้าอยู่ตลอดเวลา

ยกเท้า คือ การยกเท้าขึ้นไว้ข้างหน้า เหยียดปลายเท้าขึ้น หักข้อเท้าเข้าหาลำขา ตัวพระกันเข่าออกไปข้างๆ ส่วนสูงระดับเข่าข้างที่ยืน ตัวนางไม่ต้องกันเข่า ส่วนสูงอยู่ต่ำกว่าเข่าข้างที่ยืน ชักสั้นเท้าและเหยียดปลายนิ้วเท้า

6. ก้าวเท้า

ก้าวหน้า คือ การวางฝ่าเท้าลงบนพื้นข้างหน้า โดยวางสั้นเท้าลงก่อน ตัวพระจะก้าวเฉียงไปข้างๆ ตัวเล็กน้อยเฉียงปลายเท้าไปทางนิ้วก้อย กันเข่าแบะให้ได้เหลี่ยม ส่วนตัวนางวางเท้าลงข้างหน้า ไม่ต้องกันเข่า ปลายเท้าเฉียงไปทางนิ้วก้อยเล็กน้อย

ก้าวข้าง คือ การวางเท้าไปข้างๆตัว ปลายเท้าเฉียงไปทางนิ้วก้อยมาก ถ้าเป็นตัวนางต้องหลบเข่าตามไปด้วย

กระทุ้ง วางเท้าไว้ข้างหลังด้วยจมูกเท้า แล้วใช้จมูกเท้ากระทุ้งลงกับพื้น แล้วกระดกขึ้น

กระเทาะ คือ อาการของการใช้เท้าคล้ายกระทุ้ง แต่ไม่ต้องกระดกเท้า ใช้จมูกเท้ากระทุ้งเป็นจังหวะหลาย ๆ ครั้ง

7. กระดกเท้า

กระดกหลัง กระทุ้งเท้าแล้วถีบเข่าไปข้างหลังมาก ๆ ให้เข่าทั้งสองข้างแยกห่างจากกัน ให้สั้นเท้าชิดกันมากที่สุด หักปลายเท้าลง ย่อเข่าที่ยืน ตัวพระต้องกันเข่าด้วย

กระดกเดี่ยว คล้ายกระดกหลัง แต่เบี่ยงขามาข้างๆและไม่ต้องกระทุ้งเท้า มักทำเนื่องต่อจากการก้าวข้าง หรือทำนั่งกระดกเท้า

8. ขึ้นิ้ว และมือ

อาการนิ้วหัวแม่มือและปลายนิ้วก้อย นาง กลาง นิ้วชี้ตั้ง แยกห่างกันจากนิ้วอื่น ระดับมืออยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ กันแล้วแต่ละความหมาย

ม้วนมือ คือการจับหงายม้วนข้อมือ คลายจับแบ่มือ ตั้งปลายนิ้วขึ้น

สอดมือ คือ การจับคว่ำแล้วสอดจับขึ้น หงาย ปลายนิ้วลงล่าง แล้วพลิกข้อมือคว่ำ ตั้งปลายนิ้วขึ้น

สะบัดมือ คือ ลักษณะมือจับหงายสะบัดนิ้วทั้งสี่ออก โดยเร็วเป็นแบหงายให้ปลายนิ้วลงล่าง

3.9 ภาษาท่ารำ

สุคใจ ทศพร และคณะ (2550 : 145) ได้กล่าวถึงภาษาท่ารำว่า ภาษาท่าเป็นสิ่งที่ใช้บ่งบอกความหมายทางนาฏศิลป์ เนื่องจากนาฏศิลป์ไทยเป็นสาระที่ว่าด้วยการฟ้อนรำ ดังนั้นการประดิษฐ์ท่ารำ ต้องคำนึงการสื่อความหมายตามเนื้อร้อง โดยใช้ภาษาท่าทางแทนคำพูด ซึ่งอาจมาจากการเลียนแบบธรรมชาติ หรือการเลียนแบบท่าทางของสัตว์ การใช้ภาษานาฏศิลป์มาแสดงเป็นการบอกความหมายให้ผู้ชมเข้าใจ

สุมนมาลย์ นิมเนตพันธ์ และคณะ (2549 : 43) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับภาษาท่าไว้ว่า หมายถึง การสื่อความหมายหรือสื่อสารให้เข้าใจกัน โดยใช้กิริยาท่าทาง การรำในทางนาฏศิลป์ เรียกว่า “รำบท หรือรำตีบท” คือ การแสดงท่ารำแทนคำพูด รวมทั้งการแสดงอารมณ์ด้วยการรำบทเป็นการใช้ภาษาที่พัฒนามาจากท่าทางโดยธรรมชาติ ท่ารำที่ใช้ในการรำตีบท เช่น

ตัวเรา (ฉันท)	จีบหงายมือซ้าย กลางอก แขนบตัว (จะต้องเป็นมือซ้ายเท่านั้น)
ตัวท่าน (ระดับสูงกว่า)	แบมือ ปลายนิ้วทั้งสี่ ชี้ไปที่บุคคลที่เราพูดด้วย มือสูงระดับอก
เขา	ชี้ไปยังทิศที่คาดว่าเขาอยู่
ท่าน	แบมือ ตั้งปลายนิ้วขึ้น ยกมือสูงระดับวงบนข้างหน้า หรือซ้าย ขวา
กิน	ชี้ที่ปาก, จีบที่ปาก
ดู, เห็น	ชี้ที่ตา
อยู่	แบสองมือ คบว่าซ้อนกันข้างหน้าระดับเอว ห่างตัว
ไป	จีบหงาย ม้วนจีบคว่ำลง ม้วนมือออกไปปล่อยจีบ แบมือตั้งวงหน้า
ผ่องใส, ผ่องแผ้ว, เจริญ	จีบคว่ำ สูงระดับหน้าผาก โบกจีบออกไปข้างๆ พร้อมกับคลายจีบเป็นมือแบหงาย
รัก, เมตตา	แบมือทั้งสอง ประสานแขนไขว้กลางอก ปลายนิ้วแตะฐานไหล่
กล่าวหาญ, ต่อสู้, ทำทวย	มือซ้ายแบ ตั้งวงบน มือขวาแบคว่ำที่หน้าขาขวา ก้าวขวา
อดทน, หนักแน่น, เข้มแข็ง	กำมือขวา ฟาดลงบนฝ่ามือซ้าย ระดับเอว

พ่ายแพ้, ตาย	มือทั้งสองแบหงาย ช้างหน้า ระดับเอว แล้วผายออกข้าง
เทิดทูน	มือทั้งสองแบหงาย ยกสูงระดับหน้าผาก มือห่างกัน 1 คืบ ระดับต่างกันเล็กน้อย
ปฏิเสธ	มือแบตั้งปลายนิ้วขึ้น หันฝ่ามือไปข้างหน้า โบกปลายนิ้วเล็กน้อย
อื่นๆ, ทั่วไป ฯลฯ	ชี้นิ้วกวาดจากข้างหน้าไปข้างๆ

สรุปได้ว่า ภาษาท่าทางตามธรรมชาติและการเล่นแบบท่าทางการเคลื่อนไหวของสัตว์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้และประดิษฐ์เป็นท่าร่ายทางนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นพื้นฐานนำไปสู่การแสดงนาฏศิลป์ไทย และแสดงละคร

3.10 นาฏศิลป์พื้นเมือง

นาฏศิลป์พื้นเมืองพัฒนามาจากการแสดงพื้นบ้าน นับว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อวิถีชาวบ้าน เพราะการแสดงพื้นบ้านนอกจากจะให้ความบันเทิงแล้ว ยังมีส่วนสะท้อนให้เห็น ศิลปวัฒนธรรม ขนบประเพณีท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม อาชีพ การดำรงชีวิตประจำวัน พฤติกรรมการแสดงของชาวบ้านจึงกลายเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาของสังคมไทย เนื่องจากความแตกต่างด้านสภาพสังคม ความเชื่อ และพิธีกรรม ทำให้นาฏศิลป์พื้นเมืองแต่ละท้องถิ่น ต่างมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง การแสดงหรือการเล่นของแต่ละท้องถิ่นของไทยที่มีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยปัจจุบัน จึงบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นนั้น

3.10.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง

การแสดงนาฏศิลป์พื้นได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลายด้าน ดังนี้

1) สภาพภูมิศาสตร์

(1) ภาคกลาง ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเหมาะแก่การทำนาเพาะปลูก ทำให้ไร่นาทำสวน การแสดงพื้นเมืองจึงมีการบวงสรวงขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้พืชพรรณอุดมสมบูรณ์ จึงมีการขอฝน การละเล่นที่ชาวบ้านออกแรงทำนาปลูกข้าว การเก็บเกี่ยวจึงเกิดเพลงพื้นบ้าน และออกท่าทางไปตามธรรมชาติ ต่อมาจึงพัฒนาการตามสมัย

(2) ภาคเหนือ ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขา อุดมไปด้วยพืชพันธุ์ไม้ธรรมชาติที่สวยงาม นานาชนิด ส่งผลให้ชาวเหนือยิ้มแย้มแจ่มใส นาฏศิลป์พื้นเมืองของภาคเหนือจึงมีความเชื่องช้า ละเมียดละไม

(3) ภาคอีสาน ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงค่อนข้างแห้งแล้ง ส่งผลให้นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคอีสาน ฟ้อนรำเช่นสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นการฟ้อนรำเพื่อความเป็นสิริมงคล และสร้างความสนุกสนานในเทศกาล

(4) ภาคใต้ ภูมิประเทศจะติดต่อกับมลายูจึงทำให้รับศิลปะมลายูมาผสมผสานกับนาฏศิลป์ท้องถิ่น นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้จึงมีลักษณะเป็นการเดินรำตามจังหวะดนตรี ซึ่งเน้นลีลาการเคลื่อนไหว มือและเท้าเป็นหลัก

2) ขนบธรรมเนียมประเพณี นาฏศิลป์พื้นเมืองแต่ละภาคจึงแตกต่างกันนับตั้งแต่ทำรำ ทำฟ้อน ทำเซิ้ง การแต่งกาย โอกาสการแสดงแตกต่างกันตามกลุ่มวัฒนธรรม

3) ค่านิยมและความเชื่อ ชาวบ้านผูกพันกับความเชื่อ จึงสร้างการแสดง เพื่อสนองความต้องการทางจิตใจ เช่น การเล่นผีกะลา การเล่นแม่ศรี

4) การทำมาหากิน สังคมชาวบ้านมีอาชีพหลักคือการเกษตร หลังจากตรากตรำทำงานหนัก ก็จะผ่อนคลายความเครียด ด้วยการด้วยการร้องรำทำเพลง จนเกิดเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นเมือง การเล่นเพลงหย่อย เพลงเดินกำรำเคียว

5) วัฒนธรรมต่างชาติ การแสดงแต่ละภาคได้รับอิทธิพลจากต่างชาติ เช่น การแสดงพื้นเมืองและดนตรีรับอิทธิพลจากพม่า นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคอีสานรับอิทธิพลจาก เขมร ลาว ภาคใต้รับอิทธิพลมาจากมลายู และสเปน ภาคกลางรับอิทธิพลมาจากจีน อินเดีย พม่า เป็นต้น (สุมนมาลย์ นิ่มเนติพันธ์. 2549 : 43-46)

สรุปได้ว่า การแสดงพื้นเมืองของแต่ละภาคย่อมมีความแตกต่างกันตามขนบประเพณี การดำรงชีวิตของท้องถิ่น พิธีกรรม ค่านิยมและความเชื่อ ตลอดจน ได้รับอิทธิพลจากต่างชาติหรือประเทศเพื่อนบ้าน

การแสดงพื้นเมืองของแต่ละท้องถิ่นแบ่งเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. เพลงพื้นเมือง คือเพลงพื้นเมืองที่ชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ แต่งขึ้นตามนิยมและใช้สำเนียงภาษาของท้องถิ่น นิยมเล่นในเทศกาล หรือมีการชุมนุมของคนในหมู่บ้าน เพลงเหล่านี้มักสืบทอดกันต่อ ๆ มา โดยไม่ทราบผู้ประพันธ์ เช่น เพลงเรือ เพลงพวงมาลัย

2. การแสดงรำพื้นเมือง คือ การฟ้อนรำ การรำ และระบำ ที่มาจากท้องถิ่นต่างๆ เช่น ฟ้อนเทียน ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเงี้ยว ฟ้อนแพน รำวง รำกลองยาว รำเซิ้ง

นาฏศิลป์พื้นเมืองในประเทศไทย

ความแตกต่างกันด้านต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นของแต่ละภูมิภาค ทำให้มีการแบ่งนาฏศิลป์พื้นเมืองออกเป็น 4 ภาค ดังนี้

1. ภาคเหนือ

เป็นที่รู้จักกันว่าศิลปะการร่ายรำแบบพื้นเมืองหรือแสดงทางภาคเหนือที่มีความงดงาม คือ การฟ้อน เป็นลีลาที่มีความอ่อนช้อย พร้อมเพริศของผู้แสดง การฟ้อนจะมีการแสดงเป็นหมู่ เช่น การฟ้อนเล็บ การฟ้อนเทียน ฟ้อนเงี้ยว ทั้งหมดนี้ ไม่ว่าจะเป็นการฟ้อนตามประเพณีเดิมของชาวเชียงใหม่ หรือชาวต่างประเทศ เจ้าแก้ววรัตน์ เจ้าครองนครเชียงใหม่และเจ้าคารารักษ์มี พระชายองค์หนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ช่างฟ้อนประจำคุ้มคัดแปลงให้สวยงาม โดยผสมผสานท่ารำละครในไว้รับแขกบ้านแขกเมือง สมัยของท่านงานฟ้อนต่าง ๆ ไม่ใช่เพียงเป็นงานบุญ หรือฉลองตรุษต่างๆหรือบวงสรวงเทวดาเท่านั้น ยังใช้เป็นการรับอาคันตุกะที่มีเกียรติ จนเป็นประเพณีตราบเท่าทุกวันนี้ (หม่อมคุษฎี บริพัตร ณ อยุธยา. 2535 : 21-23) เมื่อกล่าวถึงเรื่องการฟ้อนทางภาคเหนือส่วนมากคนจะนึกถึงการฟ้อนเล็บและการฟ้อนเทียนเสมอ

2. ภาคกลาง

การฟ้อนรำภาคกลางมีน้อยเต็มที อาจเป็นเพราะได้มีการรำละคร เป็นศิลปะที่ยอดเยี่ยมอยู่แล้วก็ได้ มักจะเก็บตกมาจากภาคอื่นคัดแปลงให้เกิดความสวยงามรัดกุม เช่น รำโทน แปลงมาเป็นเพลงรำวง เดินสากแปลงมารำกระทบไม้ ส่วนรำสีนวลและลาวแพน เป็นของเก่าที่นิยมเล่นกันมาแต่เดิม แต่โดยเหตุที่มีการเน้นไปทางละครรำมาก จึงมีลักษณะเป็นเมืองเพียงครั้งเดียว เราจึงนับเป็นการฟ้อนรำภาคกลาง เพราะเป็นที่นิยมเล่นกันมากการแสดงภาคกลางบางประเภทเป็นการร้องโต้ตอบกัน บางประเภทก็ร้องคำเนินเรื่องไปจนจบ เช่น เพลงเรือ เพลงหน้าผาก นิยมเล่นกันในงานกฐิน เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเดินกำรำเคียว เพลงชักกอลำพวน นิยมเล่นฤดูเกี่ยวข้าว เพลงเหย่ย เพลงพวงมาลัย นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ เพลงปรบไก่ เพลงอีแซว เพลงเทพทอง เล่นไม่จำกัดเวลา

3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การแสดงพื้นเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีหลายประเภทซึ่งแตกต่างกันออกไปตามลักษณะวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งมีการจำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอีสานเหนือ ได้แก่ จังหวัดต่างๆในภาคอีสานยกเว้น สามจังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ คือ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และจังหวัดศรีสะเกษ และกลุ่มอีสานใต้มีการแสดงพื้นเมือง คือ เรือมอันเร กันตรึม กะโน้บติงตอง

ส่วนกลุ่มอีสานเหนือมีการแสดงพื้นเมือง ที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป คือ การแสดงเซิ้ง เช่น เซิ้งบั้งไฟ เซิ้งกระติบข้าว ฟ้อนภูไท

4. ภาคใต้

นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้สะท้อนให้เห็นค่านิยมที่คนในท้องถิ่นได้รับการฝึกอบรมให้เคารพศอกตาของคนในสังคมที่มีบทบาทต่อความเชื่อ พิธีกรรม เช่น หนึ่งตะลุง โนราห์ ค้วยเหตุที่ภาคใต้มีวัฒนธรรมมุสลิม ไม่นิยมให้สตรีเข้าสังคมสุภาพบุรุษในระยะแรก การแสดงจึงจัดเฉพาะกลุ่มสตรี ต่อมารับวัฒนธรรมตะวันตก จึงแสดงร่วมกับชายและหญิง เช่น การเต้นรองเง็ง ชัมเป้ง ชายและหญิงก็ต่างคนต่างเต้น โดยไม่จับคู่แบบตะวันตก

การแสดงพื้นเมืองของภาคใต้มีหลายชนิดแต่ที่โดดเด่น ได้แก่ มโนราห์หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า “โนรา” และ ตารีกีปัส

สรุปได้ว่า นาฏศิลป์พื้นเมืองใต้พัฒนาการมาจากการละเล่นหรือการแสดงพื้นบ้านของชาวบ้านที่ร่วมกิจกรรมกันในฤดูกาลที่มีทิ้งว่างจากงานหนักตรากตรำ การแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคเหนือคือฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ภาคกลางมีการแสดงที่โดดเด่นคือเพลงพวงมาลัย เพลงเหย่ย เพลงรำวงมาตรฐาน ส่วนภาคใต้มีการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์คือ รำโนราห์ ร้องเง็ง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานที่รู้จักกันทั่วไป คือ รำเซิ้ง เช่น เซิ้งสวิง เซิ้งแห่ไข่มดแดง เป็นต้น

3.10.2 คุณค่าจากนาฏศิลป์ไทย

- 1) เพื่อการสื่อสาร นาฏศิลป์ได้พัฒนาจากรูปลักษณะที่ง่ายและเป็นส่วนประกอบของคำพูดหรือวรรณศิลป์ ไปสู่การสร้างภาษาของตนเองขึ้นที่เรียกว่า "ภาษาท่ารำ" โดยกำหนดกันในกลุ่มชนที่ใช้นาฏศิลป์นั้น ๆ ว่าท่าใดมีความหมายอย่างไร ตลอดจนการนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ
- 2) เพื่องานพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การฟ้อนรำเพื่อบูชาหรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การรำแก้บน การฟ้อนรำอีกลักษณะหนึ่งเป็นการฟ้อนรำบูชาครู ไม่ได้แก้บนใด ๆ แต่เป็นการฟ้อนบูชาครูหรือเป็นพุทธบูชา การรำถวายมือในพิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ไทย เพื่องานพิธีการต่างๆ ได้แก่ พิธีการต้อนรับแขกเมืองสำคัญ พิธีแห่เทวรูปที่เคารพประจำปี เพื่อเป็นสิริมงคล พิธีฉลองงานสำคัญ เช่น งานวันเกิด งานวันครบรอบ
- 4) เพื่อความบันเทิงและการสังสรรค์ นาฏศิลป์ให้ความบันเทิงแก่ผู้มาร่วมงานต่าง ๆ เช่น การรำถวายพรในวันเกิด งานรื่นเริงต่าง ๆ
- 5) เพื่อการออกกำลังกายและพัฒนาบุคลิกภาพ การฝึกหัดรำไทยต้องอาศัยกำลังในการฝึกซ้อมและในการแสดงอย่างมาก เหมือนกับได้ออกกำลังกายอยู่ตลอดเวลา เป็นการ

กระตุ้นหรือบำบัดส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย ทำให้กระชับกระเฉง ไม่เครียด เป็นการสร้างเสริมบุคลิกภาพและมีการทรงตัวที่สง่างามด้วย

6) เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่ นาฏศิลป์เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชน ในชุมชนหนึ่งๆ มักมีการสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมทางนาฏศิลป์ของคนเอาไว้มิให้สูญหาย มีการสอนมีการแสดง และเผยแพร่ นาฏศิลป์ไทยให้ท้องถิ่นอื่น หรือนำไปเผยแพร่ในต่างแดน

สรุปได้ว่า นาฏศิลป์ มีคุณค่าทางจิตใจต่อผู้ชมและผู้แสดง ซึ่งใช้แสดงประกอบ พิธีกรรมที่สำคัญ เช่น งานศิริมงคล ใช้เพื่อความบันเทิง ราบวงสรวง บูชา และช่วยจรรโลง วัฒนธรรมด้านการอนุรักษ์และการแสดงให้สืบต่อไป

3.10.3 หลักการชมนาฏศิลป์ไทย

1) ควรศึกษาเกี่ยวกับท่ารำ "ท่ารำ" ของนาฏศิลป์ไทยจัดได้ว่าเป็น "ภาษา" ชนิดหนึ่ง ซึ่งใช้สื่อความหมายให้ผู้ชมเข้าใจถึงกิริยาอาการ และความรู้สึก ตลอดจนอารมณ์ของผู้แสดง มีทั้งท่ารำตามธรรมชาติและท่าที่ประดิษฐ์ให้วิจิตรสวยงามกว่าธรรมชาติ ผู้ชมที่ควรจะต้องเรียนรู้ความหมายและลีลาท่ารำต่างๆ ของนาฏศิลป์ไทย ให้เข้าใจเป็นพื้นฐานก่อน

2) เข้าใจเกี่ยวกับภาษาหรือคำร้องของเพลงต่างๆ การแสดงนาฏศิลป์จะต้องใช้ดนตรีและเพลงเข้าประกอบ ซึ่งอาจจะมีทั้งเพลงขับร้องและเพลงบรรเลง ในเรื่องเพลงร้องนั้น จะต้องมีการมี "คำร้อง" หรือ เนื้อร้อง ประกอบด้วย บทร้องเพลงไทยส่วนมากจะเป็นคำประพันธ์ ประเภทกลอนแปด หรือกลอนสุภาพ เป็นคำร้องที่แต่งขึ้นใช้กับเพลงนั้นๆ โดยเฉพาะ หรือนำมาจากวรรณคดีไทยตอนใดตอนหนึ่งก็ได้ ผู้ชมจะต้องฟังภาษาที่ใช้ร้อง ให้เข้าใจควบคู่กับการชมการแสดงด้วย จึงจะเข้าใจถึงเรื่องราวนาฏศิลป์ที่แสดงอยู่

3) มีความเข้าใจเกี่ยวกับดนตรีและเพลงต่างๆ นาฏศิลป์จำเป็นต้องมีดนตรีบรรเลงประกอบขณะแสดง ซึ่งอาจจะเป็นแบบพื้นเมืองหรือแบบสมัยนิยม ผู้ชมจะต้องฟังเพลงให้เข้าใจ ทั้งลีลา ทำนอง สำเนียงของเพลง ตลอดจนจังหวะอารมณ์ด้วย จึงจะชมนาฏศิลป์ได้เข้าใจ และได้รสของการแสดงอย่างสมบูรณ์ เช่น เข้าใจว่าเพลงสำเนียงมอญ พม่า ลาว ฯลฯ สามารถเข้าใจถึงประเภทของเพลงและอารมณ์ของเพลงแต่ละเพลง นอกจากนี้ จะต้องรู้จักถึงชื่อของเครื่องดนตรีและวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงทุกชนิดด้วย

4) เข้าใจเกี่ยวกับการแต่งกายและแต่งหน้าของผู้แสดง การแสดงนั้นแบ่งออกหลายแบบ หลายประเภท ผู้ชมควรดูให้เข้าใจว่าการแต่งกายเหมาะสมกับบรรยากาศและประเภทของการแสดงหรือไม่ เสื้อผ้า เครื่องประดับ และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการแสดงตลอดทั้งการแต่งหน้าด้วยว่าเหมาะสมกลมกลืนกันเพียงใด เช่น เหมาะสมกับฐานะหรือบทบาทของผู้แสดงหรือไม่

5) เข้าใจถึงการออกแบบฉากและการใช้แสงและเสียง ผู้ชมที่ดีต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องฉาก สถานที่ และสถานการณ์ต่าง ๆ ของการแสดง คือต้องดูให้เข้าใจว่าเหมาะสมกับการแสดงหรือไม่ บรรยากาศ แสง หรือเสียงที่ใช้ในนั้นเหมาะสมกับลักษณะของการแสดงเพียงใด

6) เข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและฐานะของตัวแสดง คือ การแสดงที่เป็นเรื่องราวมีตัวแสดงหลายบทบาท ซึ่งจะต้องแบ่งออกตามฐานะในเรื่องนั้นๆ เช่น พระเอก นางเอก ตัวเอก ตัวนายโรง พระรอง นางรอง ตัวตลก ฯลฯ

7) เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวของการแสดง ในกรณีที่เล่นเป็นเรื่องราว เช่น โขน ละคร ผู้ชมต้องติดตามการแสดงให้ต่อเนื่องกันถึงจะเข้าใจถึงเรื่องราวต่าง ๆ ว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร

8) ควรมีส่วนร่วมร่วมกับการแสดง - การแสดงนาฏศิลป์ได้บรรลุเอาลีลาท่าทางหรืออารมณ์ต่างๆ ของผู้แสดงไว้มากมาย ผู้ชมที่ดีควรมีส่วนร่วมกับผู้แสดงด้วย เช่น สนุกสนานเฮฮาไปด้วย จะทำให้ได้รสของการแสดงอย่างเต็มที่ และผู้แสดงจะสนุกสนาน มีอารมณ์และกำลังใจในการแสดงด้วย

9) ควรมีมารยาทในการชมการแสดง คือ ปรบมือให้เกียรติก่อนแสดงและหลังจากจบการแสดงแต่ละชุด ไม่ควรส่งเสียงโห่ร้องเป็นการล้อเลียน หรือเยาะเย้ย ในขณะที่การแสดงนั้นไม่ถูกใจหรืออาจจะผิดพลาด ตลก ขบขัน ซึ่งจะทำให้ผู้แสดงเสียกำลังใจ และถือว่าไม่มีมารยาทในการชมการแสดงอย่างมาก อีกทั้งเป็นการรบกวนสมาธิและอารมณ์ของผู้ชมคนอื่น ๆ ด้วย

10) ควรแต่งกายสุภาพเรียบร้อย คือ ต้องให้เหมาะสมกับสถานที่ที่ใช้แสดง เช่น โรงละครแห่งชาติ หอประชุมขนาดใหญ่ ควรแต่งกายสุภาพแบบสากลนิยม แต่ในกรณีสถานที่สาธารณะหรืองานแบบสวนสนุก ก็อนุโลมแต่งกายตามสบายได้

11) ควรศึกษาเกี่ยวกับสูจิบัตร ให้เข้าใจก่อนเริ่มชมการแสดง เพื่อจะได้ชมการแสดงได้เข้าใจตั้งแต่ต้นจนจบ แต่ถ้าไม่มีสูจิบัตร ก็ควรตั้งใจฟังพิธีกรบรรยายถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับการแสดงให้เข้าใจด้วย

12) ควรไปถึงสถานที่แสดงก่อนเวลา เพื่อจะได้เตรียมตัวให้พร้อม และได้ชมการแสดงตั้งแต่เริ่มต้น อีกทั้งจะได้ไม่เดินผ่านผู้อื่นซึ่งชมการแสดงอยู่ก่อนแล้ว จะทำให้เกิดความวุ่นวายเป็นการทำลายสมาธิด้วย (<http://www.banramthai.com/html/character.html>)

สรุปได้ว่า การชมนาฏศิลป์ผู้ชมควรไปทันตามเวลากำหนด ผู้ที่ชมการแสดงนาฏศิลป์ที่มีความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญ เช่น การแต่งกาย ภาษาท่า ลีลา ท่าทาง แสง สี เสียง ทำให้ความเข้าใจและเกิดความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน

3.10.4 นาฏศิลป์สากล

นาฏศิลป์สากลหรือนาฏศิลป์ตะวันตก ประกอบด้วย นาฏศิลป์ระดับมาตรฐาน (Classic) และนาฏศิลป์พื้นเมือง (Folk) นาฏศิลป์ตะวันตกมีกำเนิดมาจากการเต้นรำเพื่ออุษาเทพเจ้า ต่อมามีการเต้นรำ (Dance) ได้ถูกปรับปรุงพัฒนาให้มีแบบแผน โดยจัดระเบียบร่างกายให้งดงาม แสดงในราชสำนัก เรียกว่า “บัลเลต์” จนเป็นที่นิยมแพร่หลาย ส่วนนาฏศิลป์พื้นบ้านได้ประยุกต์ทำเด่นเป็นนาฏศิลป์สมัยใหม่ (Modern dance) แจ๊ส (Jazz dance) ซึ่งล้วนแต่เป็นศิลปะสร้างสรรค์ที่ต้องใช้ความสามารถของทุกส่วนของร่างกาย นาฏศิลป์สากลผู้วิจัยขอนำเสนอ ดังนี้

บัลเลต์

บัลเลต์ เป็นวิวัฒนาการเต้นรำทางตะวันตก โดยก่อนหน้าจะมาเป็นบัลเลต์เป็นการเต้นรำเพื่อบวงสรวงเทพเจ้า แสดงออกถึงความรื่นเริงต่าง ๆ การเต้นขึ้นอยู่กับความพอใจของแต่ละคน ต่อมาเมื่อนุชนัยเจริญขึ้นจึงมีการกำหนดรูปแบบการเต้นที่มีแบบแผน และค่อย ๆ พัฒนา จนกลายเป็นระบำปลายเท้าหรือที่เรียกว่า “บัลเลต์” เป็นศิลปะการแสดงที่มีการเคลื่อนไหวร่างกายด้วยลีลาท่าทางที่สง่างามอีกประเภทหนึ่ง ได้แก่ การแสดงบัลเลต์ ซึ่งเป็นที่รู้จักและนิยมกันทั่วโลก การแสดงบัลเลต์ เป็นการแสดงระบำปลายเท้า เน้นการเคลื่อนไหวเท้าเป็นหลัก มีลีลาท่าทางแขนและมือประกอบ การแสดงบัลเลต์ไม่มีบทพูดหรือบทร้อง แต่จะเคลื่อนไหวตามจังหวะดนตรี แสดงท่าทางในการสื่อความหมาย

การเต้นรำพื้นเมืองนานาชาติ (Folk dance)

การเต้นรำหรือระบำพื้นเมือง เป็นการแสดงการเคลื่อนไหวที่มีลีลาเฉพาะท้องถิ่น การแสดงเต้นรำพื้นเมืองของแต่ละชาติ เป็นการแสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ทัศนคติ ความเชื่อ รวมถึงวัฒนธรรมของคนในชาตินั้นด้วย การแสดงจะเป็นการเต้นรำ การแสดงระบำ จะแตกต่างกันตามวัฒนธรรม ประเพณี ทัศนคติ ความเชื่อของแต่ละประเทศ เช่น การแสดงเต้นรำของไอร์แลนด์ มีการเต้นรำอยู่ 3 ประเภท คือ แบบสั้นตัวขึ้นลง การเต้นรำแบบสองชุด การเต้นรำเดี่ยวกะลาสีเรือ

ลักษณะการเต้นของชาวไอร์แลนด์ทำเด่นลำตัวตรง ใช้ส้นเท้าและปลายเท้าตบพื้น เต็มชุดละหลายๆคน เต้นเป็นวงกลม เป็นสี่เหลี่ยมบ้าง

การเต้นรำพื้นเมืองของอิตาลี ส่วนมากจะเป็นแบบหมุนเร็ว รูปแบบการเต้นเป็นคู่ และเดินสวนทางจับมือ สลับคู่เป็นวงกลม

การเต้นพื้นเมืองของชาวเม็กซิโก การเต้นรำของชาวเม็กซิโกจะเน้นการเคลื่อนไหวเท้าที่เร็วมาก ก้าวเท้าสั้นๆ ผู้ชายเอามือโพ้หลัง ผู้หญิงเอามือจับชายกระโปรงสั้นๆ (เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ. 2548 : 216-219)

ลักษณะการจับคู่เต้นรำ

การจับคู่เต้นรำ (Position of dance) ในการเต้นรำมีลักษณะการจับคู่ดังนี้

1. จับอ้อมแขน (Back cross position) ปฏิบัติได้โดยคู่เต้นรำหันหน้าไปทางเดียวกัน ผู้หญิงเอามือซ้ายอ้อมไปด้านหลังผู้ชาย มือซ้ายผู้ชายจับมือซ้ายผู้หญิงที่ระดับเอวด้านหลัง มือขวาผู้ชายจับมือขวาผู้หญิงที่ระดับเองด้านหลัง
2. จับแบบผีเสื้อ (Butterfly position) ปฏิบัติได้โดยคู่เต้นรำหันหน้าเข้าหากัน มือทั้งสองข้างของผู้ชายและผู้หญิงยกขึ้นระดับไหล่ จับมือด้านเดียวกัน
3. จับแบบจับมือด้านใน (Couple position) ปฏิบัติได้โดยผู้ชายและผู้หญิงหันหน้าไปทางเดียวกัน มือที่อยู่ด้านในจับกันยกขึ้นระดับไหล่ มือที่อยู่ด้านนอกปล่อยลงข้างตัว
4. จับมือแบบสองมือ (Two hand position) ปฏิบัติโดยคู่เต้นรำหันหน้าเข้าหากัน ผู้ชายหงายฝ่ามือขึ้น ผู้หญิงวางฝ่ามือลงบนฝ่ามือผู้ชาย มือจะอยู่ในระดับเอวและไหล่
5. จับแบบพรมมิเนต (Promenade Position) ปฏิบัติโดยคู่เต้นรำทั้งผู้ชายและผู้หญิงหันหน้าไปทางเดียวกัน ผู้หญิงอยู่ด้านขวามือ มือซ้ายของผู้ชายจับมือขวาของผู้หญิง และมือซ้ายของผู้หญิงลอดใต้แขนขวาของผู้ชาย มาจับมือซ้ายของผู้ชาย
6. จับแบบวาโซเวียนน์ (Varsouvienne Position) ปฏิบัติได้โดยคู่เต้นรำทั้งผู้ชายและผู้หญิงหันหน้าไปทางเดียวกัน ผู้หญิงอยู่ด้านขวามือ ผู้หญิงยกมือทั้งสองขึ้นเหนือไหล่หันหน้ามือไปด้านหลัง ผู้ชายจับมือผู้หญิงโดยมือขวาจับมือขวา และมือซ้ายจับกับมือซ้าย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อลีลาการเต้นรำพื้นเมือง

1. ภูมิอากาศ อากาศมีอิทธิพลต่อการเต้นรำเป็นอย่างมาก บางพื้นที่อากาศหนาว ลีลาการเต้นจะออกมารูปแบบเด่นเร็ว บางท้องที่อากาศร้อนลีลาการเต้นที่จะเชื่องช้า นุ่มนวล
2. คนตรี คนตรีเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการเต้นท้องถิ่นที่อยู่ใกล้กันจะมีจังหวะที่ต่างกันไม่มาก เพียงแต่คนตรีที่นำมาบรรเลงจะใช้คนตรีแต่ละท้องถิ่น
3. สภาพภูมิประเทศ พื้นที่แคบบนภูเขาจะเต้นในวงแคบ พื้นที่ราบจะมีลีลาการเต้นที่หลากหลาย ใช้พื้นที่ในการเต้นมาก
4. การแต่งกาย เครื่องแต่งกายนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงวิถีดำรงชีวิตแล้วยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงการร่าความสนใจในการแสดง และส่งผลกระทบต่อกลิ่นไหวประกอบจังหวะและรูปแบบการเต้นด้วย

การเดินรำประกอบเพลง

การเดินรำร่วมสมัย เป็นการเดินรำที่คนรุ่นใหม่ได้สร้างสรรค์ลีลาท่าเต้นอันเกิดจากการจินตนาการ โดยนำลีลาท่าเต้นต่าง ๆ มาผสมผสาน ให้เข้ากับจังหวะดนตรีโดยไม่ต้องเคร่งครัดต่อแบบแผน เพลงที่นำมาเดินใช้ได้หลายประเภท เช่น เพลงแจ๊ส เพลงร็อค จนถึงเพลงคลาสสิก เครื่องแต่งกายของผู้เต้นหรือนาฏศิลป์สมัยใหม่จะประยุกต์ให้เข้ากับเนื้อเรื่องที่แสดง

3.11 ประโยชน์ของการเดินรำ

การเดินรำพื้นเมืองและการเดินประกอบจังหวะสากล สามารถส่งเสริมร่างกายและจิตใจให้สมบูรณ์ มีบุคลิกภาพที่ดี ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ บุคคลหลายระดับสามารถสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ ทำให้เกิดการผ่อนคลายความตึงเครียด เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาบุคคลได้ทั้งร่างกาย จิตใจ-อารมณ์ และสังคม ดังนี้

1. ประโยชน์ร่างกาย มีดังนี้
 - 1.1 ทำให้มีบุคลิกภาพที่ดี
 - 1.2 ทำให้ทรวดทรงและการประสานงานของร่างกายที่ดี
 - 1.3 ช่วยส่งเสริมสมรรถภาพทางด้านร่างกาย
 - 1.4 เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด
2. ประโยชน์ทางด้านจิตใจ-อารมณ์
 - 2.1 ทำให้มีความสุขสนุกสนาน ไม่ตึงเครียด
 - 2.2 รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
 - 2.3 มีจิตใจโอบอ้อมอารี
 - 2.4 ทำให้เป็นคนใจเย็น
3. ประโยชน์ทางด้านสังคม มีดังนี้
 - 3.1 ทำให้รู้จักมารยาทสังคม
 - 3.2 ทำให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
 - 3.3 ทำให้รู้จักเพื่อนมากขึ้น
 - 3.4 ทำให้เข้าใจวัฒนธรรมต่าง ๆ ของแต่ละท้องถิ่น

สรุปได้ว่า นาฏศิลป์ตะวันตกและนาฏศิลป์ไทย มีพัฒนาการมาจากการที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นมรดกสืบต่อกันมา การเดินรำจึงเปรียบเสมือนกระจกที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมของมนุษย์ หลาย ๆ ด้าน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมศาสนา อาชีพ

พิธีแต่งงาน ความเชื่อ วิถีการดำรงชีวิต การพัฒนาการของนาฏศิลป์พื้นเมืองมาจากการประกอบพิธีบวงสรวงเทพเจ้าสำหรับนาฏศิลป์ตะวันตก และสำหรับนาฏศิลป์ไทยเริ่มจากมีพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ค่านิยม วิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งจะเห็นว่ามนุษย์ทุกชนชาติย่อมมีวัฒนธรรมที่สามารถถ่ายทอด และมีวิวัฒนาการตามยุคตามสมัย โดยเริ่มมาจากธรรมชาติก่อนจึงมีการประยุกต์ใช้ จนสามารถสร้างสรรค์ลีลา (Creative performance) ขึ้นมาใหม่ ซึ่งผู้วิจัยนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

3.12 ลีลาสร้างสรรค์ (Creative performance)

ลีลาสร้างสรรค์ เป็นการเคลื่อนไหวตามจินตนาการในรูปแบบต่างๆ โดยความคิดสร้างสรรค์ แล้วแสดงออกมาเป็นท่าทางเพื่อสื่อความหมายได้อย่างมีสุนทรียะ ลีลาสร้างสรรค์เกิดขึ้นได้จากจินตนาการ ความรู้ ประสบการณ์ซึ่งต้องเป็นคนช่างสังเกต และมีความคิดริเริ่มเป็นของตนเอง โดยได้รับแรงกระตุ้นจากสิ่งดนตรี และบทกวีที่ไพเราะเป็นแรงจูงใจในการคิดประดิษฐ์ท่าเต้น

การเคลื่อนไหวเบื้องต้น (Basic movement)

การเคลื่อนไหวเบื้องต้น เป็นสื่อกลางในการแสดงออกถึง ความคิด ความรู้สึก ท่าทางและการสื่อความหมายในลักษณะต่างๆ ของร่างกาย มี 2 ประเภท คือ

1) การเคลื่อนไหวอยู่กับที่ (Non- Locomotor movement) เป็นการเคลื่อนไหวเฉพาะส่วนต่างๆ ของร่างกาย โดยไม่ได้เคลื่อนไหวเท้า การก้ม การบิดตัว การเหวี่ยง การหมุน การยืดเหยียด

1.1 การก้มตัว (Bending) คือ การก้มที่ทำให้ส่วนใดส่วนหนึ่งโค้งงอ โดยที่ทำให้ส่วนบนของร่างกายเข้ามาใกล้ส่วนล่างของร่างกายมากที่สุด

1.2 การยืดเหยียด (Stretching) คือ การเคลื่อนไหวส่วนที่ตรงกันข้ามการก้มตัว โดยพยายามยืดเหยียดทุกส่วนของร่างกายให้มากที่สุด

1.3 การบิด (Twisting) คือ การเคลื่อนไหวร่างกายโดยการบิดไปมา ซ้ายและขวา เช่น ลำตัว ท่อนแขน ขา เป็นต้น

1.4 การหมุน (Turning) คือ หมุนตัวไปรอบๆ ของร่างกายโดยมีจุดหนึ่งของอวัยวะเป็นจุดหมุน เช่น หมุนแขน หมุนหัวไหล่ เป็นต้น

1.5 การเหวี่ยง การแกว่ง (Swinging) คือ การเคลื่อนไหวส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายให้มีลักษณะเป็นลูกตุ้ม เช่น การเหวี่ยงแขน เป็นต้น

2) การเคลื่อนไหวที่เคลื่อนที่ (Locomotor movement) เป็นการเคลื่อนไหวร่างกายจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่ง เช่น การเดิน การวิ่ง การกระโดด การลื่นไถล การกระโจน

2.1 การเดิน (Walking) คือ การเคลื่อนไหวของเท้าโดยการก้าวออกไปตามทิศทางต่าง ๆ เช่น ก้าวไปข้างหน้า ด้านข้าง ซ้ายและขวา การก้าวถอยหลัง เป็นต้น

2.2 การวิ่ง (Running) คือ การเคลื่อนไหวของเท้าที่มีจังหวะเร็วขึ้นกว่าการเดิน โดยการก้าวเท้าสลับกันในอากาศ การวิ่งมีหลายลักษณะ เช่น การวิ่งยกเข้าสูง การวิ่งเข้าด้านหลัง เป็นต้น

2.3 การกระโดด (Jumping) คือ การดันเท้าขึ้นจากพื้นสู่อากาศ แล้วลงสู่พื้นด้วยขาข้างเดียวหรือสองข้าง

2.4 การลื่นไถล (Sliding) คือ การเคลื่อนที่ไปข้างหน้า โดยก้าวเท้าใดเท้าหนึ่งออกไปทางด้านข้างแล้วลากเท้าอีกข้างไปชิด พร้อมกับเปลี่ยนน้ำหนักของเท้ามายังเท้าที่ลากมาชิด พร้อมเปลี่ยนน้ำหนักเท้าที่ลากมาชิด เพื่อที่จะใช้เท้าอีกข้างหนึ่งถ่าน้ำหนักแล้วยังเป็นเท้าที่เริ่มต้นก้าวเคลื่อนออกไป

2.5 การกระโจน (Leaping) คือ การเคลื่อนที่ด้วยการกระโจนจากพื้นที่ด้วยปลายเท้าข้างหนึ่งไปยังทิศทางด้านหน้า แล้วก้าวเท้าอีกข้างหนึ่งตามชิด (สุนนมาลย์ นิมเนติพันธ์ และคณะ. 2549 : 114 -115)

หลักในการออกแบบสถาปัตยกรรม

บุคคลที่จะสามารถสร้างสรรค์ผลงานได้ จะต้องรู้จักประสบการณ์ มีความรู้ และมีความสามารถบูรณาการความรู้ต่างๆ แล้วเชื่อมโยงไปสู่ความรู้ใหม่ อันเป็นการประดิษฐ์สร้างสถาปัตย์ อาจเป็นสิ่งแปลกใหม่ หรือเป็นการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เดิมให้แปลกออกไป

องค์ประกอบของสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบสถาปัตยกรรมมีความสำคัญมากในการเคลื่อนไหว และเป็นหลักในการนำไปใช้ในการสร้างสถาปัตยกรรม มีดังนี้

1. พื้นที่ (Space) สถานที่ในการเคลื่อนไหว มี 2 ประเภท คือ

1.1 พื้นที่รอบตัว (Self space) การเคลื่อนที่ใกล้จุดยืน สามารถเคลื่อนที่ได้คล่องแคล่ว ไม่ติดขัด

1.2 พื้นที่ในขอบเขตที่จำกัด (General space) สถานที่ทั่วไป เช่น ห้องเรียน เวที สนามหญ้า ห้องโถง เป็นต้น

2. ระดับ (level) คือ ระดับที่ใช้ในการเคลื่อนที่ มีหลายระดับดังนี้
 - 2.1 ระดับต่ำ เช่น การนอน การกลิ้งตัว การย่อตัว
 - 2.2 ระดับกลาง เช่น การยืน การเดิน การเหวี่ยงแขน
 - 2.3 ระดับสูง เช่น การกระโดด การกระโจน เป็นต้น
3. ทิศทาง (Direction) ได้แก่ ด้านหน้า ด้านข้าง ด้านเฉียง เฉียงด้านขวา เฉียงด้านซ้าย เฉียงด้านหน้าขวา เฉียงด้านหลังขวา เฉียงด้านหลังซ้าย
4. มิติ (Dimension) เป็นการสร้างสรรค์ท่าทางที่แสดงเป็นความกว้าง ลึก ความแคบ ความสูง
5. แรง (Force) คือ การบังคับการและการคลาย การใช้กล้ามเนื้อ ส่วนต่างๆ เช่น ความแข็งแรง ความเบา ความอ่อน ความตึงตัว เป็นต้น
6. จังหวะ (Time) คือ จังหวะที่เป็นตัวกำหนดท่าทางในการสร้างสรรค์ลีลา แบ่งตามจังหวะ เช่น อัตราจังหวะเดียวกัน อัตราจังหวะที่แตกต่าง ไล่จังหวะจากช้า ไปเร็ว จากเร็วค่อยๆ ช้าลง หรือเป็นเร็วในทันที

3.13 การประดิษฐ์ลีลาท่าเต้นประกอบจังหวะ

หลักในการออกแบบลีลาท่าเต้นประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้

- 3.13.1 ความคิดรวบยอด (Concept) หมายถึง สาระสำคัญของเรื่องราวที่ใช้เป็นตัวกำหนดการสร้างลีลา เพื่อความเป็นเอกภาพ (Unity) ในการประดิษฐ์ท่าเต้นผู้ประดิษฐ์จะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น เต้นระบำกวาง ความเป็นเอกภาพก็คือการแสดงเลียนแบบท่าทางกวาง
- 3.13.2 คนตรี (Music) คนตรีเป็นปัจจัยที่ผู้ประดิษฐ์ลีลาสร้างสรรค์ต้องคำนึงถึง จังหวะช้า หรือเร็ว จะต้องกลมกลืนกับความคิดรวบยอดและลีลาท่าเต้น เช่น การแสดงที่สนุกสนาน ใช้ดนตรี จังหวะเร็ว กระชับ เร้าใจ
- 3.13.3 ท่าเหมือน (Symmetry) ในการประดิษฐ์ลีลาสร้างสรรค์ ผู้ประดิษฐ์อาจใช้ท่าเต้นเหมือนกันในกลุ่มท่าเต้นเดียวกัน ในจังหวะเดียวกัน
- 3.13.4 ท่าไม่เหมือน (Aymmettry) ในการประดิษฐ์ลีลาสร้างสรรค์ ผู้ประดิษฐ์อาจเลือกใช้ท่าไม่เหมือน คือ การที่ผู้เต้นท่าทางต่างกัน ในจังหวะเดียวกัน เช่น ผู้เต้นมี 5 คน ผู้เต้น 3 คน จะทำท่าไม่เหมือนอีกกลุ่มหนึ่ง แต่อีก 2 คน จะทำท่าแตกต่างจากกลุ่มแรก เป็นต้น
- 3.13.5 ลำดับท่า (Step in exercisc) หมายถึง การเรียงลำดับท่าเต้นจากท่าหนึ่ง ไปสู่อีกท่าหนึ่ง จะต้องให้สอดคล้องกันอย่างกลมกลืน ไม่ขัดตา เช่น ท่าที่ 1 ควรเป็นท่าเริ่มต้น

ควรเป็นลีลาที่ช้า ลำดับท่าที่ 2 ควรเพิ่มเป็นลีลาท่าที่เคลื่อนไหวเร็ว แต่ถ้ากำลังเคลื่อนไหวร่างกายอย่างรวดเร็ว และกลายเป็นท่าต่อเนื่องช้าจะไม่ไหลลื่น จึงหวัะยี่ดขาด

3.13.6 การใช้พื้นที่บนเวที (Stage space) หมายถึงการจัดตำแหน่งพื้นที่บนเวที ผู้ประติษฐ์ลีลาการเต้นต้องใช้พื้นที่ให้หมดทุกส่วน ทิศทางการเคลื่อนไหว (Movement direction) เช่น ด้านหน้า ด้านขวา ด้านซ้าย ด้านหลัง และรอบ ๆ พื้นที่ทั้งหมด การจัดระยะขั้น ระยะแถว กำหนดช่องไประหว่างแถว ทำให้เกิดความสวยงามและเหมาะสมกลมกลืนกันบนเวที

3.13.7 การแปรแถว (Floor pattern) คือการจัดรูปแบบแถวต่าง ๆ เช่น แถวตอน แถวหน้ากระดาน แถวเฉียง แถวสลับฟันปลา แถวรูปตัววีหงาย แถวรูปตัววีคว่ำ แถวปิรามิด (สุนทรมาลย์ นิมเนตติพันธ์ และคณะ. 2549 : 113-123)

3.14 หลักและวิธีการประติษฐ์สร้างสรรค์ท่ารำ

การประติษฐ์ท่ารำมีขั้นตอนในการประติษฐ์ ซึ่งจะเริ่มจากง่ายไปหายาก โดยการนำความรู้พื้นฐานจากภาษาท่าจากธรรมชาติ การเลียนแบบกิริยาการเคลื่อนไหวของสัตว์และความรู้ทางนาฏยศัพท์มาใช้เป็นหลักการ ซึ่ง สุกใจ ทศพร และคณะ (2550 : 145) ได้กล่าวถึงขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

3.14.1 การเคลื่อนไหวร่างกาย การเคลื่อนไหวร่างกายประกอบเพลงเป็นการเคลื่อนไหวอย่างอิสระประกอบจังหวะของดนตรี หรือประกอบเพลง มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ตามจินตนาการของตนเอง เป็นการฝึกทักษะจังหวะ ฝึกให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก

3.14.2 การใช้ภาษาท่าสื่อความหมาย ภาษาท่าที่ใช้ประกอบท่าประติษฐ์ต้องคำนึงถึงความหมายตามเนื้อร้อง อาจเป็นภาษาท่าจากธรรมชาติหรือจากการเลียนแบบ หรือเป็นภาษาทำนาฏศิลป์

3.14.3 หลีกเลียงการใช้ท่าที่ซ้ำกันในการสื่อความหมาย หากมีความหมายใกล้เคียงกัน ควรใช้ท่าอื่นที่มีความหมายตรงตามเนื้อร้อง

3.14.4 ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์กันของผู้แสดง ท่าของผู้แสดงให้สอดคล้องและผสมกลมกลืน เช่น ระเบียบ การประติษฐ์ท่าคู่ การสอดสูงเข้าหากันหรือออกจากกัน

3.14.5 คำนึงถึงวุฒิภาวะของผู้เรียน การประติษฐ์ที่ยากและง่ายแตกต่างกัน เช่น ระดับประถม ประติษฐ์ท่ารำที่ง่ายไม่ซับซ้อน เนื้อเพลงจะต้องไม่ยาว ท่าที่สื่อความหมายจากท่าทางเลียนแบบธรรมชาติ ใช้ภาษาท่าทางสื่อความหมายแทนคำพูด จะง่ายต่อการจดจำ

สรุปได้ว่า การประดิษฐ์ทำเต็น เป็นการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ ผู้เรียนได้แสดงออกตามจินตนาการ การคิดตามจินตนาการเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดอย่างมีทักษะ มีความกล้าแสดงออกและกล้าคิด ผู้ที่สามารถคิดประดิษฐ์ทำเต็น ทำเต็น ประกอบเพลงหรือประกอบดนตรีจะ ต้องมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับภาษาท่าจากธรรมชาติ การเลียนแบบท่าทาง กิริยาการเคลื่อนไหวของสัตว์ และนอกจากนี้ยังมีความเข้าใจวิถีชีวิต การทำมาหากิน หรืออาชีพของแต่ละท้องถิ่น และนำมาประดิษฐ์เป็นทำสร้างสรรค์ที่เกิดจากผลทางความคิด ทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปบูรณาการใช้ในการชีวิตประจำวันได้

3.15 วัตถุประสงค์ของการแสดงนาฏศิลป์

เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ (2548 : 241) ได้กล่าวไว้ว่า นาฏศิลป์เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อสนองตอบในสิ่งที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม มีความสุข ความบันเทิง คุณค่าของนาฏศิลป์นำไปสู่ความรู้สึกรักนึกคิดของจิตใจ ส่งผลให้เกิดพลังในการดำเนินชีวิต การแสดงนาฏศิลป์จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญ ดังนี้

3.15.1 เพื่อนำคุณค่าทางสุนทรียศิลป์มาปรุงแต่งในชีวิตให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.15.2 เพื่อเรียนรู้ถึงศิลปวัฒนธรรมของมนุษยชาติ

3.15.3 เพื่อเป็นการปลูกฝังค่านิยมและเรียนรู้นำไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกของชาติสืบไป

3.15.4 เพื่อเป็นการฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น กล้าแสดงออก สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

3.16 ประโยชน์ของนาฏศิลป์

สุนนมาลย์ นิ่มเนติพันธ์ และคณะ (2549 : 136) ได้กล่าวว่า นาฏศิลป์เป็นส่วนสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทั้งทางพิธีหลวงและพิธีราษฎร์ นอกเหนือไปจากการให้ความบันเทิง ยังมีประโยชน์ดังนี้

3.16.1 สถาบันพระมหากษัตริย์จำเป็นต้องมีพระราชพิธีต่างๆ ตามพระราชประเพณี จึงต้องมีนาฏศิลป์ โขน ละคร ไว้ร่วมแสดงประกอบพระราชพิธี และเพื่อเป็นการประดับพระเกียรติยศ

3.16.2 นาฏศิลป์ไทยผูกพันกับวิถีชีวิตคนไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ฉลองวันเกิด งานบวช งานแต่งงาน งานศพ ล้วนมีนาฏศิลป์แสดงเกือบทั้งสิ้น การบูชาบวงสรวงขอฝน นับว่านาฏศิลป์เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของสังคมไทยตั้งแต่การเกิด จนถึงการตาย

3.16.3 ประโยชน์โดยตรงสำหรับผู้ศึกษาวิชานาฏศิลป์ คือ สอนให้เป็นผู้รู้จักตนเอง เพราะเป็นวิชาที่ต้องมีทักษะ และอาศัยความมีมานะอดทน ฝึกฝนเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ผู้เรียนจะค้นพบศักยภาพของตนเอง สาระวิชานาฏศิลป์อย่างหนึ่งคือให้การเรียนรู้เรื่องความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมสังคมในอดีต ซึ่งนักเรียนจะต้องรู้จักคิดและวิเคราะห์ เหตุผล การประยุกต์ ความรู้ทางนาฏศิลป์เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ผ่อนคลาย ความเครียดในสังคมปัจจุบันที่มีการแข่งขันทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ความผูกพันอยู่กับ พิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมในราชสำนักแต่โบราณ ได้เปลี่ยนบทบาทใหม่มาเป็นธุรกิจ เชิงพาณิชย์ ตามกระแสโลกปัจจุบันนาฏศิลป์เป็นศิลปะที่สร้างและหล่อหลอมประชาชนให้ เป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข โดยมีการแสดงเป็นสื่อ เชื่อมโยงสู่กลไกการพัฒนาสังคม นาฏศิลป์ จึงเป็นพลังเชื่อมโยงสร้างความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม สังคมใดชื่นชอบศิลปะ และนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้มาก สังคมนั้นจะมีความเจริญก้าวหน้า เป็นสังคมที่พัฒนาแล้วหรือที่เรียกว่า “สุนทรียสังคม”

สรุปได้ว่า นาฏศิลป์มีบทบาทในการจรรโลงใจ และเชื่อมโยงสังคมทำให้คนในสังคม มีจิตใจที่อ่อนโยน มีสุนทรียภาพและสุนทรียสังคม ทำให้คนมีคุณค่าที่สมบูรณ์ และความมีคุณค่า ที่สมบูรณ์ของสุนทรียศิลป์ ต้องเกิดจากภายในของผู้ที่รับรัฐส สัมผัสด้วยตาได้ยินด้วยหู และ พบว่า มีความชื่นชอบ ชื่นชม จะช่วยให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้และทำให้ ดำรงชีวิตได้อย่าง มีประสิทธิภาพและเกิดความสุข

จากการศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้นาฏศิลป์ไทย ผู้วิจัยจึงนำสาระนาฏศิลป์ไปจัดกิจกรรม การเรียนรู้ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้ เพราะนาฏศิลป์มีความสัมพันธ์กับ สาระ ดนตรี และ สาระ ทัศนศิลป์ ซึ่งสาระ ทัศนศิลป์ บูรณาการในเรื่อง การออกแบบ การวาดภาพระบายสี เครื่อง แต่งกาย เครื่องประดับตัวละคร การประดิษฐ์อุปกรณ์การแสดง การสร้างฉากตามเนื้อเรื่อง ซึ่งสุดใจ ทศพร และคณะ (2550 : 148) ได้กล่าวถึง การประดิษฐ์อุปกรณ์เพื่อใช้ประกอบการ แสดง ว่ามีความสำคัญ เพราะการประดิษฐ์อุปกรณ์ต้องคำนึงถึงความประหยัด วัสดุที่ใช้ควร หาง่ายในท้องถิ่น ราคาถูก เรียบง่ายดูสวยงาม การประดิษฐ์สามารถบูรณาการกลุ่มสาระเดียวกัน เช่นกลุ่มสาระการเรียนรู้ทัศนศิลป์ สามารถออกแบบอุปกรณ์โดยนำความรู้ทางทัศนศิลป์มาใช้ สาระดนตรีบูรณาการในเรื่อง การใช้ดนตรีประกอบทำรำ การแสดงประกอบเพลง การนำ บทเพลงมาวิเคราะห์เพื่อจัดกิจกรรมการแสดงประกอบเพลง การแสดงประกอบจังหวะดนตรี การแสดงลีลาสร้างสรรค์ โดยใช้เพลงเป็นสื่อ

นอกจากนี้กิจกรรมการเรียนรู้กลุ่มสาระศิลปะ สาระนาฏศิลป์ นำมาจัดกิจกรรม การเรียนเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้เรียน ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้ง ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และ สังคมเพราะสาระการเรียนรู้นาฏศิลป์เป็นสาระวิชาที่ส่งเสริมและหล่อมให้คนเป็นคนเก่ง คนดี มีความสุขเป็นวิชาที่สร้างความสามัคคีในสังคม ส่งเสริมให้มีจิตใจที่เยือกเย็น เกิดความอดทน มีมานะ ที่จะทำกิจกรรมใดๆ ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ ทำให้ผู้เรียนรู้จักรักและหวงแหน ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน การได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตธรรมชาติในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ ผู้เรียนนาฏศิลป์เข้าใจในขนบประเพณีที่สืบทอดกันมา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นาฏศิลป์ เป็นการส่งเสริมสุนทรีย์ให้เกิดกับผู้เรียน ได้รับรู้จากประสบการณ์ตรง ทำให้รู้จักนำความรู้ ไปประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวัน และส่งเสริมให้เกิดทักษะความคิด สามารถสร้างสรรค์ผลงาน อันเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน โดยตรง เพื่อที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ชุมชนและ ต่อสังคมต่อไป

4. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่มีลักษณะพิเศษ และ มีคุณภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลจะมีมากหรือน้อยนั้นย่อมมีความแตกต่างกันไป มีผู้ให้ความหมาย เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ไว้หลายทัศนะ ดังนี้

อุษณีย์ โพธิ์สุขและคณะ (2547 : 22) กล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ว่า เป็นกระบวนการ การคิดที่ทางปัญญาขั้นสูง ที่ใช้กระบวนการทางความคิด หลายๆ อย่าง มารวมกันเพื่อสร้างสรรค์ สิ่งใหม่ หรือแก้ปัญหาที่มีอยู่ให้ดีขึ้น ความคิดสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นเมื่อ ผู้สร้างอิสระทางความคิด ความคิดสร้างสรรค์ ถือว่าเป็นคุณลักษณะทางความคิดที่มีความสำคัญต่อเด็ก การสอนความคิด สร้างสรรค์ และการฝึกฝนให้นักเรียนสามารถคิดอย่างสร้างสรรค์ จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยยกระดับ คุณภาพของผู้เรียน ให้มีความมั่นใจในตนเองและมีคุณภาพมากขึ้น

ปณิตา นิรมล (2547 :11) ให้ความหมายความคิดสร้างสรรค์ว่า เป็นการคิดการกระทำ สิ่งใหม่ประดิษฐ์คิดค้นทำผลงานใหม่ ผลของการประดิษฐ์คิดค้นจะต้องไม่ใช่ผลผลิตที่เกิดขึ้น จากทักษะหรือความรู้ที่ได้สั่งสมมา หรือเกิดจากการฝึกฝนมาแล้วเป็นอย่างดี ดังนั้นการคิด สร้างสรรค์จึงเป็นความสามารถเฉพาะบุคคลปรับปรุงคัดแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เป็นสิ่งใหม่ และ ประสิทธิภาพกว่าเดิม

อารี รังสินันท์ (2527 : 5) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า เป็นกระบวนการทางสมองที่คิดในลักษณะอนอกมัย อันนำไปสู่การคิดค้นพบสิ่งแปลกด้วยการดัดแปลงปรุงแต่ง จากความคิดเดิมที่ผสมผสานกันให้เกิดความคิดใหม่ ซึ่งรวมทั้งการประดิษฐ์คิดค้นพบสิ่งต่างๆ

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523 : 3) ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์ คือ ความสามารถในการผลิตและการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นประโยชน์อย่างใหม่และแปลกไปจากความคิดหรือการกระทำของคนอื่นที่ไม่มีใครนึกมาก่อน

ทอเรนซ์ (Torrance ; อ้างถึงใน กรมวิชาการ. 2542 : 108) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการของความรู้สึกรู้สึกไวต่อปัญหา หรือสิ่งที่ขาดหายไป หรือสิ่งที่ยังไม่ประสานกัน และเกิดความพยายามที่จะสร้างแนวคิด ตั้งสมมติฐานทดสอบสมมติฐาน และเผยแพร่ผลที่ได้ให้คนอื่นรับรู้และเข้าใจ อันเป็นแนวทางในการค้นพบสิ่งใหม่ต่อไป

อเล็กเอฟ ออสบอร์น (Osborn; อ้างถึงใน กรมวิชาการ. 2542 : 119) ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์ คือ ความคิดจินตนาการที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแก้ปัญหาที่มนุษย์ประสบ ไม่ใช่เป็นจินตนาการที่ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย

วอลลาซ และโคแกน (Wallace and Kogan. 1965 : 34) ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า หมายถึง ความสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างของสองสิ่ง เมื่อระลึกถึงสิ่งหนึ่งได้ก็จะเป็นแนวทางให้ระลึกถึงสิ่งหนึ่ง เป็นกระบวนการหนึ่งที่อยู่ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง

สรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความคิดที่ไม่ซ้ำแบบกันกับบุคคลใดเป็นความคิดที่มีผลิตทางความคิด เป็นที่ยอมรับและพึงพอใจของคนทั่วไป ผลลัพธ์ทางความคิดทำให้เกิดความภูมิใจ และเกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมส่วนรวม เป็นการคิดที่แปลกแหวกแนว และมีประสิทธิภาพกว่าเดิม

4.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคิดของคน

มีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์หลายประการ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เพื่อมาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

อุษณีย์ โพธิ์สุข (2542 : 24) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลทางความคิดของคนประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

4.1.1 พื้นฐานทางครอบครัว (Family background) พื้นฐานทางครอบครัวถือว่าเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญต่อการพัฒนาความคิด นับแต่การเตรียมความพร้อมทางโภชนาการที่เอื้อให้เซลล์สมองสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะรับรู้สิ่งต่างๆ ได้ นอกจากนี้ครอบครัวยังเป็นพื้นฐานสำคัญ

ของวิธีคิด โดยมีอิทธิพลจากการเลี้ยงดูที่อาจจะทำให้เด็กกล้าคิด กล้าทดลอง ในขณะที่เด็กบางคน กลัวที่จะคิด กลัวที่จะมีความแตกต่าง รวมทั้งประสบการณ์กลยุทธ์ในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตัวของคนในครอบครัวก็ส่งผลที่เป็นรากฐานทั้งความคิดและจิตใจ เด็กจะคิดได้ คิดดี ในทางบวกย่อมมาจากรากฐานสำคัญของครอบครัว

4.1.2 พื้นฐานความรู้ (Background of knowledge) การเรียนได้มาจากการ กลั่นกรองและเก็บความรู้ในด้านต่างๆ ที่จะส่งผลต่อวิธีคิด วิธีปฏิบัติ ความเชื่อ บุคลิกภาพ ทางความคิดตลอดจนแนวแก้ปัญหาต่างๆ เพราะความรู้ที่ได้หลายขั้นตอนต้องมีการฝึกฝนแต่ ถ้าจะเน้นที่ผู้ที่มีการศึกษาสูงกับผู้ที่ยังขาดโอกาสทางการศึกษา จะมีวิธีการคิดแตกต่างกันคนละ แนว คนละความเชื่อ ทั้งนี้เนื่องจากการฝึกฝนแต่ละวิชา

4.1.3 ประสบการณ์ชีวิต (Experience of life) บทเรียนต่างๆที่ผ่านมาในชีวิตใน ทุกวันนี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กเรื่องใหญ่ เป็นข้อมูลที่มีผลโดยตรง คนที่มีโอกาสเรียนรู้โลกกว้าง ได้เห็นหลากหลายประสบการณ์ย่อมมีวิธีการคิดที่หลากหลายกว่าและมีข้อมูลที่นำมาใช้ในชีวิต จริงมากกว่า

4.1.4 การทำงานของสมอง (Brain functioning) สมองของแต่ละคนที่เกิดมามี เอกลักษณะเฉพาะตัวที่ละเอียดอ่อน ที่ทำให้ทุกคนมีเอกลักษณ์ทางความรู้สึกรู้สึกและบุคลิกภาพ รวมทั้งศักยภาพด้านต่างๆ ไม่เท่ากันตั้งแต่เริ่มเกิดจนถึงโต เช่นคนที่ถนัดในการใช้สมองซีกซ้าย ก็จะเป็นคนทำงานโดยเหตุผล มีขั้นตอน ในขณะที่คนที่มีความถนัดที่ใช้สมองซีกขวา อาจเป็น คนที่ใช้จินตนาการสร้างสรรค์ได้ดีกว่า

4.1.5 วัฒนธรรม (Culture) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติของคนอย่างมาก จึงถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกด้านหนึ่ง

4.1.6 จริยธรรม (Morality) ผู้มีจริยธรรมสูงย่อมมีกรอบในการคิด การตัดสินใจ และการหาแนวทางแก้ปัญหา การประมวลความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับผู้ที่ยขาดจริยธรรม

4.1.7 การรับรู้ (Perception) เป็นสภาวะที่เราตอบสนองต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ภายใต้อิทธิพลของประสาทสัมผัส การรับรู้ที่มีผลต่อการคิดของคนเป็นอย่างมาก

4.1.8 สภาพแวดล้อม (Environment) เป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญต่อการเรียนรู้ ต่อวิธีคิด

4.1.9 ศักยภาพทางการเรียนรู้ (Learning potention) เด็กแต่ละคนมีศักยภาพการรับรู้ การประมวลข้อมูลในอัตราที่ต่างกันทั้งความเร็ว และลุ่มลึก ส่งผลให้แต่ละคนคิดไม่เท่ากัน คิดไม่เหมือนกัน แม้ว่าจะมีประสบการณ์เหมือนกันก็ตาม

4.1.10 ประสาทการรับรู้ (Sensory motor) จากประสาทรับรู้ เช่น หู ตา พิการ หรือการรับรู้ผิดปกติ ก็จะทำให้วิธีคิดแตกต่างกันออกไป ในทางตรงกันข้ามหากมีการรับรู้ที่จับไววก่อนเด็กคนอื่นก็จะสามารถรับรู้ข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว และละเอียดกว่าคนอื่น

ทิสนา แคมมณี และคณะ (2542 : 10) ได้กล่าวถึง คุณสมบัติที่เอื้อต่อการคิด (Dispositions for thinking) ไว้ว่า ในการคิดเรื่องใดๆ โดยอาศัยข้อมูลต่างๆ คุณสมบัติส่วนตัวบางประการมีผลต่อการคิดและคุณภาพการคิด เช่น คนใจกว้างย่อมยินดีที่จะฟังข้อมูลจากหลายฝ่าย อาจได้ข้อมูลมากกว่าคนที่ไม่ได้รับฟัง ข้อมูลเหล่านี้จะมีผลต่อการคิด ช่วยในการตัดสินใจพิจารณาเรื่องต่างๆ ได้อย่างมีความรอบคอบขึ้น หรือผู้ที่ช่างสงสัยอยากรู้ อยากเห็นย่อมมีความกระตือรือร้นที่จะหาข้อมูลและค้นหาคำตอบ ซึ่งคุณสมบัตินี้จะช่วยส่งเสริมการคิดให้มีคุณภาพมากขึ้น ดังนั้นคุณภาพของการคิดส่วนหนึ่งจึงเป็นคุณสมบัติส่วนตัวบางประการ และในทำนองเดียวกันพัฒนาการความคิดส่วนบุคคลมักย้อนกลับไปพัฒนาคุณสมบัติส่วนตัวด้วย

ฟรอยด์ (Freud . 1938 : 193 ; อ้างถึงใน ศิริพร เกาโท. 2545 : 6) กล่าวถึง ความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์เริ่มจากการขัดแย้งซึ่งถูกขับออกมาจากพลังจิตใต้สำนึก ขณะที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะมีความคิดอิสระเกิดขึ้นมากส่วนคนที่ไม่มีความคิดสร้างสรรค์จะไม่มีความคิดอิสระเกิดขึ้น

นักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันได้สรุปว่า ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากการทำงานของสมองมนุษย์ซึ่งมนุษย์แต่ละคนมีสมองสองซีก คือ สมองซีกซ้าย และซีกขวา ซึ่งทำหน้าที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนต่อการรับรู้ความเป็นไปของสิ่งต่างๆ โดยรายละเอียด ดังนี้

สมองซีกซ้าย เป็นส่วนที่คิดและทำงานออกมาเป็นรูปธรรม เช่น การวิเคราะห์ การหาเหตุผล สรรหาถ้อยคำ ใ้เหตุผลเชิงตรรกวิทยา ความแบ่งเบา มีกาลเวลา ไน้มเอียงเข้าหากฎเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์

สมองซีกขวา เป็นส่วนที่เป็นความคิดสร้างสรรค์ ทำหน้าที่คิดจินตนาการ คิดแปลกๆ ใหม่ๆ มีความซาบซึ้งในดนตรี ศิลปะ วรรณคดี ไม่มีถ้อยคำ เป็นการสังเคราะห์ หัศจรรย์เอง คิดสร้างสรรค์ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีกาลเวลา ไน้มเอียงเข้าหากฎเกณฑ์ของดนตรีและศิลปะ

สรุปได้ว่า สมองซีกขวาเป็นส่วนที่เป็นความคิดสร้างสรรค์ มีหน้าที่คิดแปลกแหวกแนว จะสังเคราะห์ห้ตัวเอง ปัจจัยที่เอื้อต่อการคิดสร้างสรรค์ของบุคคล เริ่มจากพื้นฐานทางครอบครัว คือวัฒนธรรมการเลี้ยงดู ภาวะโภชนาที่ทำให้เซลล์สมองเจริญเติบโต ทำให้ประสาทการรับรู้ที่มีคุณภาพพร้อมที่จะรับรู้ และเรียนรู้ได้ดี พร้อมทั้งการให้การส่งเสริมให้กล้าคิด

กล้าแสดงออกในทางเหมาะสม ตลอดจนการฝึกฝนให้เป็นคนที่มีคุณธรรมจริยธรรมยอมทำให้คนเรามีความคิดที่ดีและตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้องอันเนื่องมาจากการมีทักษะการคิดที่ดีมีระบบมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิด ทฤษฎี และหลักการของนักคิดทั้งหลายที่นำมาวิเคราะห์สรุปความหมายเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ แนวคิด ทฤษฎี และหลักการ สามารถสรุปได้ว่า สมอง ซึกซ่ายและซึกชวา ทำหน้าที่แตกต่างกัน โดยซึกซ่ายเป็นส่วนที่คิดและทำงานออกมาเป็นรูปธรรม ซึกชวา เป็นส่วนที่สร้างสรรค์ จินตนาการ โน้มเอียงหา คนตรี และศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการคิดทางสมองทั้งสองซึกของบุคคลที่มีระบบการคิดที่เกิดจากทั้งประสบการณ์เดิมและเชื่อมโยงจากประสบการณ์ใหม่ ที่อยู่ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง เป็นความสามารถของบุคคลที่ถ่ายทอด แนวคิดออกมาในรูปลักษณะที่ต่างกันตามวุฒิภาวะ เป็นการศึกษาใหม่ที่แปลกแตกต่างจากเดิม กระทำใหม่ ความคิดที่อิสระ ได้ผลิตใหม่ที่หลากหลาย การจินตนาการที่สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาของบุคคล เป็นที่เข้าใจ และยอมรับจากผู้อื่น ผลผลิตที่ได้จากสิ่งที่ดีขึ้นมา มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

4.2 ประเภทความคิดสร้างสรรค์

อุษณีย์ โพธิสุข (2537 : 86) ได้กล่าวถึงประเภทความคิดสร้างสรรค์ที่มีหลากหลายทักษะสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์และแบ่งความคิดสร้างสรรค์เป็น 4 ประเภท ไว้ดังนี้

4.2.1 ความคิดสร้างสรรค์ประเภทลอกเลียนแบบ (Duplication) เป็นลักษณะการลอกเลียนแบบจากความสำเร็จผู้อื่นๆ โดยอาจดัดแปลงให้แปลกออกจากเดิมเล็กน้อย ส่วนใหญ่ยังคงแบบเดิมอยู่

4.2.2 ความคิดสร้างสรรค์ประเภทต่อเนื่อง (Extention) เป็นการผสมผสานระหว่างความคิด สร้างสรรค์ประเภทเปลี่ยนแปลงกับสร้างสรรค์ประเภทสังเคราะห์ คือ โครงสร้างหรือกรอบที่กำหนดไว้กว้างๆ แต่ความต่อเนื่องเป็นรายละเอียดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานนั้น

4.2.3 ความคิดสร้างสรรค์ประเภทสังเคราะห์ (Syntensis) เป็นการผสมผสานแนวคิดจากแหล่งต่างๆ เข้าด้วยกัน แล้วก่อให้เกิดแนวคิดใหม่อันมีคุณค่า

4.2.4 ความคิดสร้างสรรค์ประเภทความเปลี่ยนแปลง (Innovation) คือแนวคิดที่เป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมา เช่น ทฤษฎีใหม่ ประดิษฐ์ใหม่ หรือที่เรียกว่า นวัตกรรม เป็นการเอาสิ่งประดิษฐ์มาใช้ เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์มีหลายประเภทเช่นประเภทลอกเลียนแบบ-การผสมผสาน หรือ การต่อเนื่องแนวคิด และตลอดจนสร้างขึ้นใหม่ แต่ผลผลิตที่ได้คือสิ่งที่เกิดขึ้นมา มีประโยชน์และต้องมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกว่าเดิม

4.3 องค์ประกอบความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์เป็นความคิดที่กว้างไกลประกอบด้วยความคิด ตามแนวความคิดของ กิลฟอร์ด (Guilford) ดังนี้

4.3.1 ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) หมายถึงความสามารถในการคิดตอบสนองต่อสิ่งเร้าให้ได้มากที่สุดที่จะทำได้ สามารถคิดหาคำตอบที่เด่นชัดและตรงประเด็นมากที่สุด

4.3.2 ความคิดริเริ่ม (Originality) คือ ความสามารถคิดแปลกใหม่ต่างจากความคิดธรรมดา อาจนำความรู้เดิมมาดัดแปลง

4.3.3 ความยืดหยุ่น (Flexibility) คือ ความสามารถในการปรับสภาพความคิดในสถานการณ์ต่างๆ ได้ เน้นเรื่องปริมาณเป็นตัวเสริมคุณภาพคิดคล่อง

4.3.4 ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) ความสามารถในการคิดละเอียดในสิ่งที่คนอื่นมองไม่เห็น เชื่อมโยงความคิดอย่างมีความหมาย (อุษณีย์ โพธิสุข และคณะ, 2543 : 21)

ทอเรนซ์ (Torrance) ได้ใช้แนวคิดแบบอเนกมัย (Divergent thinking) มาเสนอเป็นองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ 3 องค์ประกอบคือ

1. ความคล่องแคล่วในการคิด (Fluency) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบได้อย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว และสามารถสร้างคำตอบได้ในปริมาณที่จำกัด

2. ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบได้หลายประเภท หลายทิศทาง หลายรูปแบบ

3. ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึง ลักษณะความคิดแปลกใหม่แตกต่างจากความคิดธรรมดา และไม่ซ้ำซากกับความคิดที่มีอยู่ทั่วไป

สรุปได้ว่า บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์จะประกอบไปด้วยลักษณะดังนี้คือ มีความคิดที่คล่องแคล่ว คิดได้เร็ว หาคำตอบได้ในเวลาที่จำกัด สามารถคิดหาคำตอบได้หลากหลาย คิดได้หลายทิศทาง และมีลักษณะการคิดที่ไม่ซ้ำแบบใคร มีอิสระในการคิด สามารถเชื่อมโยงในสิ่งที่คนอื่นมองไม่เห็น เป็นความคิดที่แปลกใหม่ ซึ่งประกอบด้วย ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดยืดหยุ่น และความคิดริเริ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้แนวทางจากทอเรนซ์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เป็นแนวคิดที่ผู้คิดมีอิสระในการคิด ผลผลิตที่ได้จากการคิดของบุคคลที่มีองค์ประกอบดังกล่าว จะไม่ซ้ำแบบใคร

4.4 กระบวนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

การสอนกระบวนการคิด หรือการสอนที่ให้ผู้เรียนคิดเป็น การคิด และแนวคิดเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่มีความสามารถในการคิดขั้นสูง คือความคิดสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้พยายามค้นคว้าข้อความรู้เกี่ยวกับการคิด เพื่อจะนำมาพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีทักษะการคิด โดยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

ทิสนา แคมมณี และคณะ (2542 :10) ได้ให้แนวคิดที่เป็นประเด็นหลักไว้หลายประเด็นด้วยกัน ในที่นี้ผู้วิจัยขอเสนอ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ทักษะการคิด (Thinking skill)
2. กระบวนการคิด (Thinking process)

1. ทักษะการคิด (Thinking skill)

ทักษะการคิด (Thinking skill) ของมนุษย์มีความแตกต่างกันและวิธีการเรียนรู้จะขึ้นอยู่กับโอกาสที่ได้รับส่งเสริมและการพัฒนาตามความเหมาะสม ทักษะการคิดมีความหมายดังนี้

ทักษะการคิด (Thinking skill) หมายถึง เป็นคำที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมกระทำที่ชัดเจนของการคิดนั้น ๆ เช่น การสังเกต เมื่อพูดถึงการสังเกตคนทั่วไปพอจะรู้ว่า หมายถึง การมองดู สัมผัสด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 การเปรียบเทียบ คือ เอาของสองอย่างมาเปรียบเทียบกัน การนำเอาของที่เหมือนกันเข้าจัดหมวดหมู่เดียวกัน การอธิบาย การขยายความ การสรุปความ ตามลักษณะเหล่านี้เรียกว่า ทักษะการคิด

กรอบความคิดของการคิด ตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิดของ ทิสนา แคมมณี และคณะ (2540 : 20) ได้แบ่งประเภทของการคิดเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

กลุ่มที่ 1 ทักษะการคิด หรือทักษะการคิดพื้นฐานที่มีขั้นตอนการคิดไม่ซับซ้อน เป็นทักษะพื้นฐานของการคิดขั้นสูง หรือระดับสูงที่มีขั้นตอนซับซ้อน แสดงออกถึงการกระทำหรือพฤติกรรมที่ต้องใช้ความคิด แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ทักษะการคิดพื้นฐาน และทักษะการคิดขั้นสูง ดังนี้

1.1 ทักษะการคิดพื้นฐาน ประกอบด้วย

1.1.1 ทักษะการสื่อความหมาย หมายถึง ทักษะการรับสารที่แสดงถึงความคิดของผู้อื่นเข้ามาเพื่อรับรู้-ตีความแล้วจดจำและเมื่อต้องการที่จะระลึก เพื่อนำมาเรียบเรียงและถ่ายทอดความคิดของตนให้แก่ผู้อื่น โดยแปลความคิดในรูปของภาษาต่าง ๆ ทั้งที่เป็นข้อความ

คำพูด ศิลปะ ดนตรี คณิตศาสตร์ ฯลฯ เช่น ทักษะการฟัง ทักษะการพูด ทักษะการอภิปราย ทักษะการทำให้กระจ่าง เป็นต้น

1.1.2 ทักษะการคิดที่เป็นแกนหรือทักษะการคิดทั่วไป หมายถึง ทักษะการคิดที่จำเป็นต้องใช้อยู่เสมอในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ทักษะการสังเกต ทักษะการสำรวจ ทักษะการตั้งคำถาม ทักษะเก็บรวบรวมข้อมูล ทักษะการระบุ ทักษะการจำแนก ทักษะการเปรียบเทียบ เป็นต้น

1.2. ทักษะการคิดขั้นสูง หรือทักษะการคิดที่ซับซ้อน หมายถึง ทักษะการคิดที่มีขั้นตอนหลายขั้น และต้องอาศัยทักษะการสื่อความหมาย และทักษะการคิดที่เป็นแกนหลาย ๆ ทักษะในแต่ละขั้น เช่น ทักษะการสรุปความ ทักษะการให้คำจำกัดความ ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการผสมผสานข้อมูล ทักษะการจัดระบบความคิด ทักษะการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ทักษะการตั้งสมมุติฐาน เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 ลักษณะการคิด หรือการคิดขั้นกลาง/ระดับกลาง มีขั้นตอนในการคิดซับซ้อนมากกว่าการคิดในกลุ่มที่ 1 การคิดในกลุ่มนี้ เป็นพื้นฐานของการคิดระดับสูง ซึ่งลักษณะการคิด แต่ละลักษณะต้องอาศัยทักษะการคิดขั้นพื้นฐานมากบ้างน้อยบ้างในการคิด แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1. ลักษณะการคิดทั่วไปที่จำเป็น ได้แก่ การคิดคล่อง การคิดละเอียด การคิดหลากหลาย การคิดชัดเจน

2.2. ลักษณะการคิดที่เป็นแกนสำคัญ ได้แก่ การคิดถูกทาง การคิดไกล การคิดกว้าง การคิดอย่างมีเหตุผล การคิดลึกซึ้ง

กลุ่มที่ 3 กระบวนการคิด หรือการคิดระดับสูง มีขั้นตอนในการคิดซับซ้อนและต้องอาศัยทักษะการคิด และลักษณะการคิดเป็นพื้นฐานในการคิด ซึ่งกระบวนการคิดมีอยู่หลายกระบวนการ เช่น กระบวนการคิดแก้ปัญหา กระบวนการคิดตัดสินใจ กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ กระบวนการคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น แนวการวัดความสามารถด้านการคิดจากการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในขณะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (File : //A:\ การคิดการสอนเพื่อพัฒนาความคิด .htm .2548 : 1)ในการพัฒนาความคิดให้กับเด็กจำเป็นอย่างไรที่จะต้องมีการพัฒนาทักษะการคิด 3 ระดับ ดังได้กล่าวมาแล้วคือ ทักษะการคิดขั้นต้น ทักษะการคิดขั้นกลาง ทักษะการคิดขั้นสูง (ทศนา แจมมณี . 2540 :22)

2. กระบวนการคิด (Thinking process) กระบวนการคิด ที่จะกล่าวถึงนี้ ผู้วิจัยขอเสนอเกี่ยวกับกระบวนการคิดสร้างสรรค์ จากองค์ความรู้ ที่ได้ศึกษามา ดังนี้

กระบวนการคิด (Thinking process) หมายถึง การคิดที่ต้องดำเนินไปตามขั้นตอนที่จะช่วยให้การคิดนั้นประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายของการคิดนั้นๆ เช่น กระบวนการคิดแก้ปัญหา จะประกอบไปด้วยขั้นตอนที่สำคัญที่จะช่วยแก้ปัญหาให้สำเร็จ มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ระบุประเด็นปัญหา
2. หาสาเหตุของปัญหา
3. คิดทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหา
4. เลือกทางเลือก
5. ลงมือปฏิบัติ
6. ประเมินผลการปฏิบัติ

ขั้นตอนต่าง ๆ ดังกล่าวจำเป็นต้องดำเนินการตามลำดับขั้นตอน และต้องทำอย่างครบถ้วนจึงจะสำเร็จตามความมุ่งหมายของกระบวนการนั้นๆ ดังนั้นกระบวนการคิดจึงมีองค์ประกอบสำคัญคือ

1. ต้องมีจุดมุ่งหมายของกระบวนการ
2. ต้องมีลำดับขั้นตอน
3. ต้องมีการปฏิบัติตามลำดับขั้นตอน

การคิดต้องมีกระบวนการเป็นระบบ มีลำดับขั้นตอนในการคิด จึงจะทำให้การคิดนั้นสำเร็จตามความมุ่งหมายและสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยดี

กรมวิชาการ (2542 : 208) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมที่บ่งบอกถึงกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ ไว้ดังนี้

1. แสดงความคิดแปลกใหม่ที่แตกต่างหรือนอกกรอบจากความคิดเดิมแบบธรรมดา
2. กล้าแสดงความคิดของตนออกมาให้ผู้อื่นได้รับรู้
3. แสดงปริมาณความคิดที่ไม่ซ้ำกัน ในเรื่องเดียวกันออกมามากมายหลายอย่าง แตกต่างกัน
4. ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องที่คิดได้อย่างสมบูรณ์

สรุปได้ว่า ทักษะการคิดในชีวิตประจำวันเช่นการคิดหาเหตุผล การคิดกว้าง คิด ลึก คิดไกล คิดแยกประเภท คิดสรุปความ ความคิดเหล่านี้เป็นทักษะการคิด และ ทักษะการคิดต่างๆ มี 3 ระดับด้วยกัน คือ ทักษะการคิดขั้นต้น ทักษะการคิดขั้นกลาง ทักษะการคิดขั้นสูง ซึ่งหมายถึง ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการคิด และ กระบวนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ต้องเป็นไปตามระบบขั้นตอนและเหมาะสมตามวัยของผู้เรียน จึงจะทำให้การคิดนั้นสำเร็จตามความมุ่งหมายและสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยดี

สำหรับการสอนกระบวนการคิดในแนวทางของผู้วิจัยได้สอดแทรกการคิดผ่านเนื้อหาสาระตามหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างกระบวนการคิด ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยนำเนื้อหาสาระสร้างแผนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนากระบวนการคิดโดยเฉพาะ การพัฒนาด้วยการบูรณาการเนื้อหาสาระการเรียนรู้สาระต่างๆ ที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกันกับสาระนาฏศิลป์ ในที่นี้ผู้วิจัยขอเสนอความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ดังนี้

4.5 การสอนเพื่อพัฒนาการคิด

การคิด เป็น พฤติกรรมภายในที่เกิดจากกระบวนการทำงานของสมอง ในการรวบรวมจัดระบบข้อมูลและประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็นรูปร่างหรือมโนภาพที่เป็นเรื่องราวขึ้นในใจและสื่อสารออกมาโดยใช้คำพูดหรือแสดงออก ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาดังนี้

1. การสอนเพื่อพัฒนาการคิดเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในการจัดการศึกษาเพื่อให้มีคุณภาพสูง ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้มีการศึกษาเรื่องของการพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพทุกด้าน ทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม และความเป็นพลเมืองดีของประเทศโดยเน้นการฝึกการคิดและกระบวนการคิด

2. การคิดเป็นกระบวนการทางปัญญาที่เกิดขึ้นตลอดเวลา และมักจะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่มีขอบเขตจำกัด การคิดแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

- 2.1 การคิดอย่างไม่มีจุดมุ่งหมาย (Associative Thinking) เป็นการคิดแบบไม่ตั้งใจหรือมีจุดมุ่งหมายการคิด มีลักษณะคิดไปเรื่อย ๆ การคิดเช่นนี้มักไม่มีผลสรุป และไม่สามารถนำผลของการคิดไปใช้ประโยชน์

- 2.2 การคิดอย่างมีจุดมุ่งหมาย (Directed Thinking) เป็นการคิดเพื่อหาคำตอบเพื่อแก้ปัญหานำไปสู่จุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายโดยตรง สามารถนำผลของการคิดไปใช้ประโยชน์

3. การสอนเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะความคิดอย่างมีจุดมุ่งหมายช่วยให้ผู้เรียนตัดสินใจหรือแก้ปัญหาได้อย่างมีคุณภาพ และเป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะในยุคที่โลกกำลังเจริญก้าวหน้า สภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป เป็นสังคมแห่งการพัฒนาข่าวสารข้อมูล

4. ความสามารถในการคิด ส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ด้วยการฝึกฝนภายในสถานการณ์ที่เหมาะสม โดยเริ่มจากความสามารถพื้นฐานในการคิดที่เรียกว่า ทักษะการคิด

สรุปได้ว่า หลักสูตรการศึกษาแห่งชาติมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิด การคิดเป็นสิ่งที่ฝึกฝนเพื่อให้เกิดทักษะในการคิด คิดอย่างมีจุดมุ่งหมาย และมีคุณภาพ จะเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถนำความรู้ในการคิดไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

4.6 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กในวัยประถม

ทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทาง ในการศึกษาครั้งนี้คือแนวทางการพัฒนาการความคิดของทอร์แรนซ์ (Torrance) ขอนำเสนอในส่วนที่เกี่ยวข้องกับช่วงชั้นที่ทำการวิจัย คือระดับประถมศึกษา

อายุ 6-8 ปี ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจะลดลงในระยะของการเรียนชั้นประถม แต่เด็กวัยนี้จะรักการอ่าน อยากรู้อยากเห็น เอาแต่ใจตนเอง ใช้ตนเองเป็นศูนย์กลาง ระยะนี้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ผ่านบทเรียน นิทาน หรือ อภิปราช ผู้ใหญ่ช่วยให้เด็กแสดงความคิดเห็นด้วยตนเอง และคอยตอบคำถามต่างของเด็ก

อายุ 8-10 ปี เด็กวัยนี้มีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นและสามารถนำความคิดไปใช้ได้จริง เด็กมักจะเลียนแบบวีรบุรุษ สามารถกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ได้หรือทักษะอื่นเพื่อช่วยเพื่อนฝูงเด็กสามารถทำงานที่ยากขึ้นได้ รู้จักตอบคำถาม รู้จักคิด มีความกังวลใจในสิ่งที่ตนไม่ได้ทำ จะรู้สึกเสียใจที่ไม่ได้รับความยุติธรรม เด็กวัยนี้ควรให้โอกาสแสดงความคิดสร้างสรรค์ ผู้ใหญ่ควรให้โอกาสแก่เด็ก พร้อมทั้งให้ทั้งแสดงให้เด็กเห็นว่าความคิดของเขามีประโยชน์ แต่เด็กต้องการผลตอบแทน เมื่อต้องทำงานที่ยุ่งยากมาก วัยนี้เป็นวัยที่เด็กควรรู้ว่าตนเองไม่สามารถทำทุกอย่างได้

อายุ 10-12 ปี เด็กชอบอ่านหนังสือ และสามารถใช้ความคิดที่ละนานๆเป็นวัยที่มีพัฒนาการด้านศิลปะ และดนตรีได้อย่างรวดเร็ว เด็กวัยนี้มักจะลองทำทุกอย่างด้วยตนเอง มีความคิดละเอียดถี่ถ้วนถึงข้อปลีกย่อยต่างๆ ได้ ถ้าเป็นงานที่ทำหาย เด็กสามารถแปลงหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ ให้เด็กหัดทำงานที่ยากและหัดตัดสินใจ

สรุปได้ว่า เด็กในวัยระดับประถมมีความคิดเป็นของตนเองและตัดสินใจด้วยตนเอง มีความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลองทำทุกอย่างด้วยตัวเอง เป็นวัยที่มีพัฒนาการด้านดนตรี ศิลปะ นาฏศิลป์ ได้อย่างรวดเร็ว มีความคิดสร้างสรรค์ และคิดค้นแปลงนอกหลักเกณฑ์ ได้เป็นอย่างดี

4.7 ขั้นตอนของความคิดสร้างสรรค์

ทอร์เรนซ์ (Torrance. 1964 : 47) เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงด้านความคิดสร้างสรรค์ ได้สร้างทฤษฎีและแบบทดสอบของความคิดสร้างสรรค์ที่ใช้กันหลายประเทศ เขากล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์จะแสดงออกตลอดกระบวนการของความรู้สึก หรือการเห็นปัญหาการ รวบรวมความคิดเพื่อตั้งเป็นข้อสมมติฐาน การทดสอบ และดัดแปลงสมมติฐานตลอดจน วิธีการเผยแพร่ที่สรุปได้

ทอร์เรนซ์ (Torrance) กล่าวถึงขั้นตอนการคิดไว้ดังนี้

1. ขั้นเริ่มคิด คือ พยายามรวบรวมข้อสรุปเรื่องราวและแนวคิดต่างๆ ที่มีอยู่เข้าด้วยกันเพื่อหาความกระจ่าง ซึ่งยังไม่ทราบผลที่จะเกิดขึ้น หรืออาจเกิดขึ้น โดยไม่รู้สึกรู้สึ
2. ขั้นครุ่นคิด คือขั้นที่ใช้ความคิดอย่างหนัก แต่บางครั้งความคิดนี้หยุดชะงักไปหลายๆ เป็นเวลานานและบางครั้งจะกลับเกิดขึ้นมาอีก
3. ขั้นเกิดความคิด คือ ขั้นที่ผู้คิดจะมองเห็นความสำคัญของความคิดใหม่ที่เข้ามา ความคิดเก่าที่มีผู้คิดมาแล้ว การมองเห็นความสัมพันธ์ในแนวคิดใหม่นี้จะเกิดขึ้นมาในทันทีทันใด ผู้คิด ไม่นึก ไม่ฝันว่าจะเกิดขึ้น
4. ขั้นปรับปรุง คือ ขั้นการขัดเกลาความคิดให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย หรือการต่อเติมเสริมความคิดใหม่ให้รัดกุมและวิวัฒนาการก้าวหน้าต่อไป ความคิดเหล่านี้ก่อให้เกิดผลงานใหม่ๆ ทาง นวนิยาย ทางบทเพลง จิตรกรรม และการออกแบบ

จุงส์ (Jung. 1963 : อ้างถึงใน อุษณีย์ โพธิสุข และคณะ. 2547 : 51) ได้เสนอแนวคิดสร้างสรรค์ไว้ 5 ขั้น หรือที่เรียกว่า “ห้าขั้นแห่งการสร้างความคิด”

ขั้นที่ 1 ขั้นคิดรวบรวมข้อมูล คือ การใช้ใจคิดรวบรวมวัสดุต่างๆ ลึกลงถึงข้อมูลต่างๆทุกอย่างที่เรากระทำ พยายามใช้ความคิดกับสิ่งนั้นอย่างกระตือรือร้นให้มันหลั่งไหลเข้ามาสู่ใจ หรือสมองของเรา

ขั้นที่ 2 ขั้นคิดถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมขึ้นอยู่ในใจครั้งแล้วครั้งเล่า การทำอย่างนี้จะเป็นที่สนใจและได้รับผลประโยชน์แค่ไหน แล้วนำมาเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นที่มารวบรวมอยู่ในใจ หากสมองเหนื่อยก็งหยุดพักไว้ก่อน

ขั้นที่ 3 ขั้นการหยุดคิดแล้วทำจิตใจว่าง สัมปัญหาต่าง ๆ ในขั้นที่ 2 แล้วหันมาสนใจไปทำสิ่งอื่น ๆ อีกปล่อยให้สำนึกของกลไกความคิดทำงานของมันต่อไป

ขั้นที่ 4 ขั้นเกิดความคิดแวบขึ้นมา บางครั้งความคิดหลังไหลเข้ามาโดยไม่คาดฝัน อาจเป็นเวลาไหนก็ได้ แต่ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในตอนที่เราครึ่งหลับครึ่งตื่นในตอนเช้า

ขั้นที่ 5 ขั้นต้องใช้เวลาวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจัง ต่อความคิดที่คิดไว้แล้ว พยายามจัดความคิดนั้นให้เป็นรูปร่างเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ หรือทำงานได้ ช่วงนี้มีใครช่วยวิพากษ์วิจารณ์เป็นโอกาสดีเพราะคำพูดเพียงประโยคอาจจะทำให้เกิดความคิดใหม่

สรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นนั้นย่อมมีขั้นตอนการคิดที่สำคัญ โดยที่ผู้คิดอาจใช้วิธีการคิดที่หลากหลาย และเวลาในการคิดซึ่งบางครั้งอาจจะต่อเนื่องหรือหยุดชะงักไป แต่ในที่สุดก็สามารถสร้างสรรค์ผลงานออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากข้อสรุปนี้เป็นขั้นตอนความคิดสร้างสรรค์ของทอเรนซ์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สาระนาฏศิลป์โดยการให้ผู้เรียนคิดออกแบบการแสดงลีลา ท่าเต้น ลีลาท่ารำ การออกแบบเครื่องแต่งกายผู้แสดง การวาดภาพท่าทางประกอบ ซึ่งการสร้างภาพวาดอาจไม่สามารถเป็นต้นแบบในการฝึกท่ารำจุดประสงค์ของผู้วิจัยคือ เน้นความคิดอิสระที่หลากหลายแนวทางเพื่อนำไปสู่การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เป็นหลัก

4.8 ลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์

ทิสนา แคมมณี (2547 :8) ได้กล่าวถึงลักษณะบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

- 4.8.1 เป็นผู้ที่มีความรู้ลึกไวต่อปัญหา
- 4.8.2 เป็นผู้ที่มีมองการณ์ไกล
- 4.8.3 เป็นตัวของตัวเอง
- 4.8.4 มีความคิดหลากหลายทิศทาง
- 4.8.5 มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงความคิดอย่างรวดเร็ว
- 4.8.6 สนใจสิ่งใหม่อยู่เป็นประจำ
- 4.8.7 ชอบแสดงความคิดเห็น
- 4.8.8 ชอบตั้งคำถามและคิดหาคำตอบ
- 4.8.9 เป็นคนชอบค้นคว้า.

4.8.10 ชอบจินตนาการอย่างมีเหตุผล

4.8.11 เห็นความสำคัญในการคิดสร้างสรรค์

อุษณีย์ โพธิ์สุข (2542 : 23) กล่าวถึงลักษณะของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ ไว้

ดังนี้

1. ไม่ชอบให้ความร่วมมือถ้าไม่เห็นด้วย
2. ไม่ร่วมกิจกรรมที่ไม่ชอบ
3. ชอบทำงานคนเดียวเป็นเวลานาน
4. มีความสนใจกว้างขวางในเรื่องต่างๆ
5. ชอบซักถาม
6. ชอบพูดถึงสิ่งประดิษฐ์และวิธีคิดใหม่ ๆ
7. เบื่อหน่ายความจำเจซ้ำซาก
8. ถ้าวาดลองทำเพื่อพิสูจน์ความคิด
9. มีอารมณ์ขันอยู่เป็นนิตย์
10. มีอารมณ์อ่อนไหวง่าย
11. ซาบซึ้งในสุนทรียภาพ เช่น ซาบซึ้งดนตรีและศิลปะต่าง ๆ
12. ไม่หงุดหงิดกับความไร้ระเบียบหรือความยุ่งเหยิงที่คนอื่นทนไม่ได้
13. ไม่สนใจว่าตนเองจะแปลกกว่าคนอื่น
14. มีปฏิริยาโต้แย้งไม่เห็นด้วย
15. ช่างสังเกต ช่างจดจำรายละเอียดต่าง ๆ เป็นอย่างดี
16. ไม่ชอบบังคับ กำหนดกฎเกณฑ์ ตีกรอบความคิดให้ทำตามกติกาต่าง ๆ
17. ถ้าเป็นสิ่งที่ตนเองไม่สนใจหรือไม่เห็นด้วยจะหมดความสนใจง่าย ๆ
18. ชอบเหม่อลอยสร้างจินตนาการ
19. ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นถ้าอธิบายเหตุผล
20. มีความคิดอิสระไม่ชอบทำตามผู้อื่น
21. มีความยืดหยุ่น คิดได้หลายทิศทาง เช่นสามารถคิดแก้ปัญหาได้หลายวิธี
22. สามารถคิดหรือทำได้หลาย ๆ อย่างในเวลาเดียวกัน
23. แสดงความคิดหลากหลายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
24. ชอบสร้างแล้วรื้อ รื้อแล้วสร้างใหม่เพื่อความแปลกใหม่
25. ชอบมีคำถามแปลกใหม่ท้าทายให้คิด

26. ชอบคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ มากกว่าคนอื่น
27. ชอบเป็นคนแรกที่คิดและทำเรื่องใหม่
28. มีความรู้ลึกซึ้งเกี่ยวกับอิสรภาพทางความคิด
29. ชอบหมกมุ่นอยู่กับความคิด
30. ในสายตาคนทั่วไปดูว่าเป็นคนแปลกกว่าคนอื่น เห็นความเชื่อมโยง เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่คนทั่วไปมองไม่เห็น
31. มีความวิจิตรพิสดารในเรื่องที่ทำ
32. ช่างสังเกต สามารถเห็นรายละเอียด ต่าง ๆ ที่คนอื่นมองไม่เห็น
33. สามารถผสมผสานความคิดหรือสิ่งที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน โดยไม่มีใครคิดทำมาก่อน

กรมวิชาการ (2542 : 209 อ้างถึงในทีศนา เขมมณี และคณะ : 2540) กล่าวถึงลักษณะนิสัยของบุคคลที่สามารถเอื้ออำนวยให้เกิดการคิดได้ 8 ลักษณะนิสัย ผู้วิจัยขอเสนอพฤติกรรมหรือลักษณะที่บ่งชี้

ลักษณะนิสัย	พฤติกรรมหรือลักษณะบ่งชี้
1. ใจกว้าง	1. มีใจเป็นกลาง มีความยุติธรรม รับรู้ รับฟังความรู้สึกละเอียดและความคิดเห็นของผู้อื่นและมีโลกทัศน์กว้างไกล รับและไตร่ตรองข้อมูลอย่างรอบคอบมีเหตุผล รับรู้ข้อมูลตรงตามเป็นจริง ไม่ลำเอียงหรือมีอคติ มีการตัดสินใจที่ถูกทาง ไม่มีผิดพลาด
2. มีสมาธิ	2. มีสภาพมั่นคงของจิตที่แน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด ไม่ฟุ้งซ่าน แยกแยะข้อมูลต่างๆ ที่ปรากฏได้ว่า เป็นจริงหรือสิ่งปรุงแต่ง เข้าใจเหตุการณ์อย่างถูกต้องตามความจริง
3. ช่างวิเคราะห์และผสมผสาน	3. รู้จักมองสิ่งต่างๆ ได้หลายแง่มุม วิเคราะห์รายละเอียดของสิ่งต่างๆ ได้และรู้จักผสมผสานข้อมูลใหม่ขึ้น ได้หลายรูปแบบ
4. มีความพร้อมในการทำงานของสมองดี	4. มีความสามารถในการเชื่อมโยง ปรับรับ ปรับเปลี่ยนโครงสร้างความรู้เดิมให้เชื่อมต่อประสบการณ์หรือสิ่งเร้าใหม่ ได้อย่างรวดเร็ว

ลักษณะนิสัย	พฤติกรรมหรือลักษณะบ่งชี้
5. มีความกระตือรือร้น	5. ตั้งตัวอยากรู้อยากเห็น อยากทำในสิ่งใหม่ๆ ที่เสี่ยง และพร้อมที่จะคิดค้นหาคำตอบของสิ่งต่างๆ กล้าเสี่ยง กล้าทดลอง กล้าทดลองบนพื้นฐานของความมีเหตุผล และถูกทาง
6. ขยัน ต่อสู้ และอดทน	6. ไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตา มีใจสู้ มีความพยายาม และตั้งใจที่จะแก้ปัญหา สามารถทนต่อสภาวะที่คลุมเครือ และซับซ้อนได้ ไม่หาทางออกแบบผิดๆ
7. มั่นใจในตนเอง	7. มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวเอง สามารถตัดสินใจอย่างถูกต้องและเฉียบขาด มีความมั่นคงทางอารมณ์ มั่นโนทัศนเกี่ยวกับตัวเองตรงตามความเป็นจริง
8. มีความน่ารัก น่าคบ	8. มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ก้าวร้าว เข้าใจจิตใจของคนอื่น มีอารมณ์ขัน มีความจริงใจ เป็นที่ปรึกษาที่ดี เคารพกฎระเบียบ มีวินัย เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

สรุปได้ว่า บุคคลที่มีลักษณะความคิดสร้างสรรค์ เป็นคนที่มีความไวต่อปัญหา สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยสติปัญญา มองโลกกว้างไกล มีจินตนาการ มีความคิดที่อิสระ ชอบความยุติธรรม มีความมั่นใจในตนเอง และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ในขณะเดียวกันก็มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มีความสามารถในการคิดได้หลากหลาย กล้ากระทำสิ่งใหม่และท้าทายความสามารถเป็นที่ปรึกษาได้ทุกปัญหาและเป็นที่ปรึกษาที่ดีด้วย

4.9 แนวทางการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) สามารถฝึกและพัฒนาได้ซึ่งอยู่ในระดับประถมศึกษาการที่จะจัดหลักสูตรให้เอื้ออำนวยและกระตุ้นให้คิดริเริ่มสิ่งต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ก็ได้ การฝึกการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้เป็นอย่างดี

ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) สามารถส่งเสริมพัฒนาได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงโดยการสอน ฝึกฝนและอบรม ส่วนทางอ้อมโดยการสร้างบรรยากาศและการจัดสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมความเป็นอิสระทางการเรียนรู้ ความคิดสร้างสรรค์ไม่สามารถบังคับให้เกิดขึ้นได้ แต่สามารถส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ (อุษณีย์ โพธิสุข . 2543 : 16)

การสร้างจินตนาการ เป็นประโยชน์อย่างเห็นได้เด่นชัด ในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ความคิดและการรับรู้ของแต่ละบุคคลต่อความเป็นจริงของบุคคลทั้งสองกลุ่มช่วยให้แต่ละคนไปเข้าสู่ความเข้าใจมากขึ้นและเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น(กระทรวงศึกษาธิการ. 2646 : 332-333)

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สรุปได้ว่า การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์จะให้เกิดกับผู้เรียน ครูผู้สอนต้องให้ความสำคัญแห่งการเรียนรู้ส่งเสริมการฝึกปฏิบัติจริง โดยจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลเป็นบ่อเกิดแห่งเรียนรู้ และนำไปสู่ความคิดที่ดีมีคุณภาพ

4.9.1 องค์ประกอบสำคัญที่ควรทำในการสอน คือ

1) กระบวนการคิด เป็นการสอนที่เพิ่มทักษะด้านต่างๆเช่น ความคิดจินตนาการ ความคิดแบบบอเนกนัย ความคิดวิจารณ์ญาณ ความคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ ความคิดแปลกใหม่ ความหลากหลาย ความยืดหยุ่น ความคิดที่แตกต่าง ความอิสระทางความคิดและการประเมินผล

2) ผลผลิต คือวิธีคิดประสิทธิภาพทางความคิด การนำเอาความรู้ไปใช้ เกณฑ์การพิจารณาผลผลิตตามจุดประสงค์การทำงาน รู้จักประเมินผลงานตนเอง สามารถปรับใช้ในชีวิตจริง

3) องค์ความรู้พื้นฐาน คือให้โอกาสเด็กได้รับความรู้ผ่านสื่อและทักษะหลายด้าน โดยใช้ประสาทสัมผัสหรือความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ที่หลากหลาย มีแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน ทั้งจากหนังสือ จากผู้เชี่ยวชาญ การทดสอบด้วยตนเอง และที่สำคัญคือให้เด็กได้สร้างความรู้ด้วยตนเอง

4) สิ่งที่ทำทายนักเรียน หางานที่สร้างสรรค์ มีมาตรฐานให้ผู้เรียนได้ทำ

5) บรรยากาศในชั้นเรียน คือ ให้อิสระเสรี ความยุติธรรม ความเคารพในความคิดเห็นของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมั่นใจว่าไม่ถูกทำโทษ หากมีความคิดที่แตกต่างจากครู หรือครูคิดว่าทำไม่ถูกยอมให้เด็กล้มเหลว หรือเด็กผิดพลาด (โดยไม่เกิดอันตราย) แต่ต้องฝึกให้เรียนรู้จากข้อผิดพลาดที่ผ่านมา

6) ตัวผู้เรียน สนับสนุนให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง เคารพตนเองและกระหายใคร่รู้

7) การใช้คำถาม สนับสนุนให้ผู้เรียนใช้คำถามของเขา

8) การประเมินผล ครูต้องหลีกเลี่ยง การประเมินผลซ้ำ ๆ ซาก ๆ หรือเป็นทางการอยู่ตลอดเวลาและสนับสนุนให้ผู้เรียนประเมินการเรียนรู้ด้วยตนเอง และประเมินร่วมกับครู

9) การสอนและการจัดหลักสูตร ควรจะนำไปผสมผสานสาระวิชาต่างๆ และสามารถใช้ได้ทุกวิชา ลองให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่ไม่มีความสำคัญที่สุด ครูเป็นผู้สนับสนุนช่วยเหลือไม่ใช่เป็นผู้สั่งการและการสอน

10) การจัดระบบในชั้นเรียน ให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ให้มากขึ้น ปรับตารางเรียนให้มีความยืดหยุ่น เพื่อตอบสนองความต้องการและความสามารถที่หลากหลาย จัดกลุ่มการสอนหลายแบบ จับคู่ จับกลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ สอนแบบเดี่ยว จัดห้องเรียนให้แตกต่างบางเวลา เช่น นอกห้องเรียนบ้าง ในห้องบ้าง โกลกัน นั่งข้างนอก และเรียนที่สนามบ้าง (อุษณีย์ โพธิ์สุข. 2537 : 12)

สรุปได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญในการสอนให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์ บรรยากาศในการจัดกิจกรรมเป็นแบบประชาธิปไตย เป็นกันเอง ส่งเสริมความคิดตามจินตนาการ ให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การจัดกิจกรรมทั้งรูปแบบเดี่ยว แบบจับกลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ ส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นทักษะการคิด รู้จักบูรณาการผสมผสานสาระความรู้ได้ทุกวิชา ให้ผู้มีส่วนร่วมในการวางแผนวัด และ ประเมินผลร่วมกับผู้สอน และการประเมินตนเองของผู้เรียน

4.10 แนวคิดการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ทอร์เรนซ์ (Torrance, 1959 : อ้างถึงในวรวัทย์ อินทรรัตน์. 2540 :19) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ดังนี้

1) ส่งเสริมให้เด็กถาม และให้ความสนใจต่อคำถาม คำถามที่แปลกของเด็กพ่อแม่ ครูไม่ควรมุ่งที่คำตอบถูกต้องอย่างเดียวเพราะการแก้ปัญหาแม้เด็กจะเดาเสียงก็ยอม ควรกระตุ้นให้เด็กได้วิเคราะห์ค้นหาคำตอบเพื่อพิสูจน์การเดาโดยใช้การสังเกตและประสบการณ์ของเด็กเอง

2) ตั้งใจฟังและเอาใจใส่ต่อการคิดแปลกของเด็กด้วยใจเป็นกลางเมื่อเด็กแสดงความคิดเห็นเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แม้จะเป็นความคิดเห็นที่ไม่เคยได้ยินมาก่อน ก็ไม่ควรตัดสินหรือติตรอนความคิดนั้นแต่รับฟังไว้ก่อน

3) กระตุ้นหรือรับต่อคำถามที่แปลก ๆ ของเด็กด้วยการตอบคำถามอย่างมีชีวิตชีวาหรือชี้แนะให้เด็กหาคำตอบด้วยตนเอง

4) แสดงหรือเน้นให้เห็นว่าความคิดเด็กนั้นมีคุณค่า และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น จากการวาดภาพ อาจนำไปเป็นภาพ ส.ค.ส. ทำให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจ และมีกำลังใจที่จะสร้างสรรค์งานต่อไป

5) กระตุ้นส่งเสริมเด็กให้เรียนรู้ด้วยตนเอง ให้โอกาสเด็กได้เตรียมการเรียนรู้ด้วยตนเอง และยกย่องเด็กที่พยายามเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูลดบทบาทการชี้แนะ และการอธิบายลง เพื่อให้เด็กได้มีส่วนร่วมริเริ่มกิจกรรมด้วยตนเองมากขึ้น

6) เปิดโอกาสให้นักเรียน ได้เรียนรู้ หรือค้นคว้าอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ โดยไม่ได้ใช้วิธีการบังคับด้วยคะแนนเป็นต้น

7) พึงระวัง การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในเด็ก ต้องใช้เวลาพัฒนาค่อยเป็นค่อยไป

8) ส่งเสริมให้เด็กใช้จินตนาการของตนเอง และยกย่องชมเชยเมื่อเด็กมีจินตนาการที่แปลก

สรุปได้ว่า ส่งเสริมให้เด็กตั้งคำถามด้วยตนเองและรับฟังความคิดเห็นอย่างจริงจัง การให้กำลังใจยกย่องชมเชยเป็นการสร้างความความพึงพอใจที่จะทำให้เด็กกระตือรือร้นที่สร้างสรรค์งานต่อไป การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ควรมีความยืดหยุ่นเรื่องเวลา ต้องใช้เวลาในการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไปเปิด โอกาสให้เด็กได้เรียนรู้และศึกษาค้นคว้าตลอดเวลา กิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ทอเรนซ์ (Torrance, อ้างถึงใน อุทัยย์ โพธิ์สูง . 2547:60) เชื่อว่า ทุกคนสามารถฝึกให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้สูงขึ้นได้ ในการฝึกต้องใช้วิธีสอนอย่างต่อเนื่องและทำอยู่เสมอ วิธีการฝึกของ ทอเรนซ์ มุ่งไปในทางแก้ปัญหา การทำกิจกรรม เช่น การวาดภาพ การแต่งเรื่อง โดยใช้จินตนาการ การให้ริเริ่มตกแต่งส่วนที่ไม่สมบูรณ์ ดังนี้

1. กิจกรรมด้านศิลปะ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และชวนฝึกประสาทสัมผัสระหว่างมือกับตา การรู้จักใช้ความคิดของตนเองในการแสดงออกทางความคิดหลายๆ ด้าน เช่น ความสนุก การกระโดดโลดเต้น การแสดงออกถึงอารมณ์และความรู้สึก เป็นการพัฒนาความรู้สึกนึกคิดจะนำไปสู่การคิดสร้างสรรค์ต่อไป กิจกรรมศิลปะ เช่น การวาดภาพ ละครเวที วาดด้วยนิ้วมือ การปั้น

2. กิจกรรมด้านภาษา ได้แก่ การเล่านิทาน การเล่นเกม การเล่นเกมบทบาทสมมติ กิจกรรมเข้าจังหวะ และการแสดงออกตามจินตนาการ

วิลเลียมส์ (Frank E. William. อ้างถึงในศิริพร เถาว์โท. 2545: 18-19) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมการสอนของครูไว้ว่า การพัฒนาทักษะการฟังอย่างสร้างสรรค์ (A creative Listening Skill) หมายถึงการฝึกให้เกิดความรู้สึกนึกคิดในขณะที่ฟังหลังจากฟังบทความ เรื่องราว คนตรี เพื่อเป็นการศึกษาหาข้อมูล ความรู้ ซึ่งโยงไปหาสิ่งอื่นๆ ได้ เช่น การให้ฟังดนตรี แล้วให้คิดทำเด็กรำขึ้น

โรเจอร์ (รววัลย์ อินทรรัตน์ . 2540 : 20 ; อ้างอิงมาจาก Rogers . 1959) ได้เสนอแนะ การสร้างสถานการณ์ที่จะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นได้ไว้ ดังนี้

1. ความรู้สึกปลอดภัยทางจิต ซึ่งจะสร้างด้วยกระบวนการที่สัมพันธ์ 3 อย่าง

1.1 การยอมรับในคุณค่าของแต่ละบุคคลอย่างไม่มีเงื่อนไข ครู พ่อ แม่ หรือ บุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ต้องยอมรับในความสามารถของเด็กแต่ละคน และเชื่อมั่นในเด็ก อย่าง ไม่มีเงื่อนไข ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย เริ่มเรียนรู้ว่าตนสามารถทำอะไรก็ได้ที่อยากจะเป็นโดยไม่ต้องเสแสร้ง การที่พ่อ แม่ ครู มีข้อจำกัดต่างๆ ไม่มากนัก ทำให้เด็ก สามารถค้นพบสิ่งต่างๆ ที่มีคุณค่าหรือมีความหมายสำหรับตน และสร้างความสำเร็จใหม่ๆ ให้แก่ตน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เขากำลังมุ่งไปสู่การคิดแบบสร้างสรรค์

1.2 สร้างบรรยากาศที่ไม่ต้องมีการวัดผลและประเมินผลจากภายนอก เมื่อไม่มีการวัดผลและการประเมินผลจากภายนอก หรือ มาตรฐานอื่นๆ ก็จะทำให้เด็กรู้สึกอิสระ เป็นตัวของตัวเองและกล้าแสดงออกทั้งความคิด และการกระทำอย่างสร้างสรรค์ได้ โดยทั่วไป การวัดผลมักจะหมายถึงการข่มขู่ทำให้เด็กกลัว ซึ่งมักจะทำให้เกิดความต้องการที่ปกป้อง ตัวเอง และมักจะหมายถึงว่าผลของการกระทำบางส่วนจะถูกปฏิเสธว่า ไม่รู้ แต่ถ้าผลของการกระทำถูกประเมินจากเกณฑ์ภายนอกว่า ดี เด็กก็จะไม่ยอมรับว่าเขาเคยมีความเกลียดชังต่อการกระทำนั้นมาก่อน ถ้าการวัดผลนั้นออกมาว่า การกระทำนั้นไม่ดี เด็กก็จะไม่ยอมรับว่านั่นเป็นการกระทำของตัวเอง หรือเป็นส่วนหนึ่งของเขา แต่ถ้าไม่มีการประเมินผลจากเกณฑ์ ภายนอกแล้วเด็กสามารถที่จะเปิดใจกว้างต่อประสบการณ์ของตนเอง ยอมรับในสิ่งที่ตนเอง ชอบและไม่ชอบ ยอมรับในธรรมชาติของวัตถุ และปฏิกิริยาตอบสนองของตนที่มีต่อวัตถุ เด็กจะต้องรู้จักประเมินผลด้วยตนเอง ซึ่งหมายถึงว่า เด็กกำลังก้าวไปสู่การสร้างความรู้สึกรู้คิด อย่างสร้างสรรค์

1.3 ความเข้าใจซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับการสร้างความรู้สึกปลอดภัย สำหรับประชากรสุดท้ายถ้าเราบอกใครสักคนว่า เรายอมรับเขาแต่เราไม่รู้อะไรในตัวเขาเลย จะแสดงให้เห็นว่า การยอมรับอย่างตื้นๆ และคนๆ นั้นก็ตระหนักดีว่า การยอมรับของเราต้องเปลี่ยนไป ถ้าเมื่อรู้เรารู้อะไรเกี่ยวกับตัวเขา การยอมรับกันและกัน ทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย

2. ความเป็นอิสระทางจิต เมื่อ ครู พ่อ แม่ และบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กยอมรับในการแสดงออกอย่างอิสระของเด็กแต่ละคนนั้น เป็นการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ แล้วการยอมรับนี้เป็นการให้อิสระภาพแก่ทุกคนในการที่จะคิด รู้สึกเป็นอะไรก็ตามที่อยู่ในตัวเขาเป็นการส่งเสริมความเปิดเผย และการแสดงออก และวิธีการรับรู้การสร้างสังคม และความหมายโดยตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของความคิดสร้างสรรค์

อารี รังสินันท์ (2526 : 104 – 105) ได้เสนอแนะวิธีการสอนเพื่อพัฒนาและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ผู้เรียนในลักษณะ ดังนี้

1. การแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน สามารถแสดงออกทางกิจกรรมต่างๆ ได้ เช่น การประดิษฐ์ ศิลปะ การวาดภาพ ดนตรี เต้นรำ การเล่นเกม ตลอดจนการแก้ปัญหาต่างๆ

2. การสร้างบรรยากาศความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน จะได้รับการส่งเสริมให้ มีขึ้นได้โดยการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ให้นักเรียนรู้สึกเป็นอิสระไม่ถูกควบคุมจากระเบียบวินัยที่เคร่งครัดเกินไป และควรส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนรู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเอง

3. การสอนความคิดสร้างสรรค์ จะต้องสอนต่อเนื่องกันไป ได้แก่ การจัดกิจกรรมต่างๆ ในทางอ้อม ได้แก่ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมต่างตลอดจนความเข้าใจเรื่องพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ระดับความสามารถในการแสดงออก

สรุปได้ว่า มีหลากหลายกิจกรรมด้วยกันที่เหมาะสมที่สามารถนำมาจัดกิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เช่น กิจกรรมการวาดภาพ การเต้นรำ การคิดทำเต็น ทำร่ม การแสดงประกอบจังหวะดนตรี การเล่นเกม บทบาทสมมติ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามารถในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ โดยภายใต้การจัดกิจกรรมด้วยบรรยากาศที่เป็นอิสระและการยอมรับของครู พ่อ แม่ และบุคคลอื่น

4.11 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

อุปสรรคที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ที่มีอยู่ 3 ประการ

4.11.1 อุปสรรคด้านการรับรู้ (Perceptual Block) ได้แก่ การที่คนเราไม่สามารถมองเห็นปัญหาที่แท้จริงได้ เป็นเหตุให้การแก้ปัญหาที่ดำเนินไปโดยปราศจากเป้าหมายที่ชัดเจน และแน่นอน

4.11.2 อุปสรรคด้านวัฒนธรรม (Cultural Block) ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งเป็นที่กำหนดให้บุคคลต้องมีพฤติกรรมอยู่ในกรอบ แบบแผนทำให้มีผลต่อการสกัดกั้น ความท้าทายต่อการคิดค้น และความเปลี่ยนแปลง อันเป็นคุณลักษณะความคิดสร้างสรรค์

4.11.3 อุปสรรคด้านอารมณ์ (Emotional Block) เป็นอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งทั้งนี้เพราะอารมณ์ของบุคคลซึ่งได้แก่ ความรัก ความเกลียด ความกลัว ความโกรธ เพราะอารมณ์เป็นตัวสกัดกั้นความคิดหาเหตุผลและความคิดสร้างสรรค์ (Simberg . 1971 : 11)

สรุปได้ว่า การมองไม่เห็นสาเหตุของปัญหา ตลอดจน กฎเกณฑ์ทางสังคม คือ พฤติกรรมในกรอบ มีผลต่อการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และอารมณ์ของบุคคล ทำให้ไม่สามารถคิดหาเหตุผลและสร้างสรรค์ผลงานออกมาได้

4.12 สื่อและอุปกรณ์ที่ส่งเสริมทักษะพัฒนาการคิด

การจัดกิจกรรม ที่ส่งเสริมทักษะการพัฒนาคิดของผู้เรียนต้อง ใช้สื่อที่เหมาะสม มาประกอบเป็นเรื่องที่น่าสนใจเพื่อสร้างบรรยากาศให้น่าตื่นเต้น ใฝ่ใจ สื่อ เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ ให้เหมาะสมกับลักษณะความคิดความต้องการ โดยมีหลักการพิจารณา ดังนี้

- 1) สามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้ ซึ่งเป็นการคิดขั้นสูง
- 2) ปลอดภัย มีความปลอดภัยด้านความคิด และปลอดภัยด้านร่างกายครูต้องพิจารณาให้เหมาะสม เพราะอุปกรณ์บางอย่างสร้างให้เกิดความคิดที่ไม่เหมาะสม
- 3) เป็นสื่อที่เหมาะสมตามวัย เหมาะสมกับความต้องการของเด็ก จัดสื่อให้สนองต่อการเรียนรู้
- 4) สามารถสอดแทรกเนื้อหาสาระที่เรียนรู้ สามารถบูรณาการ โดยใช้สื่อผนวกเข้ากับวิชาเรียนเพราะส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์

5) มีความยืดหยุ่น และใช้ได้หลายทิศทาง การส่งเสริมการคิดนั้นบางครั้งสามารถประยุกต์ให้ใช้กับทักษะที่ต้องฝึกได้หลายอย่างจึงต้องรวมหลาย ๆ ทักษะเข้าด้วยกัน โดยนำสื่อนั้นมาใช้ประกอบเพื่อที่จะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

6) สื่อและอุปกรณ์ต้องเปิดกว้างทางความคิด เพราะความคิดนั้นมีคุณค่าเกินกว่าที่จะทิ้งไป

7) ส่งเสริมพัฒนาทุกด้าน ควรส่งเสริมพัฒนาการด้าน ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสังคม

สรุปได้ว่า สื่อและอุปกรณ์ที่ส่งเสริมพัฒนาความคิดควรเปิดกว้างทางความคิด ปลอดภัย ไม่เป็นภัยต่อความคิดผู้เรียน เหมาะสมกับเนื้อหาและผู้เรียน และส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

4.13 การวัดและการประเมินความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ (Met cognition)

สมรรถภาพทางการคิดเป็นนามธรรม การวัดและประเมินผลเป็นเรื่องที่ยาก จากการศึกษาพบว่าสามารถจำแนกได้ 2 ประเภท

1. แนวทางการวัดและประเมินผลทางการศึกษาและจิตวิทยา โดยใช้การศึกษาและวัดคุณลักษณะภายในของมนุษย์ เริ่มจากการวัดเขาวัวปัญญา ศึกษาเกี่ยวกับสมองซึ่งมีลักษณะขององค์ประกอบความสามารถที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถวัดได้โดยใช้แบบทดสอบมาตรฐาน และได้พัฒนาสู่การวัดบุคลิกภาพ ความถนัด วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในรายวิชาต่าง ๆ ความสามารถด้านการคิด จัดเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1.1 แบบทดสอบที่มีผู้สร้างไว้ จากผู้เชี่ยวชาญที่สร้างขึ้นพร้อมเพื่อหาความเชื่อมั่นของแบบทดสอบจนเป็นแบบมาตรฐาน

1.2 แบบวัดความเชื่อมั่นที่สร้างขึ้น เพื่อให้สอดคล้องวัตถุประสงค์ และความต้องการเพื่อหาวิธีวัดและประเมินผลให้ตรงเป้าหมาย

2. การวัดและประเมินผลจากการปฏิบัติจริง แนวทางการวัดและประเมินการปฏิบัติจริงของผู้เรียนในห้องเรียน การวัดต้องอาศัยการสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรม จากพฤติกรรมที่แสดงออกทางความคิด การแก้ปัญหา การประเมินตนเอง และจากการตรวจแฟ้มผลงานผู้เรียน (Portfolio) ในการปฏิบัติ ครูจะประเมินผลหลังจากกิจกรรมดำเนินการไปแล้ว ครูอาจสร้างแบบประเมินคร่าว ๆ ใช้ในการบันทึก ผลงาน การตอบสนอง บันทึกกิจกรรม ความเปลี่ยนแปลง การประยุกต์ใช้โดยอาจอาศัยข้อมูลผู้ปกครอง หัวใจสำคัญในการประเมิน

ผู้เรียน การประเมินผู้ประเมินจะต้องเป็นผู้ที่มีวิธีการใช้กลยุทธ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เด็ก ต้องประเมินแบบกระตุ้นความคิด สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นอิสระ พฤติกรรมที่แสดงออกครูต้องเข้าใจค่านิยมความคิดของผู้เรียนจึงจะทำให้กระบวนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์บรรลุตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้

4.14 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ในประเทศไทย

จากการศึกษาค้นคว้า เรื่องแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ได้มีการค้นคว้าจากแนวคิด เช่น ทอร์เรนซ์ กิลฟอร์ด ส่วนใหญ่มีหลักการให้เด็กคิด และวัดองค์ประกอบความคิดสร้างสรรค์ คือ มีความคิดคล่อง ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม ความคิดละเอียด นอกจากนี้ ทอเรนซ์ เน้นการคิดสร้างสรรค์เพื่อแก้ปัญหาจึงสร้างแบบวัดความคิดแบบอนैनัยเป็นส่วนใหญ่

ตัวอย่าง แบบวัดความคิดสร้างสรรค์ของทอเรนซ์ ประกอบด้วยกิจกรรม 3 อย่าง ดังนี้

1. กิจกรรมไม่ใช้ภาษา (Non-verbal tasks) เช่น การต่อเติมรูปภาพที่ยังไม่สมบูรณ์ให้สมบูรณ์ การสร้างรูปภาพจากรูปวงกลมและสี่เหลี่ยมที่กำหนดให้เป็นภาพต่างๆ และตั้งชื่อภาพนั้นด้วย

2. กิจกรรมทางภาษาโดยใช้สิ่งเร้าที่ไม่ใช้ภาษา (verbal tasks using non-verbal stimuli) เช่น กิจกรรมให้ดูชุดรูปภาพแล้วเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในภาพ การออกแบบสิ่งของให้ใช้ประโยชน์ได้ดีขึ้น

3. กิจกรรมทางภาษาโดยใช้สิ่งเร้าที่ใช้ภาษา (verbal tasks using verbal stimuli) เช่น การให้บอกประโยชน์สิ่งของ เช่น กระจ่าง หนังสือ มาให้มากที่สุด การตอบว่าจะมีและเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ถ้าเหตุการณ์สมมติบางอย่างเป็นจริง เช่น อะไรจะเกิดขึ้นถ้าแสงอาทิตย์เป็นแท่งแข็ง อะไรจะเกิดขึ้นถ้ารูปภาพที่วาดสามารถเป็นจริงได้

4.15 เครื่องมือวัดความคิดสร้างสรรค์ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ต่างประเทศ

แบบวัดความคิดสร้างสรรค์ของทอเรนซ์ การวัดจะเน้นในด้านการเชื่อมโยงความคิด และเกณฑ์การให้คะแนนจะพิจารณาจากความแปลกใหม่จากคนอื่น (กรมวิชาการ, 2542 : 113) มีลักษณะ ดังนี้

1) แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ (The Test For CreativeThinking -Drowing Production:TCT –DP) วัดความสามารถในความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งมีลักษณะเป็นกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดประมาณ 5x5 นิ้ว จะมีภาพเส้นและจุด 5 แห่ง อยู่นอกกรอบอีก 1 รวมเป็น 6 แห่ง

2) การเปรียบเทียบจากการประเมินโดยครูที่สร้างแบบบันทึกกิจกรรมขึ้นมาโดยสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรม การร่วมกิจกรรมที่สนุกสนาน การแสดงความสามารถที่แท้จริง

3) การเปรียบเทียบจากการประเมินโดยผู้ปกครอง โดยครูจะต้องสร้างความเข้าใจให้กับผู้ปกครองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวเด็ก เพราะผู้ปกครองแต่ละคนมีความรู้ความเข้าใจแตกต่างกัน

4) เปรียบเทียบจากการประเมินตนเองของผู้เรียน โดยครูสร้างแบบวัด และประเมินผลให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมิน เพราะความคิดสร้างสรรค์ฝึกแล้วผู้เรียนจะได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงจากความรู้หรือประสบการณ์

สรุปได้ว่า การวัดผลและประเมินผลด้านความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนผู้ประเมินจะต้องมีกลยุทธ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นรูปธรรม การเข้าร่วมกิจกรรม มีการบันทึกเป็นระบบ การตรวจประเมินงาน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินโดยการประเมินตนเองและออกแบบในการประเมินร่วมกัน คำนี้ถึงความแตกต่างแต่ละบุคคล การวัดผลและประเมินตามสภาพจริง ให้สอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์

จากแนวทางการประเมินของทอเรนซ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม เน้นการปฏิบัติ เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนความกล้าแสดงออก กล้าคิด กล้าทำ การเข้าร่วมกิจกรรม การแสดงประกอบจังหวะ การออกแบบสร้างสรรค์ การคิดประดิษฐ์หรือจัดหาอุปกรณ์การแสดง การวาดภาพ ลีลาท่าทางตามจินตนาการและการแสดงตามจินตนาการ การแสดงความคิดเห็น การพัฒนาการด้านอารมณ์ สังคม และทักษะในการปฏิบัติ ตลอดจนวิธีการผู้เรียนที่นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้ประโยชน์ในชีวิต

5. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ

5.1 ประวัติความเป็นมาการบูรณาการ

นักการศึกษาได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาการบูรณาการไว้ ดังนี้

ศิริพร เถาว์โท (2545 : 23-24) ได้กล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของการบูรณาการ ว่าการบูรณาการเกิดขึ้นจากความคิดของนักปรัชญาชาวอังกฤษ จอห์น ล็อก (John Locke) ที่เห็นว่า เด็กไม่มีเวลาและกำลังที่จะเรียนรู้ได้ทั้งหมดฉะนั้นเด็กจึงสนใจแต่เฉพาะสิ่งที่จำเป็นที่สุด และที่เขาได้ใช้บ่อยที่สุด ต่อมา จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญาชาวสหรัฐอเมริกา มีความเห็นในเรื่องนี้ว่า การให้การศึกษาแก่เด็กนั้นควรจะนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์เพื่อการอยู่รอดของชีวิตตน กิจกรรมใหญ่คือแสวงหาปัจจัยแห่งการดำรงชีพ อัน ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมพื้นฐานของมนุษย์ จึง ย่อมจะทำให้เด็กต้องการที่จะเรียนรู้เอง เห็นเอง รู้จักเอง ฉะนั้นนั้นเด็กย่อมเกิดความสนใจขึ้น โดยธรรมชาติ ความคิดนี้ได้มีอิทธิพลและพัฒนามาเป็นหลักการบูรณาการ

5.2 ความหมายของการบูรณาการ

คำว่า “ บูรณาการ” (Integration) มีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ ดังนี้

ชาติรี เกิดธรรม (2545:39) กล่าวว่า การสอนแบบบูรณาการ เป็นการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ เป็นประสบการณ์ ตรงที่เชื่อมโยงสัมพันธ์หลายวิชาการ หลายๆแขนงวิชาในลักษณะสหวิทยาการ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดกระบวนการแก้ปัญหา และกระบวนการแสวงหาความรู้ที่เชื่อมโยง ทั้งหลักสูตรและวิธีการสอน ตลอดจนแนวคิดของผู้เรียนให้เกิดความรู้แบบองค์รวม เพื่อนำไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม

บันลือ พุกกะวัน (2524:19) ให้ความหมายของการบูรณาการว่า หมายถึงความ สมบูรณ์หรือความเพียบพร้อมทุกด้าน เช่น ร่างกายแข็งแรง อารมณ์ดี ให้เหตุผลในการแก้ปัญหา ให้ลุ่ล่งไปด้วยดี หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญานั้นเอง

กาญจนา คุณารักษ์ (2527 : 183) ให้ความหมายการบูรณาการไว้ว่า เป็นขบวนการ หรือการปฏิบัติกับการเรียนรู้ ความสัมพันธ์องค์ประกอบทางจิตพิสัย และพุทธิพิสัย หรือ ขบวนการ หรือการปฏิบัติอันที่จะรวบรวมความคิด มโนภาพ ความรู้ เจตคติ ทักษะและ ประสบการณ์ในการแก้ปัญหาเพื่อให้ชีวิตมีความสมดุล

นวลจิตต์ เชาวเกียรติพงศ์ และคณะ (2545 : 26) ได้กล่าว การบูรณาการหมายถึง การ นำศาสตร์สาขาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องมาผสมผสานเข้าด้วยกัน

ดูคนซ์ ลินทพานนท์ (2545: 126) กล่าวว่า หมายถึง การสอนโดยรวมเอาเนื้อหาวิชา กระบวนการหรือแนวคิดที่หลากหลายมาสอนโดยหลอมรวมกัน เพื่อศึกษาหรือแก้ปัญหาภายใต้ หัวข้อเดียวกัน ซึ่งมาจากแนวคิดของนักการศึกษาที่ว่าไว้ ดังนี้

1. การแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตต้องใช้ความรู้ความสามารถที่เกี่ยวข้องกันหลายสาขา
2. การสอนบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของมโนทัศน์ในศาสตร์ต่าง ๆ
3. การสอนบูรณาการสามารถเชื่อมโยงความรู้ มโนทัศน์ ในการถ่ายโอน

ความรู้นำไปใช้ในชีวิตจริงได้

4. การสอนบูรณาการ ช่วยแก้ปัญหาคความซ้ำซ้อนในรายวิชาต่างๆ

สรุปได้ว่า ความหมายของการบูรณาการ คือ การเชื่อมโยงและหลอมรวมองค์ความรู้ สาระวิชาหรือศาสตร์ต่างๆเข้าด้วยกัน เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตลอดจนสามารถนำไปประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

5.3 รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ

ดูคนซ์ ลินทพานนท์ และคณะ (2545 : 128-129) ได้กล่าวถึง รูปแบบวิธีการจัด กิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการว่า มีรูปแบบ ดังนี้

5.3.1 การบูรณาการแบบเส้นทางสู่การเรียนรู้ (Story – Line Method) การนำเอา เนื้อหาของวิชาต่างๆ มาหลอมรวม การจัดการเรียนรู้แบบเส้นทางสู่การเรียนรู้เริ่มจากการ วิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหาของรายวิชา กลุ่มวิชาและกำหนดองค์รวมของความรู้ให้ชัดเจน จากนั้นจึงเขียนแผนการเรียนรู้ โดยใช้เส้นทางการเดินเรื่อง (Topic Line) ของการบูรณาการ แบบเส้นทางสู่การเรียนรู้เป็นกรอบในการเขียนมี หัวข้อ (Theme) เป็นเครื่องกำหนดเนื้อหา และเป็นตัวเดินเรื่องให้สอดคล้องกับหัวเรื่อง โดยมีขั้นตอนต่อเนื่องเป็นลำดับ ด้วยการ เชื่อมโยงจากคำถามหลักมีการผูกเรื่องหรือดำเนินเรื่อง (Story – LineTopic) ตามขั้นตอนของ การบูรณาการแบบเส้นทางสู่การเรียนรู้ผู้สอนเป็นผู้ผูกเรื่องราวหรือเส้นทางการดำเนินเรื่อง ผู้เรียน เป็นผู้สร้างรายละเอียดและลงมือทำกิจกรรมต่างๆ โดยมีคำถามหลัก (Key Question) เป็น คำถามที่เชื่อมโยงความคิดกระตุ้นหรือเปิดประเด็น ให้คิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนสมมติตนเองเป็น ตัวละครในเรื่อง

5.3.2 การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการหลอมรวม (Infusion) คือ ผู้สอน สอนใน เนื้อหาที่ตนรับผิดชอบแล้วจะบูรณาการเนื้อหาวิชาหรือทักษะการเรียนรู้ในกลุ่มของตนหรือ

เชื่อมโยงในสาระเนื้อหาวิชาอื่น วิธีนี้เป็นการสอนแบบบูรณาการแบบหลอมรวม โดยผู้สอนคนเดียวแต่บูรณาการความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสาระหลายวิชาที่เกี่ยวข้อง วิธีสอนแบบนี้เป็นแบบ Student Center Class ส่วนมากระดับประถมศึกษาได้จัดการเรียนการสอนแบบนี้อยู่แล้ว

5.3.3 การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการคู่ขนาน (Parallel) คือการสอนที่มีผู้สอนวิชาต่างๆ ที่มีลักษณะเนื้อหาใกล้เคียงกัน หรือสัมพันธ์กัน จัดทำโครงการสอน โดยต่างคนต่างสอนต่างคนต่างเขียนแผนการเรียนรู้และเตรียมการสอนของตน หรือกำหนดภาระงานให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้า จัดทำสื่อ อุปกรณ์ และรายงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กำหนดการวัดผลตามลักษณะวิชาของเนื้อหาวิชา หัวข้อที่ซ้ำกันก็ไม่ต้องสอนอีก โดยให้ผู้เรียนใช้ความรู้ที่ได้ศึกษามาจากวิชาหนึ่งมาใช้แก้ปัญหาก็วิชาหนึ่งเป็นรูปแบบการสอนแบบ Learner-Based – Teaching

5.3.4 การจัดการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary) คือ การสอนที่คณะครูผู้สอนมาร่วมกันพิจารณา กำหนดหัวข้อ ที่เป็นปัญหาในสังคม หรือ ปัญหาชีวิตจำเป็นต้องให้ผู้เรียนได้ศึกษาหรือคิดหาทางแก้ไข โดยใช้เนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้อง ผู้สอนวางโครงการร่วมกันกำหนดเนื้อหาที่จะสอนเพื่อไม่ให้ซ้ำกัน ต่างคนต่างเขียนแผนการเรียนรู้ รับผิดชอบในการเตรียมแผนการเรียนรู้ กำหนดโครงการให้ผู้เรียนปฏิบัติร่วมกัน วัดผลในเนื้อหาวิชาที่ตนรับผิดชอบ แต่ผู้สอนต้องประเมินความสำเร็จ จากโครงการ เป็นการป้องกันการมอบภาระงานซ้ำซ้อนกัน เพราะจะให้ผู้เรียนเรียนมากเกินไป การสอนแบบนี้เรียนกว่า “Learn - Independence หรือ Self Directed Learner”

5.3.5 การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการแบบเชื่อมโยงข้ามวิชา หรือ ข้ามสาระ (Trans - Disciplinary) คือ การสอนที่คณะผู้สอนมาร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนการสอนร่วมกัน และเขียนแผนการสอนร่วมกัน โดยพิจารณาหัวข้อที่สำคัญที่ผู้เรียนควรศึกษาและจำเป็นต้องแก้ไขผู้เรียนและผู้สอน กำหนดผลการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ สร้างความรู้ด้วยตนเอง ตามหัวข้อที่ตนถนัดและสนใจ อย่างเป็นอิสระ ผู้สอนเป็นแกนนำ อาจมีคนเดียว หรือหลายคนก็ได้ เป็นผู้สอนทักษะที่จำเป็น ชี้ประเด็นปัญหา แนวทางการศึกษาค้นคว้า การเขียนโครงการ การนำเสนอโครงการ การพัฒนาโครงการ ผู้สอนอำนวยความสะดวก ด้านบรรยากาศ การค้นคว้าหนังสือ เอกสารประกอบการศึกษา สื่อ อุปกรณ์ ให้คำแนะนำ ให้อิสระในการวางแผนการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน มาให้ผู้เรียน

คิดกิจกรรมด้วยตนเอง ผู้สอนต้องใจกว้าง ยอมรับความแตกต่าง ด้านความคิดของผู้เรียน ผู้เรียนค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง เป็นการสอนแบบ Learner -Independence

นวนจิตต์ เขวากีรติพงษ์ และคณะ (2545 : 26) แบ่งประเภทของการบูรณาการไว้ดังนี้

1. บูรณาการภายในวิชา เช่น ภาษาไทย จัดการเรียนรู้โดยบูรณาการทักษะฟัง ดู พูด อ่าน เขียน หลักภาษาและการใช้ภาษา หรือวิชา คณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนและตัวเลข 0-20 จัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการ การลบ การบวก ชั่ง ตวง วัด สถิติ แผนภูมิ โจทย์ปัญหา เป็นต้น

2. บูรณาการเชื่อมโยงกลุ่มสาระวิชาอื่น ซึ่งทำได้ 2 ลักษณะดังนี้

2.1 ผู้สอนคนเดียว สอนหลายเรื่อง สามารถนำเนื้อหาสาระที่คล้ายกันหรือเหมือนกันมาบูรณาการ

2.2 ผู้สอนหลายคน สอนในเนื้อหาวิชาที่สัมพันธ์กัน แต่มีชั่วโมงต่างกัน มาช่วยกันจัดหน่วยการสอน บูรณาการเข้าด้วยกัน

2.3 บูรณาการเชื่อมโยงสอนเป็นคณะ กำหนดการสอนร่วมกัน กำหนดหัวข้อร่วมกัน ร่วมกิจกรรมและประเมินผลร่วมกัน

สรุปได้ว่า วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการนั้น มีหลากหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบช่วยให้ลดภาระงานการสอนของครู และส่งเสริมการเรียนรู้แบบองค์รวม เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะแนวทาง ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง และได้รับประสบการณ์ตรงสามารถเชื่อมโยงสาระความรู้ได้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน สร้างความรู้ตามความถนัดความสนใจ มีอิสระในการวางแผนการค้นคว้า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการแบบหลอมรวมเป็นการบูรณาการเนื้อหาภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกัน โดยครูผู้สอนคนเดียว แต่สามารถบูรณาการข้ามสาระวิชาอื่นได้

วิธีสอนแบบบูรณาการมี 2 ลักษณะดังนี้

1) Direct Teaching คือการสอนทักษะที่จำเป็น เช่น การนำเสนอประเด็นปัญหา การวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไข แนวทางการศึกษาค้นคว้า วิธีทำโครงการร่วมกัน และการนำเสนอผลงาน การเขียนรายงาน ทักษะการจัดการ กระบวนการกลุ่ม

2) Indirect Teaching คือการนำทักษะพื้นฐานมาใช้ทำกิจกรรมที่ต้องใช้ความรู้หลายๆอย่างมาแก้ปัญหาในบทเรียน คณะผู้สอนสามารถเสริมความรู้ให้ผู้เรียนได้ในฐานะแหล่งวิทยากร (สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ และคณะ (2545 : 130)

สรุปได้ว่า วิธีการสอนบูรณาการ คือ การสอนแบบเชื่อมโยงความรู้เดิมที่เป็นพื้นฐานเพื่อไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่โดยการใช้ทักษะที่จำเป็นของเนื้อหาเพื่อแก้ปัญหาในบทเรียน

5.4 ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการสามารถดำเนินการตามต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 เลือกหัวข้อ (Theme) คณะผู้สอนจะต้องมาร่วมปรึกษาหารือ กำหนดหัวข้อที่จะศึกษา (Theme) โดยพิจารณาหัวข้อที่เป็นปัญหาควรศึกษาและหาแนวทางแก้ไขซึ่งเป็นหัวข้อที่เกี่ยวข้อง สามารถบูรณาการได้หลายวิชา เช่น ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหายาเสพติด การตัดไม้ทำลายป่า การขาดแคลนที่ดินทำกิน การบุกรุกที่ป่าสงวนแห่งชาติ ปัญหามลภาวะของโลก ปัญหาโสเภณี ฯลฯ

ขั้นที่ 2 พัฒนา (Theme) คณะผู้สอนช่วยกันคิดประเด็นปัญหา และพิจารณาว่าแต่ละปัญหาเกี่ยวข้องกับวิชาใด ผู้เรียนจะสามารถศึกษาหาความรู้ และค้นคว้าได้จากที่ไหน

ขั้นที่ 3 หาแหล่งข้อมูล คณะผู้สอนจะต้องรวบรวมเอกสารประกอบการสอนหรือหนังสือเรียน หนังสือค้นคว้าต่างๆ ไว้ในห้องศูนย์วิชาของตนเอง รวบรวมแหล่งข้อมูลเอกสารการศึกษาแนวทางการศึกษาค้นคว้า เพื่อชี้แนะแนวทางให้ผู้เรียนและเสนอรายชื่อหนังสือค้นคว้าอ้างอิงในห้องสมุดโรงเรียนจัดซื้อจัดหาให้เพิ่มเติม หรือเสนอแหล่งข้อมูลที่อื่นๆ ให้ผู้เรียนค้นคว้า

ขั้นที่ 4 การสร้างกิจกรรมและวางแผนพัฒนากิจกรรม ผู้สอนที่เป็นแกนนำต้องให้ผู้เรียนกำหนดกิจกรรมว่าต้องทำกิจกรรมอะไร มีวัตถุประสงค์อย่างไรกิจกรรมนั้นต้องหลากหลาย ตอบสนองความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนได้

ขั้นที่ 5 การสร้างกิจกรรมและดำเนินกิจกรรมตามแผน มอบภาระงานให้ผู้เรียนได้เข้ากลุ่ม เลือกประธานรองประธาน เลขานุการ และกรรมการอื่นๆ ตามความเหมาะสมให้กรรมการประชุมปรึกษาหารือและวางแผนทำกิจกรรมตามความถนัดความสนใจของตนอย่างอิสระ ผู้เรียนวางแผนการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง โดยมีผู้สอนเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำชี้แนะแนวทาง หรือสอนทักษะที่จำเป็นให้เช่น ทักษะการทำงานกลุ่ม ทักษะการใช้ภาษา ทักษะทางสังคม การทำโครงการ การนำเสนอโครงการ ฯลฯ ผู้สอนร่วมคณะมีหน้าที่เตรียมสื่ออุปกรณ์ต่างๆ ให้คำปรึกษาเมื่อผู้เรียนเกิดปัญหาทำหน้าที่ในฐานะเป็นแหล่งความรู้และวิทยากร

ขั้นที่ 6 ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียน ในระหว่างที่ผู้เรียนทำการศึกษา ค้นคว้า ผู้สอนจะต้องติดตามและบันทึกความก้าวหน้าของผู้เรียนเป็นระยะๆ แนะนำคักเตือน เมื่อผู้เรียนมีปัญหา ซึ่งปัญหานั้นอาจมาจากการขาดทักษะในการศึกษาค้นคว้า การขาดทักษะ ในการทำงานการขาดความรับผิดชอบหรือกระบวนการกลุ่มยังไม่สมบูรณ์ไม่รู้แหล่งศึกษา ค้นคว้า ฯลฯ ผู้สอนที่เป็นแกนนำมีหน้าที่เติมเต็มความรู้ช่วงนี้ให้

ขั้นที่ 7 ประเมินผลกิจกรรม เมื่อผู้เรียนดำเนินการศึกษาค้นคว้า หรือทำกิจกรรม ภายในเวลาที่กำหนด ผู้เรียนต้องนำเสนอความรู้เป็นรูปรายงาน นิทรรศการ การแสดงละคร หรือการนำเสนอโครงการ ฯลฯ ผู้สอนร่วมคณะ จะเป็นผู้ประเมินผลกิจกรรม ตามแบบ ประเมินและตามสภาพจริงในรูปแบบประเมินตามสภาพจริงแบบ โครงการอิสระ การ ประเมินผล ตามสภาพจริง ซึ่งประเมินความถูกต้องความสมบูรณ์ของเนื้อหาสาระความรู้ที่ผู้เรียนค้นพบ ประเมินผลงานกระบวนการกลุ่ม ประเมินทางทักษะสังคม ประเมินการใช้ภาษา บุคลิกภาพ รูปแบบการนำเสนอ ผู้เรียนต้องรู้จักประเมินตนเอง ผู้เรียนยอมรับผลงานของตนเองนอกจากนี้ ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการประเมิน เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในผลงานของบุตรหลาน ตนเอง

ขั้นที่ 8 การแลกเปลี่ยนข้อมูล ขณะที่ผู้เรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอความรู้ในรูปแบบ ต่างๆ ผู้เรียนกลุ่มอื่น จะเป็นผู้ฟังหรือผู้ชม เป็นการเรียนรู้การทำงานของกลุ่มอื่นเป็นการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจกรรมซึ่งกันและกัน สำหรับกลุ่มที่มีผลงานดีเด่น ผู้เรียนจะเก็บผลงานเข้า แฟ้มสะสมงาน เพื่อเป็นความภูมิใจส่วนตัว ผู้สอนอาจเก็บผลงานของแต่ละกลุ่มเข้าแฟ้มงานครู เพื่อเป็นความภูมิใจของครู เป็นตัวอย่างในการพัฒนางานผู้เรียนต่อไป (สุคนธ์ สินธพานนท์ . 2545 : 131)

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบบูรณาการครูผู้สอน ต้องวางแผน ตามลำดับขั้นตอน โดยเริ่มต้นจากขั้นตอนการเลือกเนื้อหาที่จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พิจารณา ความเกี่ยวข้องของสาระวิชา ที่จะนำมาบูรณาการ รวบรวมสาระความรู้จากแหล่งเรียนรู้ เพื่อ เป็นข้อมูลให้ผู้เรียนได้ค้นคว้า จัดหาสื่อ วัสดุอุปกรณ์ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน มอบภาระงานให้ผู้เรียน ได้มีโอกาสร่วมวางแผนการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ และการประเมินตนเอง ครูผู้สอนเป็นเพียงผู้แนะนำและประเมินผลความก้าวหน้า ให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ มีหลักเกณฑ์การวัดและประเมินร่วมกันกับผู้เรียนคือ ประเมินผล ตามสภาพจริงและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกลุ่ม ในรูปแบบการนำเสนอผลงานหน้า

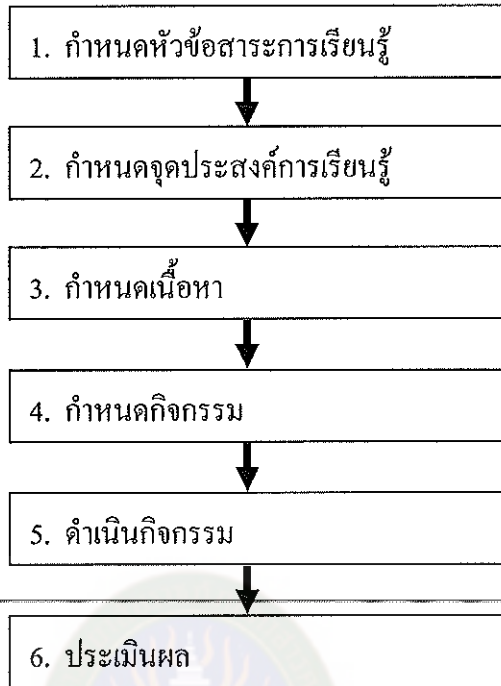
ชั้นเรียนทั้งลักษณะงานเดี่ยวและงานกลุ่ม หรือ โครงการงาน ขั้นตอนสุดท้ายคือการเก็บสะสม ผลงานของผู้เรียนและแฟ้มสะสมงานของครู

5.5 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ (The Integration Method)

ผู้วิจัย ได้ศึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการจากนัก การศึกษาหลายท่านด้วยกันจึงขอเสนอตามลำดับ ต่อไปนี้

ชาติรี เกิดธรรม (2545 : 39 – 40) ได้เสนอขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ บูรณาการไว้ ดังนี้

1. กำหนดหัวข้อสาระการเรียนรู้ โดยเริ่มจากโครงสร้างหลักสูตรในระดับ ท้องถิ่นหรือที่ใช้อยู่ ด้วยการระดมสมองจากผู้เรียนและครู เป็นการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมใน การจัดกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น หัวข้อที่นำมาจัดกิจกรรมแบบบูรณาการ ได้สมควรเป็นเรื่องที่ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันมากที่สุด
2. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ ครูต้องกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ให้ชัดเจน ว่าเมื่อเรียนรู้เรื่องนี้จบแล้ว ผู้เรียนควรจะได้อะไรบ้าง ซึ่งควรจะสอดคล้องกับมาตรฐาน การเรียนรู้ช่วงชั้นด้วย
3. กำหนดเนื้อเรื่อง โดยขยายเนื้อหาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการ เรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น แต่ละรายวิชา
4. กำหนดขอบเขตการเรียนรู้ กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน และ จัดเวลาให้เหมาะสมกับเนื้อหาและกิจกรรม และจะต้องมีความยืดหยุ่นตามกิจกรรมการ เรียนรู้ และเนื้อหาโดยเฉพาะถ้าเป็นการบูรณาการระหว่างวิชา การจัดเวลาให้เหมาะสม เป็นเรื่องสำคัญมาก
5. การดำเนินกิจกรรม วิธีดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ด้วยวิธีการที่ หลากหลายและให้มีการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งภายในท้องถิ่นและชุมชนจาก แหล่งข้อมูลภายนอก
6. ประเมินผล โดยเน้นการประเมินผลตามสภาพจริง อาจจะประเมินในลักษณะ ของแฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio) ของนักเรียน การสังเกต กิจกรรมการปฏิบัติจริง การ ตอบสนองต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนและพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนก็ได้

แผนภูมิที่ 2 ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ (ชาติรี เกิดธรรม . 2545 : 42)

สุคนธ์ สิ้นขวานนท์ (2545 : 132-133) ได้เสนอขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการไว้ ดังนี้

1. ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

1.1 ผู้สอนที่เป็นแกนนำนำเข้าสู่บทเรียน โดยสถานการณ์ที่เป็นปัญหา ผู้เรียนคิดวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความตระหนักในการแก้ปัญหา

1.2 ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำนั้น

2. ขั้นกิจกรรม

2.1 ให้ผู้เรียนระดมสมองช่วยกันคิดวิเคราะห์ ถึงประเด็นปัญหาหาแนวทางในการแก้ปัญหา หาวิธีศึกษาหาความรู้โดยวิธีเขียนแผนความคิด

2.2 ให้ผู้เรียนที่มีความถนัด มีความสนใจร่วมกลุ่ม แต่ละกลุ่ม เลือกประธาน รองประธาน เลขานุการ และกรรมการอื่น ๆ ผู้เรียนศึกษาสภาพปัญหา กำหนดแนวทางปัญหา วางแผนการทำงานกิจกรรมร่วมกัน

2.3 ผู้เรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานการศึกษาค้นคว้า ครูผู้สอนที่เป็นแกนนำพิจารณาผลงาน

2.4 ผู้สอนแนะนำแหล่งศึกษาและวิทยาการเพิ่มเติม จากกลุ่มวิชาที่เกี่ยวข้องที่ คณะครูวางแผนงานร่วมกัน

2.5 ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติตามแผน ผู้สอนติดตามดูแล ให้คำแนะนำ เมื่อมีปัญหาและประเมินกระบวนการทำงาน กระบวนการศึกษาค้นคว้า กระบวนการทำงานกลุ่ม

2.6 ผู้เรียนบันทึกผลงาน รวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูล

3. ขั้นสรุป

3.1 ผู้เรียนสรุปผลการศึกษาค้นคว้า และเตรียมนำเสนอผลงานตามเวลาที่ กำหนดรูปแบบการนำเสนออาจเป็นการนำเสนอด้วยการทดลอง การสาธิต การอภิปราย การ จัดนิทรรศการ การแสดง บทบาทสมมติ ทำรายงานกลุ่ม รายงานเดี่ยว เป็นรูปเล่ม

3.2 ผู้เรียนเสนอผลงาน ผู้สอนช่วยสรุปหัวข้อประเด็นที่ผู้เรียนยังไม่เข้าใจ หรือไม่สมบูรณ์ให้สมบูรณ์มากขึ้น ผู้เรียนรับฟังผลงานซึ่งกันและกัน

3.3 การพัฒนาผลงาน ผู้สอนประเมินผลสำเร็จของงานตามแบบประเมิน ตามสภาพจริงช่วยสรุปความรู้ที่ผู้เรียนนำเสนอบางประเด็นที่ไม่สมบูรณ์ ไม่ชัดเจนเนื่องใน เวลาที่จำกัด แนะนำให้ให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้เป็นประโยชน์

กรมวิชาการ (2544 : 32) เสนอขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดหัวข้อ / หน่วยการเรียนรู้ / ตามความสนใจ ของนักเรียน
2. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้
3. กำหนดขอบเขตของเนื้อหาที่จะสอน และออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้อง กับเวลา ลักษณะของกิจกรรมเน้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้มากที่สุด

4. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่กำหนด

5. ประเมินผลการเรียนรู้ ให้ครอบคลุมจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด

สรุปได้ว่า ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญคือ กำหนดหัวข้อหรือชื่อเรื่อง กำหนดจุดประสงค์ กำหนดเนื้อหา กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ จัด กิจกรรมตามกำหนด และประเมินผล

5.6 ข้อดีและข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

สุคนธ์ ลินธพานนท์ และคณะ (2545: 133-134) ได้กล่าวถึง ข้อดีและข้อจำกัดของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ไว้ดังนี้

5.8.1. ข้อดีของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

1) การจัดการเรียนรู้มีลักษณะการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความรอบรู้ คิดได้กว้างไกลคิดหลายด้าน รู้จักผสมผสานความรู้และทักษะต่าง ๆ เกิดประสบการณ์พร้อมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

2) การจัดเนื้อหาวิชาหรือองค์ความรู้ต่าง ๆ อยู่ในลักษณะเหมือนจริงเอื้อต่อการนำไปใช้

3) ผู้เรียนได้ฝึกทักษะด้านต่าง ๆ เกิดความสนุกสนานสามารถปลูกฝังค่านิยมที่พึงปรารถนา ให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้

4) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการข้ามวิชา หรือระหว่างวิชา จะลดการสอนที่ซ้ำซ้อนประหยัดเวลา ลดภาระงานผู้เรียน ครูผู้สอนที่สอนในสาระเดียวกัน มาร่วมกันทำกิจกรรมการเรียนรู้ให้บรรลุวัตถุประสงค์และร่วมกันทำ เป็นการเสริมสร้างความรู้ ประสบการณ์ตลอดเจตคติที่ดีให้แก่ผู้เรียน

5.8.2 ข้อจำกัดของการเรียนรู้แบบบูรณาการ

1) ต้องคำนึงเสมอว่าผู้เรียนสำคัญว่าเนื้อหา การพัฒนาผู้เรียนต้องใช้เวลา การบูรณาการจึงเป็นการหลอมรวมบุคลิกภาพ ของผู้เรียน ให้พัฒนาทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

2) การปฏิบัติกิจกรรมแต่ละหน่วยต้องใช้เวลาต่อเนื่องกัน 1-2 สัปดาห์ หรือข้ามวันจะดีกว่าที่ต้องให้เสร็จในเวลาอันสั้น

3) คำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นเกณฑ์ กิจกรรมควรเป็นปัญหาชีวิตจริง

4) ควรใช้กระบวนการกลุ่มโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ทั้งเกี่ยวกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนนั้นสามารถจัดได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งอาศัยปัจจัยหลายอย่างทั้งด้านการจัดประสบการณ์ วิธีการ การจัดกิจกรรม การให้โอกาสผู้เรียนได้มีอิสระทางความคิด การสร้างบรรยากาศภายในที่เป็นกันเอง ความเห็นใจ

ความรัก การยอมรับในผลงานของผู้เรียนเหล่านี้จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดความมั่นใจและกล้าคิด กล้าแสดงความคิดเห็น และ จากแนวความคิดของนักการศึกษา เชื่อว่า การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบนั้นการศึกษาต้องส่งเสริมการคิดหรือครูผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิด มีความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นความคิดขั้นสูง และตาม โครงสร้างของกลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มศิลปะนั้น เป็นกลุ่มที่ว่าด้วยการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์สูง ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนควรมีการบูรณาการความรู้ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้หลากหลายสาระเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กัน จึงจะทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ และประสบการณ์หรือองค์ความรู้ที่ได้รับเหล่านั้น มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ หรือมาช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อเผชิญสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะครูผู้สอนสาระนาฏศิลป์ในระดับชั้นประถมศึกษา จึงได้นำแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้การบูรณาการแบบหลอมรวม สาระนาฏศิลป์ มาทดลองใช้กับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองจันทน์ โดยคาดหวังว่าจะสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าระดับ ปกติ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยภายในประเทศ

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ของประเทศไทยมีงานวิจัยที่น่าสนใจที่รวบรวมไว้มี ดังนี้

มานะ สอนสารี (2530 : 57) ได้ศึกษา การใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนชุมชนชาวัตรธรรมจักร จังหวัดพิษณุโลก ได้ดำเนินการทดลอง ให้กลุ่มตัวอย่าง 24 คน ทำแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ให้กลุ่มทดลองได้รับการฝึกโดยใช้โปรแกรมการเข้ากิจกรรมกลุ่ม สัปดาห์ละ 3 ครั้ง ๆ ละ 50 นาที ติดต่อกัน 12 ครั้ง ส่วนกลุ่มควบคุมทำกิจกรรมตามปกติโดยไม่เข้ากิจกรรมกลุ่ม หลังจากสิ้นสุดการใช้โปรแกรม การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ของกลุ่มทดลองแล้ว 1 สัปดาห์ ให้ทั้งกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมทำแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ชุดเดิม ผลการทดลองสรุปว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ มีความคิดสร้างสรรค์ ความคิดคล่องตัว และความคิดละเอียด แตกต่างจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ความคิดริเริ่ม ความคล่องตัว และความคิด

ละเอียด แตกต่างจากนักเรียนที่ทำกิจกรรมตามปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ .01 จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า การใช้กิจกรรมกลุ่ม ทำให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น การกระตุ้นให้นักเรียนทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันอย่างเป็นระบบ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันด้วยกระบวนการกลุ่มทำให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นกว่าวิธีการทำงานเพียงคนเดียว

สุนีย์ ศรีวันพิมพ์ (2533 : 112-113) ได้ศึกษาผลของการฝึกความคิดสร้างสรรค์ภายใต้สมมติฐานความคิดสร้างสรรค์ เป็นกลุ่มและเป็นรายบุคคล แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนท่ามะกาวิทยา จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 40 คน เป็นกลุ่มทดลองที่ 1 กลุ่มทดลองที่ 2 กลุ่มละ 20 คน ใช้เครื่องมือในการศึกษา คือ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ผลการศึกษพบว่าความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนที่ได้รับการฝึกความคิดสร้างสรรค์เป็นกลุ่ม มีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกความคิดสร้างสรรค์เป็นรายบุคคลอย่างมีนัยสำคัญที่ .01

หงส์สุนี เอื้อรัตนรักษา (2536:62) ได้ศึกษาการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยการใช้รูปแบบการแก้ปัญหาของทอแรนซ์ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาลสวนสนุก จำนวนนักเรียนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 76 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 38 คน โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงทดลองแบบมีกลุ่มควบคุม ทดสอบก่อนทดลอง และทดสอบหลังทดลอง ในระยะเวลาทดลองนั้นนักเรียนกลุ่มทดลองได้รับการสอนตามรูปแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวความคิดของทอแรนซ์จำนวน 15 ครั้ง ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการสอนตามปกติ โดยใช้เนื้อหา กลุ่มวิชาส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต หน่วยที่ 11 เกี่ยวกับ ข่าว เหตุการณ์ และวันสำคัญ ได้ทำการทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างทุกคนในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และระยะติดตามผลหลังทดลอง ผลการวิจัยพบว่า คะแนนความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ .001 และคะแนนความคิดสร้างสรรค์หลังการทดลองและระยะติดตามผลหลังการทดลองของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .001

สนอง อินละคร (2537 :45) ได้ศึกษาการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ด้วยกิจกรรมด้วยกิจกรรมซีเน็คติคส์ และ กิจกรรมการระดมพลังสมอง กลุ่มทดลองที่ใช้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากโรงเรียนปทุมพิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 90 คน ใช้กลุ่มทดลอง 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจำนวน 30 คน กลุ่มทดลองซีเน็คติคส์จำนวน 30 คน กลุ่ม

ทดลองด้วยกิจกรรมระดมพลังสมองจำนวน 30 คน และกลุ่มควบคุม 30 คน ผลการศึกษาพบว่า การจัดสภาพการณ์ที่จะกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ ด้านต่างๆ ขณะทำการทดลอง มีความจำเป็นยิ่ง การเสริมแรง การให้โอกาสผู้เรียนได้แสดงออก ถึงความรู้สึกเป็นกันเอง และปลอดภัยทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นและกล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิด ทำให้คิดคล่อง ทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รวมทั้ง 3 ด้าน ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างหลังการทดลองสูงกว่า ก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้ง 3 กลุ่ม

นิรัตน์ กรองสะอาด (2538 : 62-72) ได้ทำการศึกษาวิจัยการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นในการสื่อความหมายที่มีผลต่อความคิดสร้างสรรค์ ของเด็กปฐมวัย โดยศึกษานักเรียน ชั้นอนุบาลปีที่ 2 ของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลนครสวรรค์ จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะเน้นเทคนิคการสื่อความหมาย มีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง 17.53 และหลังการทดลองมีค่าคะแนน 37.93

จันทร์จรัส ตัณฑสุทธิ (2538 : 76-79) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 วิชาสังคมศึกษา โดยเทคนิคการสอนแบบบูรณาการและการสอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และความคิดสร้างสรรค์ทั้งในด้านความคล่องในการคิด ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่มของต้นทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05

รูปทอง ศรีทองท่วม (2539 : 71-74) ได้ศึกษาวิจัยความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ โดยใช้กิจกรรมทักษะดนตรี โดยศึกษานักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ของโรงเรียนอนุบาลหนองคาย จำนวน 60 คน ผลการศึกษาวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ โดยใช้กิจกรรมดนตรีกับเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์กิจกรรมเคลื่อนไหว และจังหวะปกติ มีความคิดสร้างสรรค์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 โดยกลุ่มทดลองมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นกว่ากลุ่มควบคุม

วรวัลย์ อินทรรัตน์ (2540 : 63) ได้ทำการศึกษาผลการฝึกระดมพลังสมองตามแนวความคิดของวิลเลียมส์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพิพัฒนา กรุงเทพฯ โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 15 คน และกลุ่มทดลอง 15 คน ระยะเวลา

ทดลอง 6 สัปดาห์ ผลการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมระดมสมอง ให้นักเรียนร่วมมือกันคิดหาคำตอบให้ได้จำนวนมาก หลากแง่มุม และแปลก ๆ ใหม่ ๆ โดยแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนมีอิสระ แสดงความคิดเห็น ได้เต็มที่ ความคิดเห็นของสมาชิกแต่ละคนจะต้องได้รับการยอมรับ จึงทำให้นักเรียนมีความมั่นใจและกล้าแสดงความคิดเห็น มีความคิดริเริ่ม นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น หลังจากได้รับการฝึกระดมพลังสมอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนที่มีการฝึกระดมสมองมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นมากกว่านักเรียนที่ไม่ได้ฝึกระดมสมองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

พจนันท์ ไวทยานนท์ (2541 : 35) ได้ศึกษาผลการใช้บทบาทสมมติที่มีผลต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดสุวรรณารัญญิกาวาส จังหวัดชลบุรี กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์ต่ำกว่าเปอร์เซนไทล์ที่ 50 ลงมา จำนวน 18 คน เป็นกลุ่มทดลอง 9 คน และกลุ่มควบคุม 9 คน กลุ่มทดลองได้รับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ด้วยโปรแกรมบทบาทสมมติ พบว่า นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น หลังจากได้ได้รับการบทบาทสมมติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ละนักเรียนได้รับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์มากกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการใช้บทบาทสมมติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศิริพร เถาว์โท (2545 : 44) ได้ศึกษาผลการเรียนรู้แบบบูรณาการที่มีผลต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 1 อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษาพบว่า การที่จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนให้ได้ผลดีนั้น สามารถที่จะส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้โดยวิธีการฝึกโดยกระบวนการสอนแบบต่างๆ ของครู การเปิดโอกาสให้นักเรียนมีอิสระในการแสดงออกทาง การเขียน การพูด การคิด และการจินตนาการ การยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมีผลต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นหลังจากได้รับการเรียนรู้แบบบูรณาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นมากกว่า นักเรียนที่ไม่ได้รับการเรียนรู้แบบบูรณาการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 นักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้แบบบูรณาการ มีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มมากกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการเรียนรู้แบบบูรณาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้แบบบูรณาการ สามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้

วิไล หนูนาค (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยผู้สอนคนเดียว วิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง พื้นที่ผิว และปริมาตร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวิเชียรมาตร 3 อำเภอเมือง จังหวัดตรัง กลุ่มตัวอย่างเป็น 2 กลุ่ม ระหว่าง กลุ่มทดลองจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยสอนคนเดียวและกลุ่มควบคุมเรียนตามปกติ พบว่า ทำให้นักเรียนเรียนรู้อย่างสนุกสนานพัฒนาทักษะคิดอย่างสร้างสรรค์และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ สามารถเชื่อมโยงกับสาระการเรียนรู้อื่นได้อย่างผสมกลมกลืน และพบอีกว่า การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยผู้สอนคนเดียวทำให้ผลการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง พื้นที่ผิวและปริมาตรของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สูงขึ้น โดยผลการเรียนรู้และความคงทนในการเรียนรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญที่ ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ที่ทดสอบหลังเรียนทันทีกับหลังเรียนไปแล้วสองสัปดาห์ พบว่า ผลการเรียนรู้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า ผลการเรียนรู้และความคงทนในการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

บุญเลิศ วิเศษทอง (2546 : 68-70) ได้ศึกษาการใช้กิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษา โดยใช้ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนบ้านโนนจาน สำนักงานประถมศึกษา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประชากรจำนวน 40 คน กลุ่มตัวอย่างจากการสุ่มอย่างง่าย 30 คน ใช้เกณฑ์ร้อยละ 75 จำแนกเพศชายร้อยละ 46.67 เพศหญิงร้อยละ 53.33 ใช้กิจกรรม 10 กิจกรรม ได้แก่ 1) จำแนกความเหมือน 2) บอกประโยชน์ของสิ่งของ 3) จัดประเภท 4) ผลที่เกิดขึ้นตามมา 5) จินตนาการจากรูปภาพ 6) การวาดภาพ 7) จินตนาการความหมายของเส้น 9) ลากเส้นโยง 10) การประกอบภาพ ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยใช้กิจกรรมการฝึกเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ส่งผลให้นักเรียนทั้งนักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นกว่าก่อนการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยรวมและในแต่ละด้าน

อุษณีย์ โพธิสุข และคณะ (2548 : 115) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับผู้ที่มีความสามารถพิเศษด้านทักษะความคิดระดับสูง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการฝึกทักษะการคิดระดับสูง โดยใช้โปรแกรมการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดระดับสูง ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสร้างสรรค์ก่อนและหลังทดลองแตกต่างกัน นักเรียนมี

ค่าคะแนนสูงขึ้น เด็กก็มีความคิดสูงขึ้น นอกจากนั้นการวิจัยยังพบว่าการจัดบรรยากาศชั้นเรียน ห้องเรียนที่เป็นอิสระ สนุกสนาน เปิดโอกาสให้แสดงความสามารถเต็มที่ อบอุ่น ปลอดภัย เป็นกันเอง จะส่งผลให้เด็กอยากเรียนรู้สิ่งใหม่ อยากคิด อยากทำ กล้าคิด กล้าแสดงออก ทำให้เกิดผลต่อความคิดสร้างสรรค์ทำให้เด็กมีพัฒนาการสูงขึ้น

จากการศึกษารายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องภายในประเทศพบว่า ได้มีผู้ทำวิจัยเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การจัดกิจกรรมเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะกระบวนการคิดสร้างสรรค์ นั้นผู้สอนควรจัดกิจกรรมที่เน้นทักษะการคิดเป็นสำคัญ โดยมีแผนการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับ ชั้นเรียน แผนการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ได้แก่ แผนการเรียนรู้แบบบูรณาการ ซึ่งการบูรณาการก็มีหลากหลายลักษณะและเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์โดยแท้จริง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเฉพาะแผนการเรียนรู้ ถือเป็นนวัตกรรมที่สำคัญ ที่จะนำพานักเรียนไปสู่การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนั้นพบว่า บรรยากาศที่เป็นกันเอง และความเป็นประชาธิปไตย ของครูสอน เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน กิจกรรมที่ ส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าคิด กล้าแสดงออก ความมีอิสระในการคิด และการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่น อยากคิดอยากลงมือปฏิบัติ การจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบบูรณาการ สามารถจัดได้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ กิจกรรมวาดภาพ กิจกรรมดนตรี กิจกรรมนาฏศิลป์ ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่าง สนุกสนานเพลิดเพลินด้วยกิจกรรมการเคลื่อนไหวร่างกาย ทำให้ผู้เรียนมีความสุข และมีพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น ผู้วิจัยจึงสนใจนำความรู้ ที่ได้จากการศึกษายานวิจัยที่เกี่ยวข้องครั้งนี้ ไปสร้างนวัตกรรม สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ คือ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการซึ่งเลือกใช้วิธีบูรณาการแบบหลอมรวม โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระนาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

งานวิจัยต่างๆประเทศที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ที่น่าสนใจที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพื่อเป็นแนวทาง มีดังต่อไปนี้

เพค (Peck . 1976 : 4233-A) ได้เปรียบเทียบการสอนตามจุดประสงค์ด้านความคิด ความเข้าใจ และด้านความรู้สึกลงในสถานการณ์ 3 อย่าง คือ การสอนนอกห้องเรียนและการ

สอนในห้องเรียน และการสอนผสมผสานระหว่างในห้องและนอกห้องเรียน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่ได้รับการสอนนอกห้องเรียนมีคะแนนความคิดความเข้าใจ เฉลี่ยหลังการสอนมากขึ้น อีก 2 กลุ่ม ก็มีคะแนนเฉลี่ยหลังการสอนเพิ่มขึ้นแต่ไม่มากเท่ากับกลุ่มที่สอนนอกห้องเรียน และในห้องเรียนแสดงถึงการมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม กลุ่มที่ผสมผสานกันมีเจตคติลดน้อยลงเล็กน้อย

คลอเวอร์ (Clover . 1980 : 3-16) ได้ใช้กิจกรรมฝึกความคิดสร้างสรรค์ กับนักศึกษา ระดับวิทยาลัย จำนวน 44 คน โดยการฝึกฝนและให้การเสริมแรงมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มความคิดสร้างสรรค์ 3 ด้าน คือ ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) และความคิดริเริ่ม (Originality) ทั้งในด้านนำสิ่งของมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และด้านแก้ปัญหา ในแบบฝึกหัด พบว่า หลังจากการฝึกกลุ่มตัวอย่าง สามารถทำคะแนนในแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของทอแรนท์ ได้สูงขึ้นเป็นอย่างมาก และเมื่อมีการติดตามผลในระยะ 11 เดือน ต่อมาพบว่า กลุ่มตัวอย่างยังคงทำคะแนนได้สูงขึ้นเหมือนเดิม

อัลบานโน (Albano . 1987 : Abstract) ได้ทำการทดลอง ฝึกความคิดสร้างสรรค์ ภายใต้สมมติฐานความคิดสร้างสรรค์ ประกอบด้วยทักษะทางสมอง 4 ประการ คือทักษะด้านจินตนาการ (Imagery) ทักษะด้านอุปมา (Analogy) ทักษะด้านโยงความสัมพันธ์ (Association) และทักษะการเปลี่ยนรูป (Transformation) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้เป็นการสังกัดหน่วยสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ ในรัฐนิวเจอร์ซีย์ สหรัฐอเมริกา (U.S. Army communication – Electronics Command) จำนวน 66 คน ใช้เวลาในการฝึก 20 ชั่วโมง ระหว่าง เดือน มิถุนายน - กรกฎาคม 1985 โดยใช้แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของทอแรนท์ ทั้งฉบับรูปภาพ และภาษาเป็นเครื่องมือวัดตัวแปรตาม ผลการทดลอง พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น

บาร์เรย์ (Barrey. 1974 : 3577-A) ได้ศึกษาถึงความก้าวหน้าทางด้านการคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนที่เรียนจากครูที่มีใจกว้างกับครูที่ยึดความคิดเห็นของตน โดยการทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในโรงเรียนประถมศึกษา ของรัฐแคลิฟอร์เนีย กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ครู 20 คน นักเรียน 240 คน พบว่า นักเรียนที่เรียนกับครูที่ใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน จะมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนจากครูที่ยึดความคิดเห็นของตนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการวิจัยสรุปว่า บุคลิกภาพของครูมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

วิลเลียม (Frank E. William อ้างถึงใน วรวัลย์ อิทธิรัตน์. 2540 : 37) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างความคิดสร้างสรรค์ความคิดริเริ่ม คะแนนของวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศิลปะภาษา และวิชา ดนตรี และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดริเริ่มกับคะแนนผลความสัมพันธ์ทางการเรียนจากแบบสอบถามมาตรฐาน กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยนักเรียนชั้น 6 จำนวน 279 คน แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของ ทอเรนซ์ อาค แอน เกส ครีติวิตี (Ask and Guess Creativity) และแบบทดสอบของ กิลฟอร์ด ชื่อ กิลฟอร์ด อันยูสชวล ยูสเชส เทสต์ (Guilford Unusal Uses Test) คะแนนผลสัมพันธ์ในการเรียนได้จากคะแนนรวมของหมวดวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา และคะแนนรวมหมวดวิชาที่เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์โดยเฉพาะ ได้แก่ วิชาศิลปะศึกษา วิชา ดนตรี และวิชาศิลปะภาษา ผลการวิจัยปรากฏว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนความคิดริเริ่มกับคะแนนรวมหมวด วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคม มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง และมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.375 ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างความคิดริเริ่มกับคะแนนรวมหมวดวิชาศิลปะศึกษา วิชาดนตรี และวิชาศิลปะภาษา มีความสัมพันธ์ในระดับสูง และมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นเดียวกัน คือมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.376 ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนความคิดริเริ่มที่ได้จากแบบสอบถามมาตรฐาน ชื่อ ไซ เอ็นซ์ รีเลซ แอชโซซิเอตส์แอสตูดคาร์ดไดซ์ อะชีฟเมนต์ เทสต์ (Science Research Associates Standardized Achievement Test) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.314 และมีนัยสำคัญทางสถิติ เหมือนกัน และวิลเลียมได้อภิปรายผลว่า ค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์ กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนใน หมวดวิชาศิลปะ มีค่าสูงกว่าวิชาอื่น เพราะเนื้อแท้วิชาศิลปะ มีส่วนเกี่ยวข้องกับความสามารถด้านความคิดสร้างสรรค์โดยตรง

การศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่าการเรียนการสอนแบบบูรณาการ สามารถพัฒนานักเรียนได้หลายด้าน ทั้งในด้านการเรียน ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านเจตคติ ค่านิยม ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ พบว่า เมื่อผู้เรียนได้รับการเรียนรู้ศิลปะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าสาระวิชาอื่น เพราะผู้เรียนได้แสดงออกอย่างอิสระสนุกสนานเพลิดเพลิน

มีความสุขในการเรียน การได้แสดงออกอย่างอิสระทำให้คิดคล่อง มีทักษะในการคิด เกิดความรู้ความเข้าใจ และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิดคิดสร้างสรรค์ ทำให้ประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้ และสามารถนำความรู้ที่จากการเรียนแบบบูรณาการไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY